

Jan Olsch +

IVAN OLBRACHT

Nikola Šuhaj

loupežník

ROMÁN

1 9 3 3

SFINX BOHUMIL JANDA PRAHA

Když pisatel tohoto vypravování shledával v domovině Nikoly Šuhaje příběhy o tomto muži *nezranitelném*, který bohatým bral a chudým dával, a který nikdy, kromě v sebeobraně nebo ze spravedlivé msty, nikoho nezabil, neměl po svědectvích tolika lidí vážných a hodných víry věru příčiny nevěřiti, že Šuhajovu nezranitelnost působila zelená ratolístka, kterou, mávaje, odháněl četnické kulky jako hospodář v červencovém dni rojící se včely.

Neboť v tomto kraji lesů, zvrátněném horami jako kus papíru, který se chystáme hoditi do kamen, žijí posud děje, jakým se bláhově usmíváme jen proto, že se u nás nestávají již po staletí. V tomto kraji kopců na kopcích a roklí v roklích, kde se v tlejícím soumraku pralesů rodí prameny a umírají prastaré javory, jsou posud začarovaná místa, odkud se ještě nikdy nedostal ani jelen, ani medvěd, ani člověk. Pruhy ranních mlh, ploužící se namáhavě po korunách smrků vzhůru do hor, jsou průvody umrzlých, a oblaka, prolouvající nad úžlabinami, jsou zlí psi s otevřenými tlamami, kteří se za horou snesou, aby někomu ublížili. A dole, v úzkých údolích řek, ve vesnicích, které jsou zelené kukuřičnými poli a žluté květy slunečnic, žijí vlkodlaci, kteří překulivše se večer po soumraku přes kládu, mění se z mužů ve vlky a k ránu opět z vlků v muže, zde se v měsíčních nocích prohánějí mladé

zacínknutí. Slabounké a jemné, jako když stružka přeskakuje oblásek. To jak zvířata chvílemi ve snu pohnula hlavami a jak srdce zvonku na jejich kříjích tiše zavadilo o kovovou stěnu. A tento zvuk, tak podivný, dával barvu celé noci, poněvadž vzbuzoval zdání, že se tam někdo plíží z kouta do kouta, tajně poslouchá a tiše přitakává.

Zde jest tedy onen mackbethovský příběh o nezranitelném Šuhajovi, o loupežníku Nikolovi Šuhajovi, který bohatým bral a chudým dával a nikdy nikoho nezabil leč v sebeobraně nebo ze spravedlivé maty. Neboť to jsou ctnosti všech zbojníků celého světa v zemích, které ještě dovedou milovati loupežníky a ctíti je jako národní hrdiny.

Stalo se to za války na neznámém místě blízko bitevní fronty, kde se po týdny potloukají vojáci ulejšváci, schovávají se před polními četníky a lžou lidem od dvaapadesátého pluku, že hledají šestadvacátý, a šestadvacátíkům, že hledají pětadvacátý, balaha-gyarmatský. A k tomu náležel jak Šuhaj, tak také jeho kamarád, sedmihradský Němec, strojník.

Oba se tehdy skrývali v chýši jakési ruské baby. Baba byla škaradá a její chýše, uplácaná z bláta a s vysokou slaměnou střeškou, se podobala smrží, který z čista jasna vystupuje z roviny; nebo ještě spíše štá-

tému klobouku, pod kterým je schováno nečisté vejce, z něhož se jakživo nevyklube nic kloudného. Měla dvě dcery, hloupé, vlasaté a s nohama pokousanýma od blech. Ale bylo to na samotě, a poněvadž se vojáci úvahami o krásnu zabývají málo, a mnoho tím, jak se mezi dvěma výbuchy granátů co nejlépe pobaviti, s děvčaty si začali. Chodili s nimi pásti krávy a do olší na dříví a v noci za nimi lezli po žebříku na přístěšek.

„Ty, Rusíne,“ řekla jednou při večeři baba Nikolovi, „ty budeš slavným mužem své země, budou se tě báti vojska a generálové,“ a nabírala při tom ze společné mísy kolečka kvašených okurek s cibulí a říkala to tak, jako by mluvila o zákolníku nebo o došcích na střechu. „Chci, aby sis vzal mou dceru Vasju.“

Abys oslepla, myslil si Šuhaj, ví tedy všechno, to je mrzuté. A řekl: „Co by ne?!“ A pak, chytaje se poslední naděje: „A co, když mě zítra zastřelí?“

Baba nic.

„A ty, Němče,“ povídala, když polkla sousto, „se staneš nejbohatším mužem své země. Chci, aby sis vzal mou dceru Jevku.“

„No!“ řekl Němec. „Jen vyvážnu-li z toho živ.“ A také na něm bylo viděti, že mu jsou takové řeči milé jako osina v oku.

Rozumí se, že vojáky ani nenapadlo s dcerami se

ženiti. Nikola měl již tehdy rád Eržiku a také Němec měl doma děvče. Chtěli se jen ulejt, mít se dobře, a baba jim podstrojovala.

Bylo jim najednou u večeře hrozně protivno. Jevka chroupala plnými ústy okurky s cibulí a Vasja se držadlem dřevěné lžice drbala v zátylku, honíc tam pod vrkočem nějakou veš.

„Ale obelhali-li jste mě, třikrát sedmkrát běda vám,” řekla baba, a to prokletí bylo tím ošklivější, že bylo proneseno jakoby lhostejně a že se při něm babiny oči dívaly někam přes vojáky na povalovou stěnu.

„Co by?” broukl Němec, ale jen tak, že se slušelo, aby něco podobného řekl.

Ale na Šuhaje to ticho a podvečerní soumrak podivně sáhly. Jako by daleko odtud, nad jeho domovinou, někdo vyřízl kus ovzduší a přenesl jej sem nad chyši s vysokou slaměnou střechou. A tam doma zůstal kruh prázdného prostoru, začarované místo v pralese, kudy budou marně blouditi medvěd, jelen i člověk. Pocítil zřejmě vůni tlení a pryskyřice, jak sem zároveň s tichem a soumrakem vnikala malými okénky.

„Dejte mi své plecháčky!” řekla baba.

S vojenskými miskami kamsi odešla a vrátila se s nějakým lektvarem v nich.

„Vypijte to!”

Nebylo to ani hořké ani sladké, ani dobré ani nedobré.

„Teď se vás netkne žádná kulka. Ani z pušky, ani z pistole, ani z kulometu, ani z děla.”

Vypadalo to jako obřad. Nikolu slabě zasvědilo v zádech.

Toho večera šli brzy spat. A té noci k holkám na přístřešek nelezli. Ale před spaním na seně ve stodůlce mnoho hovořili.

Jaký nesmysl! Němec se zlobil. Copak si opravdu myslí, že je na takovéhle pitomosti nachytá? To ať si vypravuje hloupým babám, jako je ona, a ne starým vojákům. Má na sebe jen pořádnou zlost, že se dal tou nenadálostí překvapit, že bábě neřekl své mínění a že vůbec pil to svinstvo. A třeba říci, že se zlobil doopravdy, přes to, nebo snad právě proto, že ho někde uvnitř obtěžoval hlas, snažící se mu našeptávat, že by to bylo přece jen dobré, kdyby to bylo pravda.

„Utecme!” pravil Šuhaj.

Nu, dobře! Za pár dní mohou vymáznout! Potřebují oni babu!

Těch několik dní se však protáhlo. Tady byl mír a pokoj. Jako by žili sto mil a sto let od války. Celou dobu sem nikdo nepřišel, a do štěkotu ruských kulometů a do blýskanic ruských šrapnelů se jim nechtělo. Krásné bezpečí, ze všeho nejvzácnější, jim stálo i za

špatné svědomí. Zase chodili s dcerami pástí krávy a do olšin na klestí.

Ale jednou časně zrána byli oba na dvorku. Nikola ořezával a štěpil smrkovou sněť babě na hrabici, Němec seděl na zemi, opřen o proutěný plot a hrál na foukací harmoniku. Z chyše vyšla baba. Přistavila si k stodůlce žebříček a lezla pro cosi do podstřešku. Vtom zadul vítr, babě rovnou pod sukně, a celou ji obnažil. A ukázalo se něco velmi podivného. Babin kostřec byl prodloužen a porostlý srstí. Jako kozí ocas.

Němec, hloupý Němec, který zná jen svoje stroje a svoje číslíčky, nic neví a ničemu nevěří, se dal do nehorázného smíchu.

Ale Šuhaj se zarazil. Neboť Nikola Šuhaj byl z Podkarpatska. A tam žije ještě Bůh. A Nikola byl z kraje Oleksy Dovbuše. Slavného zbojníka Oleksy Dovbuše, který sedm let se sedmi sty chlapci bojoval po krajině, bohatým bral a chudým dával a jenž nemohl býti zraněn leč stříbrnou kulí, nad kterou, skrytou v zrní jarní pšenice, bylo odslouženo dvanáct mší. Nikola Šuhaj věděl ihned, že před ním na žebříku stojí baba jaga. Bosorkáňa. Povitrula. Čarodějnice.

„Ublíží nám. Zabijme ji.“ šeptal.

„Eh! k čemu?“ máchl rukou Němec.

Ale vojákům na nějakém babském životě nezáleží.

Nazabíjeli se sami již dosti a zabitých kamarádů vyděli také až přespříliš. Proč neudělat kamarádovi něco k vůli? Obzvláště, má-li s ní člověk ještě nevyřízený účet za to, že beztrestně útočila na jeho lidský rozum?!

Když šla příštího jitra do stodůlky, utloukli ji klacky a utekli.

Potloukali se ještě nějakou dobu krajem.

A pak se vrátili k svému pluku. K pětaosmdesátému, balašagyarmatskému.

Zase stříleli, zase odnášeli raněné na obvaziště a mrtvé do šachet, zase čichali přiboudlou vůni zákopů a zase se jim hladem svíraly žaludky. A zase, jako všichni pořádní vojáci, toužili po nějaké čisté ráně, která by jim mnoho neublížila a pomohla jim, ne-li už domů, tedy alespoň na několik měsíců za frontu. Že byla kdy nějaká baba, a nějaká Jevka a Vasja, na to už dávno nemyslili.

A stálo se, že šli náhodou právě oni dva patrolou starým dubovým lesem. Bylo to třikrát čtyřia dvacet hodin po horkém dni. Plné čtyři hodiny řvala děla, vše bylo jedinou bílou tmou kouře a zvířeného písku, v níž blýskaly ohně, tři útoky ruské pěchoty a jeden protiútok, masa bylo na vozy, a když bylo po všem, nebylo ani síly vydechnouti si, že z toho člověk vyvázl se zdravými hnáty. Teď, po třech dnech ticha

nasvědčoval neklid tam naproti a přípravy ve vlastních zákopech, že začne tanec nanovo. Schovati se? Kam? Utéci? Ze zákopů to již nejde. A do zajetí? Ani za boha!

„Ty, Šuhaji,” řekl Němec, jak kráčeli mezi řídkými kmeny, natáhl levou ruku, obrátil ji dlaní vzhůru a pak zase překlopil zpět, „už toho mám tady po krk. Nestřelil bys mě?” S takovou věcí je potřebí obrátiti se na kamaráda, sám si to člověk dělá těžce, leda skrz bochníček chleba, který zachytí zrnka prachu, jež by jinak spálila okraj rány, a přivedla ho před válečný soud.

„Ty chceš?”

„Chci.”

Šuhaj mlčky přikývl.

Němec položil hřbet ruky na dubový kmen a jeho bílá dlaň vypadala jako papírový terčík, do kterého se ve škole učí střílet vojáci.

Šuhaj několik kroků poodstoupil. Namířil. Třeskl výstřel.

Baaaa! zařvala vyděšená doubrava.

Kmeny si rychle házely řefavou ránu, až ji vyhodily do roviny, kde doznívala.

Vojáci na sebe hleděli trochu vyjeveně.

Co se to stalo?...

Rána šla mimo.

„Co děláš?” zlobil se a divil se Němec.

Ale Šuhaj neodpověděl. Neboť v té chvíli se na zemi sneslo něco ohromného. Něco, co nemělo jména. Protože to bylo z jiného světa. Vše kolem ztichlo jako pod dotekem smrti a věci ztratily barvy. Nikolu Šuhaje jala velká hrůza.

„Ještě jednou! Pojď blíže!”

Co se mu to zjevilo? Smrt? Osud? Bůh?

„Co blázníš? Střílej!”

Ten hlas vycházel jako zpod země, jako ze vzdálených zákopů. A kamarádova dlaň byla jako papírový terčík, úžasně bílá. Tak bílá, že o tak strašlivé bělosti nebylo nikdy nikde slyšáno.

Šuhaj jako ve snách přilícil. Byl dobrý střelec. Jací bývají u brigády jeden nebo nejvýš dva. Major mu jednoduše házel do vzduchu koruny a on je odstřeloval.

Stiskl spoušť.

Slyšel, jak ve velkých dálkách doznívá rána.

To se někde nad Koločavou, nad Krásným v jeho domovině ohlašovala bouřka.

„Co děláš, hovado?” soptil kamarád, prohlížeje si čistou dlaň. „Neumíš střílet? Vždyť to bude, pitomče, nápadné, že odtud slyší tolik ran!”

Šuhaj neodpověděl. Přehodil přes rameno řemen pušky a šel.

Němec za ním, mruče nadávky.

Pak se Šuhaj náhle obrátil. Byl bledý, ale oči mu zářily a jeho hlas zněl velitelsky.

„Teď ty!“

„Já tebe?“ řekl Němec. „No, pro mne?“

„Ale nechoď daleko!“

„Kam tě mám vzít?“

„Dosti, stůj! Do prsou.“

„Blázne!“

„Ne do prsou! Míř na hlavu!“

„Osle!“

Tot se ví, že kamaráda nestřílíme ani do prsou, ani do hlavy, ale voják mířil do ramene, mířil přesně a na dvanáct kroků. A na takovou vzdálenost není možná chybiti.

Duby opět zakřičely výstřelem.

Šuhaj stál klidně u mohutného pně a hleděl někam přes kamaráda, jako by se ho to vše ani netýkalo a jako by myslel na docela něco jiného.

„Co je to?“ říkal zaraženě Němec a také on poněkud pobledl. Obracel v rukou zbraň a prohlížel si mušku.

„Pojď, půjdeme!“ pravil Šuhaj.

Kráčeli dále doubravou, jejíž staré pně byly daleko od sebe a mezi nimi mnoho světlosti, zelené zezdola a modré shůry. A právě to bylo to divné: Byl to jiný les než před chvílí. Slunce se již chýlilo k západu, ale on se rozzářil. Vrásky kůry byly jasnější, zeleň listů

svěží a kroky se bořily do mechu jako nikdy před tím. A zazněla-li pod nohou tvrdá dubová větvička, zvuk, kterého se před chvílí ještě báli, zazvonila jasně a vesele. Nepřítel byl daleko. Ale byl vůbec nějaký nepřítel? A byla nějaká válka?

Šli vedle sebe dlouhé čtvrt hodiny mlčky. Až k večeru, již na rovině, když docházeli k zákopům, řekl Němec:

„Copak ty tomu nesmyslu věříš?“

Jeho hlas chtěl znít drsně, ale byl maličko zadržnutý.

Šuhaj nehnul ani brvou.

A potom žili zase dlouhé týdny ohavným životem v zákopech a v táborech. A zatím, co si ostatní vojáci, dívající se po letících granátech, myslívali: „Padne-li granát tam do onoho velkého pole za tou planou hrušňou, vyvážnu z války živ...“ neboť dále si mysliti netroufali, žili oni dva s podivnou příhodou v srdcích, o níž nikdy nepromluvili. Šuhaj proto, poněvadž mluvit nebylo třeba. A Němec se bál, že by musil sobě i kamarádovi lhát.

Pak se rozešli, a již se v životě nikdy neviděli. Němce odkomandovali k telefonu, setnina byla vystřídána, šla dozadu, pak zase vpřed do jiných posic, a jak už to ve válce bylo a jak se sobě lidé ztráceli.

Ale Šuhajova žena Eržika, jeho starý otec Petro a

jeho tchán Ivan Drač, kteří zakusili mnoho pronásledování, i všichni jeho přátelé, pokud se ještě po jedenácti letech nebojí přiznat k stykům s Nikolou, vám potvrdí, že na Němce často vzpomínal a mnohokrát projevil přání, ještě jednou v životě se s ním sejít.

●

Asi tak to vyprávěl v kolibě nad Holatýnem pastevce.

Dojista, vypravoval to, znaje již výsledek Šuhajova života, ale ta povídka není o nic méně poučná než příběhy o Achillovi, Siegfriedovi, Mackbethovi a Oleksovi Dovbušovi, či jak se jmenovali všichni ti, kdož byli osudem ošizeni. Neboť, nehodláme-li již mluvit o pojmu tak odtažitém, jako jest nesmrtelnost: po nezranitelnosti toužíme všichni. Ale čert si vždy najde nějakou štěrbinu, kudy vnikne i k člověku ohrazenému proroctvím a vírou, a rozkotá a rozmetá je tak, že z nich nezůstane kámen na kameni.

Koločava

Na jedné strany úzkého údolí Strimba s věčné zakouzeným vrcholem a Stremenoš, Tisová, Dervajka s Horb, s druhé Bojarinská, Kvasný vrch, Krásná a Růža. Neboť zde jsou jen hory. Jejich břidlové a drobové vrstvy byly zmačkány jako kus nepotřebného papíru, byly zkrouceny, zprohýbány, zhněteny a vytlačeny do oblak. Hory, kopce a hory. Jsou prorvány stržemi, roklemi, údolními ne širšími než na rozpětí vojenského čtyřstupu, tisíci prameny a desítkami vodních toků, které stříkají po balvanech prahů a v tůních mají průhlednost zelených drahokamů.

Zde se rve o svou dráhu Koločavka. Tam, kde pod drobicími se skalami běží, aby splynula s Tereblou (běží už jen, neskáče a neválí se přemety), těžíc ze starého vítězství, jímž dobyla koryta a údolí alespoň sto kroků širokého, leží Koločava.

Pod drolivou skalou běží řeka; pod protější strání silnice. A mezi nimi je obec: vesnice tak dlouhá, že se nelze diviti, když nezkušeného cestujícího, jdoucího údolím podél chyší a domků s židovskými krámky a pak zase podél luk a zahrad, a opět podél řady chyší, jímá podle jeho povahy zuřivost či tupá odevzdanost; neboť se mu po hodině a po třech a čtyřech hodinách chůze vždy znova odpovídá, že je v Koločavě, v Koločavě Něgravci, v Koločavě Horbu a v Koločavě Lazích.

Ale jméno Nikoly Šuhaje je úzce spojeno s Koločavou Lazy a jen o té je řeč.

Jest nejvýstavnější a má řecko-katolický kostel. Silnice tu ztrácí své jméno, a jsouc obehnána s obou stran plotem a vysypána říčními oblásky a valouny, které tak pěkně chřestí pod nohama lidí i krav, stává se ulicí. Plot, tu tyčkový, tu pletený z lískového proutí, tu laťový, jest opatřen brankami a přeazy, to jest nižšími místy, která může po dvou lavičkách, přistavených kamenech či prostě jen tak přešplhati člověk nebo přeskočiti pes, ne však dobytek. Za plotem jsou dvorky chyší. A mezi nimi a řekou Koločavkou zahrady. Ty dávají v létě Koločavě barvu, která jest zelená, červená a žlutá. Neboť záhony bramborů a konopí jsou zelené, pnoucí se bob rozkvétá krvavými krůpějemi a sta slunečnic, zrajících na okrajích záhonů pro postní olej, svítí zlatem. A žluté jsou v pozdním létě květy rudbeccí (bůhví, kdo, kdy a z kterých panských zahrad sem přenesl tu nezmarou květinu), které na vysokých stoncích v trsech přečnávají ploty a objímají všechny kříže na rozcestích, podivně masivní kříže s dvěma břevny a barbarským Ježíšem.

Zde žijí rusínští pastevci a dřevorubci, židovští řemeslníci a obchodníci. Chudí Židé a zámožnější Židé, chudí Rusíni a ještě chudší Rusíni.

Pravda, řecko-katolický křesťan by za nic na světě

nepožil o Petro-Pavlovském postě mléčného jídla, a Žid by raději zahynul, než by se napil vína, kterého se dotkl goj, ale za staletí si již na své podivnosti zvykli, náboženská nenávisť jest jim cizí, a vysmívá-li se Rusín Židovi, že nejí slaninu, sedí při obědě s kloboukem na hlavě a v pátek večer zbůhdarma pálí drahé svíčky, vysmívá se mu ve vši dobrotě, a opovrhuje-li Žid Rusínem, že se modlí k škaradě popravenému člověku a ženskou (dokonce ženskou!), stojící na půlměsíci, pokládá za pánaboha, opovrhuje jím jen abstraktně. Vidí si do svých rituálních záhad a náboženských čarů stejně dobře jako do svých kuchyní a jizeb, a přijde-li ráno gazda k židovskému řemeslníkovi, který právě hovoří se svým Pánem Bohem, nechá ten klidně na ramenu pruhovaný talis, na čele kostku tfilnu a na levé ruce jeho řemínky, dá si se sousedem dobré jitro a důkladně s ním vyjedná cenu za okování vozu, za příštipek na opánky nebo za zasklení okna; Věčný nespěchá a počká. Jsou svými životy odkázáni na sebe, navštěvují se, jsou si vzájemně dlužni trochu kukuřičné mouky nebo několik vajec, jsou si dlužni za píci, za potahy, za práci i hotově. Jistě: všedního dne. Ale chraňte se mezi ně hoditi myšlenku! Tehdy se ihned objeví dvojí mozky. A dvojí nervový systém. A dva Bohové šlehnou proti sobě se svých pravic blesky.

To se ovšem týká jen Židů chudých; řemeslníků, povozníků, maličkých handlů nebo lidí, kteří žijí neznámo z čeho. Pokud jde o Židy bohaté, o Abrama Beera a Herše Wolfa (neboť Herše *Lejba* Wolfa třeba vyjmouti), nenávidí je Rusíni i Židé stejně. Ale je-li nenávisť Rusínů proti nim úměrná jejich nechtěm ostatním, vyostřila se u Židů v zášti s hrotem závisti.

Obilí zde neroste, neboť stín hor ustupuje zrána jen pomalu a jara přicházejí pozdě, a kromě zahrad u chyší jsou tu už jen lesy a pastviny. Ale žítí se dalo. Na jaře shodili chlapi huňaté ovčí kožichy, vzali na ramena sekery a zároveň se sněhem scházeli s hor do údolí ke keronovi, partákovi, který je odvezl do Haliče, Sedmíhrad, Bosny nebo Hercegoviny na lesní práce. Jistě, často jim utekl s penězi a již ho nikdy neuvíděli, vždy partikoval s podnikatelem, okrádal je na mrdě a na nákupu potravin, za čež mu často rozbili hubu, ale bylo přece jen možno v červnu se vrátiti domů s opaskem, v němž šustily dvacetikoruny. A v červenci, když pokosili louky, to jest alespoň ty na nižších svazích, kde jest již tráva zralá, přehodili místo seker přes ramena kosy, odešli do uherské roviny pracovat za každý desátý snop a vraceli se v průvodu maďarského čeledína, který jim až před dveře chyší doverl pytle pšenice a zlaté kukufičné zrní.

A zatím, co byli chlapi ve světě, odevzdaly ženy salaš-gazdovi ovce, aby je odvedl daleko do hor, zahnal na poloniny skot a obstarávaly zahrady. Pracovalo se v pilách, rubalo se v lesích, svištělo se s vory po Te-reble dolů do Tisy a odtud do Uher. Bylo co jísti. Zbylo i na tabák, pálenku, ženským na červené šátky a černé zástěry, na skleněné korály kolem krku a hedvábí na rukávce; měl se dobře i Žid.

Ale pak přišla válka.

Aby ji Bůh zatratil!

Chlapi už neměli na zádech ani sekery, ani kosy, nýbrž pušky. Ženy byly samy. Bylo tak vždy, ale jaká tohle byla samota? Dny mohly býti jasné, a přece vy-padaly, jako by stále plula nad údolím mračna, popelavá a těžká, která nedovolovala zhluboka vydech-nouti. O mužích nebylo zpráv — kdopak z nich do-vede psátí? — a člověk, když prosil v kostele před zázračnou ikonou Panny Marie za mužovo zdraví, nikdy nevěděl, nemodlí-li se již za život někoho, z ně-kož zbyla už jen kostra v zemi. Měsíce a léta. A pak jednoho dne přišel ze Sinevíru starý posilák šemet a přinesl a přešlabikoval barevný lístek, na kterém mezi natištěnými řádky bylo vepsáno jméno Ivanyš Andrej, a ještě nějaká slova o vlasti a polí cti, a zna-menalo to, že je muž mrtev a už se nikdy nevrátí.

Ale, Ježíši Kriste, bylo to přece lepší, než když

přišel domů bezruký, beznohý, nebo slepý. To jen jako by do chyše přibylo o jedno dítě více. I tak se jich tulilo za komínem chlebové peci až příliš mnoho, a slézaly-li, tedy jen proto, aby pištěly a natahovaly ruce po kusu kukuřičného chleba. Kde se ho mělo bráti? Výtěžek zahrady stačí sotva do vánoc, a pytlů s kukuřicí a pšenicí nevozil již před vrata chyše nikdo. A v průvodu četníků přicházeli páni od úřadů, sháněli s polonin dobytek, brali jim tak poslední, co měly, mléko a sýr, a platili papíry, za které nebylo co koupiti. Byl hlad. Dětem duřely životy a matky neměly pro novorozeňata, jedinou to památku na dovolenou mužů, v řadrech mléka. Byl hlad, že se chtělo křičeti a zabíjeti.

Až král zvítězí, odmění se svým národům za všechna utrpení, hlásali s kazatelen řecko-katoličtí faráři, a ony se modlily za uherského krále, ne, aby zvítězil, nýbrž aby již brzy zvítězil. Ale král byl poražen. Car vás vysvobodí, šeptali pravoslavní popové, dá vám mír a svobodu. Ach, huby aby nám uschly! Každý nosí svobodu, a žádný hrst kukuřice. A každý mír; až zvítězí. Modlily se za cara přece. Ale car byl také poražen, přišli honvédi, věšeli a odvlékali lidi. Spoléhaly pak již jen na vyšší moc a chodily k čarodějnicím. Na jejich radu zuřivě sháněly obrázky z novin a pohlednice s panovníky, čarodějnice nad všemi těmi

králi, cary, císaři pronášely nesrozumitelné kletby, propichovaly jim špendlíky hlavy a srdce, a ony je doma věšely do komínů udití. Pravda, Františka Josefa spojenými silami umožily, ale co to bylo platno? Proti tolika pánům a tolika nečistým silám, které jim pomáhaly, byly slabé i čarodějnice. Ženy přestaly věřit na všechno a nespolehaly již na nic.

V takových dobách vyrůstali v minulosti velcí loupežníci. Černí chlapci. Spravedliví mstitelé. Laskaví k chudým, nemilosrdní k pánům. V minulosti. Ale ne už dnes. Ach ano, mávávaly pěstmi proti notářskému úřadu, který jim odváděl krávy a okrádal je o příděly, křičívaly v krámě Abrama Beera při rozdělení potravin a vyhrožovaly: „Počkejte, až se vrátí chlapi!“ ale ani tomu již nevěřily. Chlapi byli zbabělí. Proč jich nebránili, když jim brali poslední, proč nevzali sekery a nešli zabíjeti, když vraždili hladem jejich děti? Dali se odvléci na vojnu jako stádo skotu, krčili se, poslouchali, báli se přehlídek, a když přišli na dovolenou, váleli se na postelích, nemohli se najísti lenosti a štěstí, že po nich nikdo nestřílí, a chvástali se svými hrdinskými činy.

—
či přece byl alespoň jediný, kdo nebyl ochoten všechny ty hrůzy mlčky snášeti?

Nikola Šuhaj se vrátil.

Utekl z války. Domů. Do svých hor. Nebot ony jsou jediné, které stojí za to, aby se po nich stýskalo. Koločava! Koločava!

Jak sladké jméno a jak chutná na jazyku! Stál na noční silnici a ssál mléčnou vůni Koločavy. Byla tma tvrdá jako kamení a v ní žlutě blýskalo několik okének jako lístky kyzu v uhlu. Do ticha zněly duté údery dřev mlýnské stoupy, která stlouká vlněné tkanivo a již jest slyšeti jen v noci. Tmou prošla holčička, nesoucí na velké lopatě z chyše do chyše řeřavé uhlí, ale byla osvětlena jen tvář a prsa dítěte, ostatního těla nebylo viděti.

Koločava! Koločava!

Bylo s podivem, jak vše to byl on sám: ten vzduch, který ssál a vydechoval, tma se zlatými lístky, jejíž byl součástí, i svítící děvčátko, které se objevilo jen na chvíli. A tupé údery mlýnské stoupy vycházely z jeho prsou.

Šel domů. Do chyše svého otce, Petra Šuhaje, která stála asi hodinu cesty za sraženou vsí, tam, kudy se jde podél Koločavky k lesům Sucharu a již blízko nich. Zafukal na okno. Na skle se objevila matčina tvář. Co tu chce Nikola? Vyšla.

Stála v košili proti němu na zápraží, oba se maličko usmívali a hleděli na sebe. Na účel příchodu se nebylo třeba ptáti, puška na rameni řfkala vše.

„Otec je v poli?“

Ne, byl doma. Šrapnel mu přerazil nohu a také v paži zůstalo několik kulek. Teď ho poslali domů na dovolenou; než zase půjde.

„Dětem neříkejte nic, maminko!“

Nebot Nikolova matka ještě rodila, ve světnici spalo šest dětí a s povalového stropu visel na řetězech nad matčino lože vydlabaný lesní špalek, v němž se kolébalo nemluvně.

„Kam v noci chodí Eržika Dračová pásti koně?“

„Na potok,“ odpověděla.

Na zápraží se objevil ve vojenských kalhotách otec. Podali si se synem ruce.

„Dal ses k financům?“ řekl, mihně tím zelené kádry, a hlavou mu prošla myšlenka, že to dojistá není ze všeho nejhorší.

Kousek tvrdého kukuřičného chleba se v chyši přece jen našlo a matka mu s povzdechem nasypala do vojenského tlumoku z posledních bramborů.

Tři noci čekal na Eržiku.

Na ptáčka Eržiku. Na rybku Eržiku. Na Eržiku, která je růžová a černá a voní višňovým dřevem. Na Eržiku, za kterou se člověk musí vydati i kdyby žil za sedmi horami a sedmerým mořem.

Od večera se skrýval v kapradí na kraji lesa a čekal. Dočkal se. Viděl ji. Ale nepřijela. Na potok sama,

pásla s ní Kalyna Chemčuková, Hafa Subotová a jakýsi výrostek, v němž později poznal Ivana Zjatyňkova. Rozdělal si uprostřed pastviska oheň, přiložili na něj dvě klády a tam seděli. Malí huculští koně se pásli, sklánějíce nízko krky a dlouhé kštice, a zašli-li blízko k lesu a chytili Nikolův vítr, zdvihali hlavy, rozšířenými nozdrami ssáli a ržáli. Ti od ohně se po nich ohlíželi, bojíce se snad, že větří medvěda. Ale koně se chovali klidně.

Proč toho výrostka ještě neodvedli, myslil si Nikola, a jímál ho hněv, jest jen o rok mladší než já a sedmnáct mu již bylo?! A zamračeně hleděl tmou do okruhu ohně: Dotkne-li se Eržiky, dobře si zamírím a zastřelím jí ho u samé tváře. Tou představou se mu vzrušilo srdce.

Ale Ivan si všímal Kalyny, a za chvíli kamsi odešli do tmy, svým pokřikováním na koně ani nikoho neklamajíce.

Nikola leží na břiše a pozoruje obě dívky. Chtělo by se mu vyskočiti, přeletět těch sto kroků, které je rozdělují, hnáti se za poděšenými děvčaty, chytit tu, která jest jeho, sevřít ji a nepustit. Ale tiskne hlavu do studeného kapradí a bradu až na prsa. Ne! Nemůže se vydati Hafě Subotové na milost a nemilost! Čekání se mu stává bolestí. Ozářená tvář Eržičina, každé otočení jejího těla a přeložení bosých nohou ho činí

smutným. A přece: co by byl dal ještě před několika týdny za tento pohled k nočnímu ohni!

Nepřijde medvěd? Bylo by to krásné. Položil by ho krok od ní a ona by ani netušila, kým byla zachráněna. Ale medvěd nepřijde.

Nepůjde Eržika do lesa na roští? Až se zachvěl při té představě a s podivnou jasností ucítil vůni višňového dřeva. Ale Eržika do lesa na dříví nepůjde. Oheň jest s dostatek zásoben, hoří na něm pomalu dvě klády a ty budou doutnati a uhelnatěti ještě přes zítřek.

Probděl s pasáky koní noc i pak, když se všichni zabalili do pytlů, a majíce bosé nohy obráceny k ohništi, podřimovali.

A probděl s nimi ještě jednu.

Třetího večera šel za Eržikou až hluboko do vsi, aby ji zastihl dříve, než se spojí s ostatními.

Spatřil ji ve večerním soumraku na silnici. Jela na koni, po žensku na něm sedíc, s bosou nohou položenou až na koňský krk, pět řad žlutých a červených korálů na krku a pod sebou místo sedla pestrou látku. Byla oděna tvrdou konopnou košilí a zástěrou s prošitým pasem, mnohokrát obtočeným kolem těla. Bylo jí šestnáct let, v černých vlasech měla zastrčených několik kopretin a byla krásná. Za ní kráčel druhý kůň.

Zastoupil jí v šeru cestu.

„Jej!... To jsem se lekla. To jsi ty, Nikolko?“

Vyskočil na druhého koně. Stiskl zvíře koleny a celá jeho bytost se vzpjala a zabouřila krví.

Od těch dob se Nikola Šuhaj skrýval v lesích a na poloninách.

Dovede-li se člověk vyhnouti začarovaným místům v pralese, kde ve skalách nebo v černých močálech provádějí své rejdy nečistí duchové a zlomyslné rusálky, jest zde bezpečno, jako už nikde na světě. Prales nezradí. Prorvy, strže a rokle, široké plochy vyvrácených stromů, z jejichž trouchnivějících kmenů se ženou ke slunci houštiny, kterými nepronikne ani jelen. Chtějí zde Nikolu najít? Uletěl mi z hrsti pták, chyťte mi ho, lidé! Pralesy voní tichem a tlením. A tato vůně, která mu vždy v životě znamenala pocit bezpečí, ho ještě nikdy neoklamala.

Spával v opuštěných kolibách nebo na horských loukách v oborozích.

Oboroh jest architektonický tvar, který dává ráz Verchovině: jako komín továrnímu středisku, gotická věž středověkému městu a minaret východu. Jsou to čtyři stožáry, vztyčené v rozích čtverce, a na ně je nabodnuta dřevěná stříška. Stříška se dá pomocí kolíků posouvat nahoru dolů, podle toho, jak se pod ní zvětšuje či klesá hranol sena, které se sem ukládá.

A mezi stříškou a senem jest dosti místa pro dobrý nocleh, teplejší a bezpečnější než lože zaječice ve vyšíní. Nuže, ať prohledávají deset tisíc oborohů na horských loukách Verchoviny!

Zde žil Nikola Šuhaj. Nebylo pastevce, který by mu odepřel mléka na uvaření kukuřičné kaše, nebo ovčáka, který by mu v kolibě nedal žinčice. Do zimovky Na potoce mu nosil otec chléb a Eržika pro něho doma ukrádala kukuřičné mouky, neboť Dračovi byli zámožní. Co mu na tom záleželo, že ho pronásledují četníci? Když mu to v kolibách vypravovali pastýři, a když mu to s ustrašenými očima (jak byly krásné!) opakovala Eržika, smál se. Jen ať ho honí! A chtějí-li střílet, přesvědčí se, kdo ochutná olova.

V Koločavě žil četnický strážmistr Lenard Béla a ten po Nikolovi pásal jako po škodné. Měl ctižádost odevzdati králi tohoto zběhlého vojáka a byl tím povinován i cti svého klobouku s kohoutím peřím. Šuhaj byl v jeho okresu první zběh a mohl se státi jiným zlým příkladem.

Prohlídky v Šuhajově chyši byly neúspěšné. Šuhajovým dětem rozdal kornout cukroví nadarmo. Jejich matce vyhrožoval marně. A volati Petra Šuhaje znova na stanici bylo bez naděje. Bítí vojáka z fronty se bál a snad právě proto od něho jen slyšel: nevím, nevi-

děl jsem, neslyšel jsem, opravdu nic nevím. O Eržice neměl zdání, neboť půvab jejího tajemství ji naučil mlčet. Ale mluvili pastýři z polonin Na potoce, z Růži a Krásné, z Ďordavy, Bojarinské i ze Zapodrin; a on jim slíbil a pohrozil zároveň. Přivedou-li mu Nikolu, dostanou na pálenku. Ne-li, půjdou ihned k odvodu a na frontu.

Lenard Béla se v té době podobal lovcí, pronásledujícímu rysa. Byl celé dny v horách, zkoumaje stopy na bahnitých místech, prohlížeje opuštěné koliby a vysedáváje s dalekohledem na vrších, odkud je daleko viděti. Jednou ho spatřil. Na Krásné, krácejícího napříč poloninou. Ne na více než na tři sta kroků. Kdo zná vzrušení myslivce — půl leknutí, půl štěstí a lehký závan hrůzy ze smrti — uzří-li po prvé na doštel zvěř, kterou již tak dlouho stopuje?

Nadejítí si šuhaje lesem bylo již pozdě. Tak za ním Lenard, míře mu na nohy, poslal z karabiny ránu. Šuhaj se obrátil, více zvědavě než polekán, nechal na sebe, poskytuje střelci plný terč, vypáliti ještě jednou a pak se dal rychle k lesu, následován prudkou, zuřivou, nesmyslnou palbou bleďho lovce.

Jaká hanba! Takové věci činí myslivce velmi nešťastným, působí mu neklidné noci, nutí ho prohlížeti mušku na pušce a patrony, přesvědčovati se střelbou

do terče o zdraví ruky a oka, býti v pokušení věřiti čárům, o příhodě mlčeti a hrýzti se tajnými přísahami.

Pronásledovati šuhaje se stalo Lenardovi vášní. Jednoho deštivého týdne usoudil ze zpráv pastýřů, že se šuhaj ukrývá v prázdné kolibě Na potoce. Přestrojil se za ženu. Navlékl si konopnou košili se zástěrou, na bílé onuce si femínky připíal opánky, na hlavu si uvázal červený šátek a na krk navlékl šňůry skleněných perel. Vydal se do lesů. Přes rameno měl přehozený dvojitý pytlík, jako by nesl do hor ovčím sůl nebo pastevcům kukuřičnou mouku. Obecní servus šel lesem za ním.

Nikola ženu z daleka pozoroval. Když viděl, že míří přímo ke kolibě a že je vzdálena již jen sto kroků, vyšel s puškou:

„Stůj, nebo střelím!“

Ale žena šla dále, mávající jen rukou, jako by říkala: E, člověče, netrop hlouposti, chci se tě jen na něco zeptat.

Došla k němu, vytrhla z kapsy revolver, udeřila ho jím do nosní kosti, skočila mu na krk, vyrvala mu pušku a její pažbou ho uhodila do hlavy. Z lesa vyběhl servus a zkopali a zbili šuhaje tak, že jím zůstal pod rukama. Zmámeného a v poutech ho pak vedli do Koločavy. Lenard, který nechal v lese uzlík s čet-

nickou uniformou, se teď do ní převlékl a kráčel vsí za Šuhajem, maje v tváři odlesk hrdého vnitřního úsměvu, který jest u myslivců po slavném lovu výrazem dokonalého štěstí.

Příštího dne jel závodčí s Šuhajem do Chustu a vlakem ho odvezl do Balašagyarmatu.

Balašagyarmat?

Uherský král měl tehdy málo smyslu pro hrdinské činy ctižádostivých strážmistrů a vojáky potřeboval jinde než před divisními soudy a v garnisonních vězeních; na to bylo dosti času až po válce, leč neodčiní-li snad zatím v naději na milost své zločiny hrdinskou smrtí. Z pochodové setniny uprchl Šuhaj znova; s novou zbraní a novým střelivem. Nebylo třeba uvažovati, jako se nerozmýšlí mladý vlk, který se urval s řetězu a běží s prutem a čenichem nataženým, kam ho žene pud. Do hor! A k Eržice!

Tak v pralesích, stržích a na poloninách mezi horami Ťapesem, Kamionkou, Stinjakem, Strimbou, Krásnou a Bojarinským začala stará honba na vlka znova, jen na širším území, s většími silami vedená a vášnivější než prve.

Strážmistr Lenard dostal z Volového posily. Jenže v hlavní leči v sucharském lese, v temném, začarovaném místě, jemuž se lidé vyhýbají, nezůstala škodná, nýbrž Lenardův závodčí.

„Nestřílejte!“ vykřikl Nikola, když proti sobě spatřil četnické chocholy.

Ale oni vystřelili.

Také on.

V černém močálu zůstal ležeti mladý četnický závodčí. Měl čistě prostřelenou hlavu.

Tehdy se stával Nikola Nikolou Šuhajem.

V širém kraji od Ťapesu po Stinjak a od Kamionky po chustskou rovinu nebylo chyše, kde by mu odepřeli přístřeší nebo lžici kukuřičné kaše. On, jediný se dovedl vzepřítí bídě. Nikola! Hrdina Nikola! Jen on měl pravdu a všichni ostatní v hrdlo lhali. A dokud každý, kdo má zdravé pěsti, nepůjde za ním do hor, a dokud nebudou pobiti všichni ti četníci, notáři, foři a bohatí Židé, konec nebude.

Utíkej, Nikolko! Bij, střílej, vraždi za sebe i za nás. A zahyneš-li, jen jednou tě matka zrodila, jen jedenkrát zemřeš.

●
Byl mír.

Ale, Kriste Ježíši, byl tohle nějaký mír? A za tohle se tak úpěnlivě modlily před zázračnou ikonou?

Nějaký ďábel posedl lidi. Nebo se snad někde objevila nová kometa. Ale možná, že ještě nepřestala působit síla té staré. Neboť tak velkých hříchů nebylo a nemohlo býti ani mezi velkými ani mezi malými, aby

Bítě neměl na všech těch bédách dosti. Teď, kdy se zase mělo jezdit do roviny za Tisou pro zlaté zrní kukufice na tokan a pro pytle pšenice na bílý chléb, kdy se mělo zase do hor a s větrem o závod dolů po Terešle s vory, chlapi jako by ještě stále nemohli přijít k rozumu.

Co ony věděly o tom, co se ve světě děje, když farář a starosta Herš Wolf lhali každý něco jiného? Ale jednoho dne, koncem října, když již Koločava ležela pod sněhem, počínali se domů trousit chlapi. Někteří se zbraněmi, jiní bez nich, ale všichni zarostlí, zavřívení a zlostní. Také si představovali mír jinak. A rozhodně nečekali, že prvním pocitem jejich žen bude zděšení, že na ten soudek zelí a hrstku bramborů, které sklídily ze zahrad, přibývá ještě jeden chítán. Chlapi, jako by teprve teď viděli, nad čím o dovolených líně zavírali oči: chlév pustý, oboroh prázdný, doma nic, nic, špetky soli ne, hrstky mouky ne, jen trochu bramborů a zelí, které nestačí ani do vánoc. Teď se to týkalo také jich. Začali se srocovat.

A do tohoto podráždění přinesl někdo zprávu, že obecní notář Molnár prodal agentovi z Chustu zásilku bot, které měl za maximální ceny prodati obyvatelstvu. Zvykl si již. Zapomněl, že jsou doma vojáci, které ještě neopustil společný duch front a potřeba jednati.

Zpráva padla mezi vojáky jako nepřátelský granát. Sběhli se večer k Vasylu Derbakovi. Byla jich plná chyše. Křičeli. „Okrádat nás? Oni? Ó, ne! My jsme byli ve válce! My jsme chcípali v zákopech! A oni čtyři roky nedělali jiného, leč kradli! Ukážeme jim, teď že jsme doma my!“ Sesadili starostu Herše Wolfa a zvolili nového: Vasyla Derbaka. A zvolili si vojenského velitele: šikovatele Juraje Lugoše. Zítra ráno se sejdou a každý přivede koho bude moci. Notář Molnár je první lotr! Herš Wolf druhý! A Abram Beer třetí.

Příštího jitra přišli. Mnoho seker, mnoho vojenských bodel, hodně revolverů, něco pušek a poddůstojnických šavlí. Zarostlí vojáci v otrhaných stejno-krojích, scházející se volným krokem oddílů, jdoucích do zákopů, nedokrevní výrostci, nedočkaví viděti, co jim ukáží starší. Ženy se kupily na silnici v úzkostlivé hloučky. Teď, těsně před činem, je najednou opouštěla odvaha; jako nevěsty, bojící se radosti, na kterou tak dlouho čekaly. Nestane se nic? Velel Jura Lugoš, opásaný dlouhou šikovatelskou šavlí. „Pochod!“ Do Koločavy Horbu! A na notáře Molnára!

Ale než došli ke kamennému domku notářovu, musili dříve projít kolem četnické stanice. Na ni tedy! Vrazili tam, nerozčilující se příliš a bez valného hluku, jak se na vojáky sluší. Stanice však byla prázdná.

Strážmistr Lenard o včerejší schůzi u Vasyla Derbaka věděl a ráno, když mu donesli, že se v Lazích shromáždí ozbrojenci, s celým mužstvem uprchl. Na stanici zbyla jen jediná puška, kterou si vzali. Jali se rozbít zařízení. Klidně a účelnými ranami dobrých pracovníků. Ženy venku byly vzrušovány praskotem tříštěného nábytku, zevnitř vyrážených okenních rámu, řinčením skla a řemeslně vážnými tvářemi mužů, které takto viděly po prvé. Takhle to tedy vypadá?! Proč nevložíte do svého díla více vášně, chlapi?

V přízemním domku notáře Molnára se běhalo jako při požáru. O vzbouření se tu dověděli teprve, když už zástup vybíjel četnickou stanici. Notář si navlékal úzké bílé spodky z ovčí vlny a kabát svého kočího, notářová se strojila do konopné košile a ovčího kožichu a plačící služka jí oplétala kolem onucí řemenky opánek. Děti zabalili do houní a sněhem přes zahrady a ledovou vodou Koločavky běželi do lesa na druhém břehu.

Vojáci našli notářskou kancelář prázdnou. Padla jim tu do oka velká ocelová pokladna. Peníze! Musí v ní být mnoho peněz! Notář vyplácí vojenskou podporu všem třem Koločavám! Rozmáchli se proti pokladně dřevorubeckými sekerami. Ale jejich ostří od ocelových stěn jen odskočila. Bili do ní tupými konci,

ale oprýskával jen lak a hrany seker zanechávaly v kovových deskách pouze dúlky. Jedni odstrkávali druhé, počkej, neumíš to, bída tě pobij, dej sem! Svou sílu chtěl zkusit každý. To by v tom byl čert! Ale nešlo to. Vypáčit! Přineste nějakou silnou ocelovou tyč!

A zatím byl rozbíjen notářův byt. Ale to již nebylo studené vojenské ničení, neboť zde zasáhly ženy. Těm vyskočily na tvářích rudé skvrny a duši měly až kdesi na hranicích hrdla. Půl vteřiny stály, jsouce ohromeny nikdy nevidanou nádherou. „Pro tohle?!“ zaječela náhle Jevka Vorobcová a kopla do nějakého stolečku s vázičkami a porcelánovými figurkami. Stolek se překotil a vázičky a figurky zazvonily. Vrhly se na zařízení. Na vycpávané židle a pohovky, na skříně se zrcadlovými vložkami, na pokrývky a květinové stoly, na vše to, co bylo z jejich peněz, z jejich slz a krve, pro co se čtyři leta nesměly najísti a pro co musely umíratí jejich malé děti. Roztříštily zrcadlo a v skříních skla, strhly s kuchyně polici s nádobím, rozbily nábytek, a chraptivě křičíce, aniž jedna druhou poslouchaly, vzrušovaly se každými šaty a každým hedvábným kombiné, jež rvaly a házely okny na hlavy těch, kdož se sem nedostali. Rozřezaly peřiny, a pozdravovány jásotem oněch venku, vysypávaly peří do říjnového větru. Piano? Ach, tohle je ten cymbál,

z něhož vycházely ty písničky, které někdy slychaly, jdouce kolem! Podrazily mu nohy, věc zaječela a ony ji rozdupaly.

Dílo v bytě již bylo dokonáno, zatím co se vojáci v kanceláři ještě stále mořili s pokladnou. Ležela na zemi, zbavena lakového nátěru a se sty důlků po hranách dřevorubeckých seker. Ke kováři s ní a roz-tavit ve výhni?! Ne do ohně, jsou v ní papírové peníze! Konečně přivlekli koly, pokladnu naložili na saně a několik mužů ji odvezlo před chyši nového starosty Vasyla Derbaka. Shodili ji tam na kraj silnice do sněhu.

Bylo již hodně po poledni, když šikovatel Lugoš vedl svůj voj zpět do Koločavy-Lazů. Ženám planuly oči jako po milostném objetí a nervy se jim chvěly po díle, v němž příliš mrhaly silami. Teď se šlo na starostu Wolfa. Na Herše Wolfa, před jehož krámem vystály celé dny v dlouhém řetězu, a když měla již brzy dojít řada na ně, dovídaly se, že už žádná kukuřice není; poněvadž Wolf dával přiděly jen těm, kdo mu mohly nositi kuřata a vejce; protože posílal celé bedny potravin příbuzným do Volového a Budapešti; protože kukuřici, určenou pro ně, sypal svým slepicím a vykrmoval jí na sádlo husy. A teď se šlo na Beera. Na Abrama Beera, který měl vždy něco v tajných zásobách, ale který prodal jen za krev; kterému od-

nosily všechno své konopné piátno, vlněnou přízi, ovčí kožichy, jehňata a slepice; kterému za pytlík kukuřičné mouky braly na zimu jeho krávy do svých stájí a na své seno, jehož se nedostávalo, protože je kradl pro vojsko také notář. A těmito vzpomínkami se ochablé nervy žen zase napínaly jako houslové struny a cevy se naplňovaly novým návaem krve. Najednou se jim chtělo letěti. Třměly nedočkavostí a nenávistně se obracely na chlapy, kráčeující silnicí klidnými kroky lhostejných býků.

Vydrancovali krám starosty Herše Wolfa a vybili jeho byt. Také on s rodinou utekl. V skladišti našli hodně kukuřice, v krámě několik plechovek bramborového syrobu, trochu cikorky a nějaké látky, v spížirně mnoho husího sádla, mouky a vajec. Rozdělovalo se to s velkým hlukem, jen tak náhodou a podle namátky, sběhly se děti a roznášely si zboží po vsi, běhající s loktušemi ve sněhu mezi chyšemi a krámem. Chlapi našli ve sklepě soudek vína a za dřívím v kolně dva demižony lihu a vypili to, ne z vášně nebo radosti, jen z vojácké žízně. Pak se šlo na Abrama Beera. I on uprchl. A také jeho byt byl rozbit a peří ze sýpek rozsypáno do větru, ale bez vášně a ve vsí rychlosti, že to muselo být, poněvadž více než ničení zajímaly teď zásoby mouky, bobů, koží a látek. Při rozdělení bylo mnoho hluku a hádek, které velitel Lugoš, zvyklý

na podobné výjevy u vojenských polních kuchyní, krotit šikovatelským křikem, odstrkáváním a také ranami. Pak se šlo na Modcha Wolfa, Josefa Beera, Kalmána Lejboviče a Chaima Beera. Rozbírání jejich malých krámků šlo klidně a bez hluku, majitelé stáli uctivě před vývěsními štíty, čekající již, a jejich tváře vyjadřovaly s dostatek hrůzu před mocí lidu a zase nebyly tak nesnesitelně zoufalé, že by se na pohled na ně chtělo zapomínati v řádění. Tak byly ušetřeny alespoň byty. Ostatně nebylo ani mnoho co odnáseti a že nebylo nic skryto, o tom se přesvědčili.

Jedenaosmdesátiletého Herše Lejba Wolfa, vinníka a v Koločavě největšího pozemkového vlastníka, Věčný konečně vyslyšel. Nebylo ani dobře možno, aby byl On, který se nestará o jiného, leč o věci svých Židů, přeslechl od rána tolik modliteb, které pronášíme v době nebezpečí, a tolikeré volání: „Bože všech Židů, slyš mně!“ Pán mu poradil a řekl: „Vyjdi svým nepřátelům vstříc a pohosti ty, kteří ti chtějí zle činiti!“ Herš Lejb Wolf uposlechl. Rozkázal ženám své domácnosti, aby ze sklepa na silnici vyvalili dva sudky vína; v seně oborohu za domem najdou ukrytý sud lihu, ať přivalí také ten.

A večer již, když se zástup blížil k jeho krčmě, vyšel mu vstříc. Obrácen k veliteli a starostovi, mluvil tak hlasitě, že to slyšeli všichni:

„Jsem starý muž, rozumím běhu světa a vím, že se změnil. Odevzdám vám všechny své pozemky. Zítřka, pozítří, nebo jak si budete přát, s vámi pojedou do Volového k okresnímu soudu a dám je přepsati na vaše jména. Víte, že zboží u mne nenajdete. Nač tedy ničiti? Nač poslouchati dětský pláč? Vše, co mám, jest zde, a prosím vás, abyste toho ve zdraví užili.“

Och, ty starý lišácký lichváři! Je to pravda, co nám tedy povídáš?

Zásoby v domě jsou! Ale při tom měly za celý den již dosti zkušeností, aby věděly, jak málo by se bylo na každou z nich dostalo. A byly unaveny a drancování jim již nepůsobilo radost. Sudy lákaly. A lákal odpočinek.

Tak byly na silnici rozdělavány táborové ohně. Stařec vynesl z krčmy všechny sklenice a ženy jeho domu z hospodářství všechny nádoby, které byly trejfe, to jest takové, z kterých nesmí Žid nic požívati, poněvadž se do nich dávají věci rituálně nečisté. Hodovalo se. Neboť dobrý den teď mohl býti dobře ukončen.

Okny domu se na rej kolem ohňů dívaly dcery Herše Lejba Wolfa a ženy jeho vnuků, starostlivé, co se bude dít, až se lidé opijí, trnouce strachem o svého patriarchu, který vyšel, aby hájil rodinné jmění. Stařec s dlouhou, bílou bradou se nehnul ze

zástupu, a nedávaje jediným pohledem znáti, jak naviavý jsou jeho nervy, usmíval se, hovořil a byl shovívavý k chudým židovským výrostkům, kteří se přišli také napít, třebaže ne vína, jen lihu, do kterého si míchali vodu; jindy by je byl vyhnal. Podívaná na hemžení kolem planoucích ohňů velice bavila také děti nejmladších dcer Herše Lejba Wolfa a jeho pravnuky, děvčátka s velkýma očima a hochy v sametových čepičkách a s pejzy černými, plavými i rusými. Draly se k oknům, a nechápajíce vážnosti chvíle, chtěly zpívat žargonovou písničku, které je naučily matky:

Oj, oj, oj,

ožralý je goj!

Chlastat musí,

mnoho zkusí.

Oj, oj, oj,

ožralý je goj!

Ale matky jim rychle ucpávaly ústa a štulci je honily do postelí.

Toho odpoledne potkali lidé ve vsi Nikolu Šuhaje.

„Pojď s námi, Nikolo!”

Ale Šuhaj mávl jen rukou.

„Já nic nechci. Jsem rád, že jsem doma.”

Prohlédl si ves a spousty před domem Herše Wolfa

a Abrama Beera a zase se vrátil do otcovy chyše pod Sucharem. Neboť Nikolovi Šuhajovi byl společný duch front cizí. Nikola se podobal rysovi. A ten vychází za kořistí sám, sám se bije a sám umírá, buď kulí nebo bezmocně zalezlý do houštiny.

V noci se stalo u ohňů před krčmou Herše Lejba Wolfa neštěstí. Opilí muži se tahali o pušku, ukořistěnou na četnické stanici. Vyšla rána, a dva lidé, Ivan Markuš a Danilo Lednaj zůstali na místě mrtvi. Dav rázem ztichl. Pak se ho zmocnilo vzrušení. „Stane se něco?” střelilo hlavou zbledlého Herše Lejba Wolfa. Jeho dcery a ženy jeho vnuků uskočily od oken, chopily se za spánky, a šeptaly „Šma Jesruel!”

Ale, když znova pohlédly ven, viděly, že se stařec zmatkem prodral k napilému starostovi, že mu něco vykládá, že mluví do komandanta, že rozkazuje židovským výrostkům, aby mrtvé odnesli. Ach, jaký jest to muž ten náš děd! Jaký je to svatý stařec! Lidé se hrnuli za výrostky, odnášejícími zastřelené. Hlučeli. Rozcházeli se. A za chvíli zde zůstaly jen ohně, sudy skoro prázdné a na sněhu, rozdupaném až k černé zemi, krev.

Jméno Hospodinovo budiž pochváleno! Žádnou ztřeštěnou ženu v prvním zmatku nenapadlo vykřiknouti, že rána byla vypálena z Wolfova domu, nikdo se neopil do bezvědomí a nikdo tedy nemohl me-

zi lidi hodili otázku, zda snad lín a víno nejsou otráveny. Vyčerpaný a prokřehlý Herš Lejb Wolf se mohl vrátiti domů. Proti ženám, které ho chtěly starostlivě oblehnouti, unaveně nastavil stařecky žlutou dlaň, aby ho neobtěžovaly, a odešel do své komůrky. Dříve než ulehl, pohovořil s Věčným, modle se Krišmu. A až bude ve čtvrtek nebo o šabesu v synagoze vystavována tora, pomodlí se před ní gojml benšn, modlitbu díky, s takovou vroucností, jak ji již neřikal od narození Bondyho, svého nejmladšího.

„Hašem jis burech!“ Den je ukončen.

Nazítří většina vesnice vespávala. Srul Rosenthal, kovář, ohromný muž v kožené zástěře a s bradou a pejzy jako uhel černými, se před starostovou chyší pokoušel o pokladnu perlíkem. Bušil do ní bar-kochbovskými ranami. Marně. Ale ze zvědavého nejprve a pak smějícího se hloučku, který ho obklopoval, přece jen každý ránu zkusil také. Tak pokladna zbavená laku, se zprohýbanými stěnami a se sty důlků v nich, zůstala na kraji silnice ve sněhu.

Příštího dne se konala před kostelem hromada obce i církve. Volba nového starosty Vasyla Derbaka byla potvrzena. Také volba velitele Juraje Lugoše. A mnohem více nebylo již ani co říci, ani co dělati. Byly jen určeny silniční strážce, jejichž povinností bylo ne-

dovoliti, aby bylo z obce cokoli vynášeno a každého nového příchozího nejprve dovésti ke komandantovi. Ale byly z toho jen mrzutosti. Ti, kdož přicházeli, byli vojáci, vracející se z front, a když jim chtěl Lugoš prohlížeti tlumoky, křičeli a nadávali. Desátník Miška Derbak, syn nového starosty, zarostlý, vychrtlý a uštváný cestou, jíž se sem probil až odněkud z Tyrolska, způsobil u Lugoše velkou výtržnost, vytrhl revolver a chtěl velitele, s nímž měl ještě z fronty nějaké nevyřízené účty, zastřeliti.

Ale samospráva trvala pak již pouze jeden den.

Notář Molnár a šikovatel Lenard utekli třicet kilometrů odtud, do Volového. Ale Abram Beer a Herš Wolf zvolili lepší cestu; šli do Chustu. Navštívili ihned vojenské velitelství. Vyložili tam situaci a nebezpečí. A vojenské velitelství mělo právě v této době pro podobné události mnoho pochopení. Vypravilo setninu pěchoty a svěřilo její velení mladému poručíkovi Mendlu Wolfovi, synovi Herše Wolfa, jediného právoplatného starosty koločavského.

Pátého dne po vzbouření, v pět hodin ráno, za tmy ještě a v drobně padajícím sněhu vtrhlo do Koločavy vojsko.

Tentokrát to byl lajtnant Mendl Wolf, který řekl svým vojákům: „Na ně! Nešetřte z té holoty nikoho!“ Ukáže jim, že už není studentíkem, kterému čouhá

koločavské seno z bot, a kdo je to poručík Wolf a co znamená drancovati jmění, které má jednou připadnout jemu.

„Na ně, hoši! Zítrapřivezestarypán z Chustu víno.“

Vojáci si rozdělili po rojích vesnici. Ale poručík Wolf si nemohl dáti ujíti příležitost, aby nenavštívil své staré známé: komandanta Lugoše a starostu Derbaka. On a čtyři vojáci vytáhli Lugoše z postele a zbili ho tak, že se jim zbrocen krví zhroutil k nohám. Chrstli na něho dvě vědra vody, rozkázali mu, aby se oblékl, a spoutaného odvedli. Pak šli k Vasylu Derbakovi. Ten byl probuzen řinkotem okenních tabulek, v nichž se objevila ústí pušek, a bušením na dveře. Žena otevřela, muž vyskočil, a před ním, rozespálým posud, stáli dva vojáci a Mendl Wolfů. „Dobré jitro, pane starosto. Dovolil jsem si vás navštívit.“ Poručík uhasil o Derbakův nos hořící cigaretu. Pak cigaretu odhodil, vytrhl revolver a mířil jím na Derbakovo čelo, jako by se ho chystal zastřeliti. Kochal se chvíli tím pohledem. Pak mu dal dva poličky, rozkázal ho spoutati a odvedl: „Račte napřed, pane starosto!“ Zatím vojáci řádili v chyších. Koho zastihli zbili. Kdo měl zbraň, toho odvedli. Oděvy, nářadí, zásoby, vlastní i odnesené od obchodníků, vyhazovali přede dveře a do soudků kysaného zelí lili petrolej, a nebylo-li ho, do zelí močili.

Ach, chlapi, nešťastní chlapi, co jste nám to zase provedli? Přece jen nám bylo bez vás lépe!

Vojsko zůstalo v Koločavě dva dny.

Poručík Mendl Wolf uváděl věci do starého pořádku. Nejprve na silnici před chyší Vasyla Derbaka otevřel maličkým klíčkem pokladnu, vybral z ní něco přes tři sta tisíc korun a všechny papíry; věci vzal k sobě a pokladnu nařídil dopravit do vybitého notářství. Dal svésti vše, co bylo vyvlečeno z chyší, do otcovy kolny, a až se otec vrátí, budou si moci odchodníci z těch hromad vybrati svoje. Pak najal za žold dvacet místních výrostků, Židů i Rusínů, ustavil z nich Národní gardu, dal jim pušky a rozkázal poddůstojníkům své setniny, aby s nimi cvičili.

Třetího dne se vrátil notář Molnár a strážmistr Lenard Béla se svými četníky. Ten přejal velení Národní gardy.

Pomsta je sladké jídlo, a Lenard Béla se mstil. Mstili se Židé za strach a ze strachu před strachem budoucím. Mstily se za přestálé hrůzy židovské matky a byly odhodlány dáti prohledati půl vesnice, aby našly hrnec sádla, který jim ještě chyběl. Národní garda pátrala po zbraních a zásobách, kradla a vydírala. V chyších kromě podlahy z udusané hlíny a několika kousků nábytku nezůstalo nic. Jediné patriarcha a lichvář Herš Lejb Wolf se choval jako vždy, dů-

stojně a nemstil se nikomu. Jaký zisk by mu z toho také kynul? A jaký jeho vnukům a dětem jeho vnuků?

Tak zase nastaly normální poměry. To jest pokorné chůze k Abramovi Beerovi a k Heršovi Lejbovi Wolfovi o peníze: na směnky a na zástavu zahrad a chyší pro toho, kdo ještě co zastaviti měl. A bohatí Židé byli zase mírní a zase shovívaví. Takhle to má býti a tak je to zase v pořádku.

V klidných dobách nebylo pro Národní gardu zaměstnání. Ale strážmistr Lenard se rozhodl, dříve než tuto rotu lotrů a povalečů rozpustí, že s ní vykoná ještě jedno dílo; čekal jen na příležitost k němu. Šuhaj! Jeho stará bolest. A věru, nebude moci klidně spáti dříve, dokud nedostane tuto škodnou, která mu již tolikrát unikla. Listopad probouzí lovecké vášně, a umrzlý snůh a obnova na něm, radost všech myslivců, lákají k dobrodružstvím.

Lenard se dověděl, že žije Šuhaj v kolibě svého otce. Je to asi tři hodiny cesty od obce, na horním toku Koločavky, v sucharském lese, tam, kde je mýtina s malým kouskem louky. Dostati se tam bylo možno, sněhu nebylo mnoho a podél Koločavky vede pěšina.

„Pojďte, mládenci,“ řekl gardě, „naděláme z něho maso.“

Dali se na pochod.

Na cestě se stavěli pod Sucharem u Šuhajova otce, spoutali mu ruce a vedli ho s sebou.

V starém lese před cílem cesty se zastavili, aby chvíli odpočinuli. Lenard, pozoruje zpovzdálí kolibu a udílel poslední rozkazy. Rozestavil gardisty do rojového řetězu, jehož byl sám středem, a na křídla dal po četníkovi. Pohled na hladkou plochu sněhu, na níž nebylo stop, zužoval gardistům dech. Jak to? Mají býti dvě stě kroků terčem Nikolově pušce? Ale neodvažovali se ani hnouti, ani utéci: Snad tam Nikola vůbec není. „Jen ať jich pár postřílí,“ myslil si šikovatel Lenard, „alespoň budou vědět, zač dostávají plat!“ Svázal Petru Šuhajovi řetízku na zádech ruce, utáhl, až chlapovi vyskočil studený pot na čele a konec řetízku si ovinul kolem dlaně.

„Dopředu!“

Rojový řetěz vyrazil z lesa. Několika skoky přebrodivil polozamrzlou říčku. Chtěl přeletěti rovinkou ke kolibě, ale nešlo to tak snadno, nohy se bořily do sněhu a těžce vytahovaly. Lenard se kryl tělem Petra Šuhaje. Potrháváje řetízku, hnal ho dopředu a zároveň tím zabraňoval, aby Petro Šuhaj nemohl uskočiti stranou nebo upadnouti na zem a učiniti tak Lenarda svému synovi terčem.

Oči všech byly upřeny na kolibu. Mžikem spatřili, jak oknem po straně vyskočil Nikola. Viděli, jak s puškou v ruce běží velkými skoky směrem k lesu.

„Stůj! Stůj! Stůj!“

Les řval. Padla rána. A zarachotil jich celý řetěz. Radost z pohledu na utíkajícího tvora jest zděděna od prapředků. Skákající Nikola byl pronásledován nesmyslnou palbou gardistů a dobře mířenými ranami četníků.

Viděli, jak zmizel v lese.

„Dopředu! Za ním!“ křičel Lenard a potrhával řetíz-kem jako koňskou uzdou.

Běželi, udýcháni, a klopýtajíce ve sněhu.

Ale náhle zazněl z lesa před nimi hlas. Jasný a strašlivě hněvivý:

„Co mi chcete? Proč mě nenecháte s pokojem?“

„Stůj! Stůj! Stůj!“

Po hlase poznali, že jest na samém kraji lesa, skryt za některým ze starých buků. Pálili tam. V hluku nebylo slyšeti, že také Nikola střílí.

Aniž spatřili, jak se to stalo, ve sněhu leželi dva gardisté. Icko Šafar a Oleksa Chabal. Icko ležel naznak a z krku mu vysoko tryskal silný pramen krve. Padal nazpět do sněhu a barvil jej.

Gardisté jako by v prvním okamžiku nechápali. Střelba chudla. Stříleli už jen četníci.

A zřetelný, zuřivý hlas z lesa volal:
„Bězte nebo vás postřelím do jednoho!“
Uposlechli toho rozkazu okamžitě.

Hnali se sněhem zpět k lesu, klopýtajíce v stopách, které zde prve vyšlapali. Křik strážmistra Lenarda byl marný.

A tak, vida tento zmatek, trhnutím řetízku si Petra Šuhaje obrátil, jeho záda přitiskl na záda svá, a půl ho nesa, půl vleka, za sebou, ustupoval také.

Petro bez smyslů bolestí křičel:

„Střílej Nikolo! Neboj se, střílej!“

Nad otcovu hlavu vyčníval kousek hlavy Lenardovy. Nikola si dvakrát na ten malý kousek zamířil. Dvakrát zase pušku sklonil.

Četníci zmizeli v lese za Koločavkou.

Bylo zase mrazivé ticho.

Na pláni leželi dva lidé. Icko v růžově zbarveném sněhu byl již mrtev. Oleksa, střelený do prsou, se snažil na rukou pozvednouti.

„Nikolko! . . . Co jsi mi to udělal, Nikolko?“

„Proč mně nenecháte?!“ zařval ještě jednou z lesa Nikolův hlas jako na zlostnou omluvu.

Zatím Koločava čekala na návrat gardy. Obec byla rozčilená a počítala hodiny. A nedočkavost žen byla vystupňována, když do vsi přišly nějaké děti od Su-charu a vyprávěly, že tam četník jednal saně, které

měly výpravě jeti naproti tak daleko, jak se dostanou. Koho přivezou? Bože na nebesích: Nikolu? Ale když saně přijely a ženy viděly, že z nich u četnické stanice vynášejí dva mrtvé, zhluboka si oddechly. Jen je bij, Nikolo! Sokole Nikolo! Junáku Nikolo! Proč jejich chlapi nejsou takoví? Proč vždy něco začnou a nikdy to nedovedou do konce?

Výprava za Nikolou Šuhajem byla posledním činem Národní gardy. Brzy po tom byla rozpuštěna. Ale ani panování strážmistra Lenarda nemělo dlouhého trvání, a když se lidé divili, že již tak dlouho v obci neviděli žádného četníka, dovídali se, že zmizel on i jeho mužstvo, neznámo kam. S nimi odešel také notář Molnár a Koločavští obcházeli několik dní zamčený úřad a dívali se čerstvě zasklenými tabulkami na pohmožděnou pokladnu, která byla tentokrát prázdná. Nikdo netušil, proč. Ale Židé znali příčinu: V Uhrách se chýlilo k revoluci a Lenardových pušek bylo potřeba jinde.

Koločava byla bez vrchnosti. Život šel dále. A věru, nebyl o nic lepší ani horší než s ní.

A pak, jednoho zimního dne, za třeskutého mrazu, přivezl kočí v ovčím kožiše k Abramovi Beerovi na saních dva v kožišinách zakuklené pány. Jednoho z nich poznali: byl to drahovský obchodník s dřívím, Salomon Perl. Druhý neznámý mladíček. Prý také obchod-

ník, který chce najímati na práci lidi. Teď, v těchto mrazích? A Perl ho veze? Ti koně byli jaksi příliš krásní. Abram Beer se oblékl také do kožichu, obul si plstěné boty a chodil s mladým pánem vsí. Vyprovodil ho po silnici na jeden její konec, pak na druhý, prohlíželi spolu mostek přes Koločavku, vylezli spolu také, pokud to šlo, kus do stráně nade vsí a dívali se dolů.

Mladý pán byl rumunský důstojník. Příštího jitra vtrhlo do Koločavy rumunské vojsko.

Rumuni zde již zůstali.

Bože, jakou novou ránu jsi to na nás seslal?

Kradli oborohy blízko vsí, kradli dobytek, a poněvadž se teď do zimovek pro něj jít nedalo, kradli lidem z chléva jedinou krávu, kterou si nechali doma, aby měli v zimě trochu mléka. Dávali za to popsané papírky, na které prý zaplatí Češi, až přijdou. Vnikali do chyší, přepadávali děvčata a na silnici zastavovali lidi otázkou: Jeste baň? máš peníze? a když neměl, bili po zubech.

Ježíši Kriste, zbav nás tohoto míru! A musí-li to být, vrať nám zase válku! Tehdy jsme dostávaly za muže, kteří se vraždili, alespoň podpory.

●
Proč se vrátil Nikola Šuhaj do vsí?

Proč nechtěl být lepším než ostatní? Proč schoval

pušku někam do oborohu, podoben jejich mužům, kteří je tam nechávají v nečinnosti a nestydí se za dětinské řeči, až trochu opadne sních, že ji vytáhnou a přinesou kance nebo jelena? Proč je nechtěl, ne-li zachrániti, mstíti alespoň?

Ne, Nikola Šuhaj nebyl Oleksa Dovbuš. Sestoupil se svých hor. Pro ženu. Pro trochu zralých višní, který-mi chutnala Eržika.

Bydlil u otce pod Sucharem a kromě v neděli do kostela nikam nevycházel. Jako by se nemohl dosytiti tepla, sálajícího z chlebové peci, jako by nikdy nechtěl jiného, než hráti si s malými dětmi, a smouhou, kterou v zimě děláme hranou dlaně na oroseném okně, se dívati ven na násy závějí. Byl zase jedním z nich. Snad ještě o trochu horším, poněvadž byl příliš obdivován pro svůj loupežnický toporec, který ztratil. Zbabělý voják, který utekl.

Jedné neděle po mši vešel Šuhaj do chyše starého Ivana Drače.

„Kmotře Drači, dejte mi Eržiku.”

Bylo to trochu náhlé. Eržika, zrudlá až po skleněné perly na krku, vyběhla z přetopené jizby.

Starý Drač, nevěda o ničem, nechápal.

„Co? Nač Eržiku? Proč?”

Ale byl zde také jeho syn Juraj, o málo starší druh Nikolův. Nedávno se vrátil z války; dotrhával ještě

vojenský stejnokroj; stejně jako Nikola. Miloval sestru. Vstal s lavice a postavil se proti Šuhajovi.

„Tobě, loupežníku? Raději ji hodím do Terebly.”

„Nikoho jsem neoloupil.”

Více vykřiknuto nebylo.

Stáli proti sobě maličko zbledlí a z očí jim sršel oheň. Bylo ticho. Ale bylo rozhodnuto, potrvá-li ještě chvíli, že se napětí vybije jedinou ranou. Vojenské stejnokroje připomínaly vraždy.

Ale přepjatých nervů Nikolových se náhle dotkla vůně višňového dřeva a rozlila se mu celým tělem. Pokrčil rameny. Obrátil se k odchodu.

„Nedáte-li mi Eržiku, vypálím vám chyši, Dračové.”

Odešel a velký oblak páry vyšel s ním.

V dobách rumunského obsazení Koločavy byl Nikola Šuhaj zatčen. Jednoho jitra si pro něho přišli s puškami vojáci. Stalo se to tehdy, když Abram Beer upozornil vojenské úřady na nebezpečného člověka, který, ať už se to bere jakkoli, byl přece jen trojnásobný vrah. Abram Beer nejednal ani tak z potřeby zavděčiti se Rumunům a blíže se s pány seznámiti, ač jistě i to stojí obchodníkovi za trochu námahy, nýbrž že měl s Petrem Šuhajem úmysly zcela zvláštní a nikterak nejednoduché. A poněvadž nevěděl, zda jeho doba již bezpečně uzrála, nelenoval dáti si zapřáhnouti saně

a jeti pět hodin do Volového, aby se u vyššího velitelství na věc Šuhajovou přeptal.

Páni ho vyslechli, pohovořili s ním, otázali se ho, kolik by se při dobré vůli v Koločavě ještě dalo sehnati obilí a sena, a když odešel, řekli si: „Nebudeme přece v takhle vyjedenej kraji krmiti chlapa! To jsou válečné věci, at si to s ním vyřídí Češi až přijdou!”

Nikola Šuhaj byl po čtrnácti dnech z vazby propuštěn. A Abramůvi Beerovi nezbylo, leč vytvořiti na čele hluboké vrásky a probíratí se živými prsty v rusé bradě tak, jako by hrál na harfu. To znamenalo čekat. Jak dlouho ještě?

Nikola dostal Eržiku.

Neboť strach starého Ivana Drače byl ještě větší než nenávisť jeho syna Juraje.

Nikola srubal ještě jednu širokou postel, podobnou velkým jeslím, lože na vysokých nohách a se všemi pelestmi stejně nízkými; vystlal ji senem a ovčími kožichy a postavil do povalové komory otcovy chyše. Pak rubal na pokraji lesa kmeny a koněm je tahal plhem ve sněhu do údolí, aby si na jaře mohl vystaviti chyši svou.

Byly svatby. Eržika měla pravou ruku v zápěstí obtočenou bílým šátkem a na hlavě korunu s lesklými plíšky a mnoha bílými hvězdičkami. Po předlouhém obřadu v kostele před tváří padesáti svatých na iko-

nostasu a po mnohých farářových „pomolím sja” a ďákových „pomiluj”, je kněz, tiskna jim jednou rukou ke rtům řecký dřevěný kříž, pokropil druhou z džberu vody a složil jim pod štolou ruce. A před rodinou Nikolovou chyší, když prošli pod dvěma svázanými bochníky chleba, je matka poházela ovšem a mladší Nikolova sestra je pokropila víchem vodou z ozdobného vědra. Tancovalo se při jednotvárné melodii jedněch housliček, snědlo se kus kance, kterého ukřižoval starý Petro (ach, kdepak teď byli hajní státníci lesů?!) a pila se jen voda. Pak, pozdě večer v komoře družičky snály Eržice s hlavy věnec, ona se s ním rozloučila trojím políbením, také on jej třikrát políbil a odevzdal Eržičině matce. Třikrát hodil na Eržiku šátek vdaných žen, dvakrát mu jej hodila zpět; družičky jí jej obtočily kolem hlavy a uvázaly na babku.

Nikola se stal jedním z Koločavských. Měl všechnu naději, než zestárne, než ho rozdrtí kmen v lese nebo než mu vory v ostrých zátočinách Terebly zpřeráží údy, že bude mítí mnoho dětí a málo kukuřičné kaše, mnoho bídy a málo krátkých radostí.

Na horách jižně od Koločavy ještě ležel sníh, ale na severních stránkách rozkvétaly již devětsily.

Nikola se dověděl, že Rumuni kácejí dříví; až někde

u Vučkova, ale platí prý penězi a ne cedulkami. V chy-
ši došla poslední kukuřice.

Nikola oblékl beraní kožich s dlouhou srstí navrch,
vzal přes rameno sekeru a šel, zda by ho nevzali do
práce.

Přešel přes hory na jihu, překročil předěl dvou řek
a scházel po teplé jejich straně lesem podél potoka
k Vučkovu. Země byla naboptnalá jarem a překypělý
potok letěl velkými vlnami, zakrýváje stopy prahů.
Nikola se blížil k oslněnému palouku. K tomu, kde
vyvěrá sirný pramen, a kam až zezdola vlékávají vuč-
kovské židovky necky, aby si vodu v nich ohřály ka-
menem, rozpáleným na ohni, a koupaly svá revma,
získaná dole v krámcích.

Na pasece bylo pět chlapců s koni. Rozdělalí oheň
a vypalovali jakýsi jalovec, jenž tu překážel trávě.
Jaro jim rozechřálo krev a učinilo je bujnými, jako
bylo hříbě, na kterém se jeden z nich proháněl. Jeden
z nich, malý a zavalitý, ostatní honil, práskaje po nich
dlouhým bičem na krátkém bičišti.

Malý a zavalitý si vylezl na balvan, a uměle roztáčeje
nad hlavou bič, střílel z něho krátkými ranami, které
se rozléhaly údolím. Křičel:

„Já jsem Šuhaj! Já jsem Nikola Šuhaj!“

Šuhaj zarazil kroky.

Usmál se.

Ale více překvapením než z veselí.

Taková byla jeho sláva? A až sem sahala?
Sešel s pěšiny a přistoupil k hochovi, vyhnuv se
umělým křivkám jeho dlouhého biče. Zamračil se a
houkl na něho:

„Hu! Já jsem Šuhaj a sním tě.“

Chlapec se zarazil. Ale vida v Nikolových očích
veselé jiskry, zazubil se. Sběhli se sem ostatní, a on,
ukazuje na Nikolu, volal: „On je prý Šuhaj!“

Pasáci se dali do uličnického smíchu, a ustoupivše
kousek do bezpečí, hulákali: „Šuhaj! Šuhaj! Šuhaj!“

„Opravdovský Šuhaj,“ usmíval se Nikola.

„Tak nám dejte milion, jste-li Šuhaj,“ řekl ten na
koni.

„A kde máte větvičku?“ ptal se jiný.

„Jakou větvičku?“

„Vy nevíte, že má Šuhaj větvičku?“

„Ne.“

„A že jí odhání všechny kulky?“

„Ne.“

„To toho víte málo.“ A hoši se zase rozchechtali.

Usmívající se Nikola se obrátil a šel.

„Šuhaj nebyl takový mrňous jako vy!“ křičel za
ním ten s koně, připraven stisknouti zvíře koleny a
ujeti, obrátí-li se Nikola. A malý, zavalitý volal: „A
měl větší vousy.“

Ale Nikola se již neobtěžil.

„Kde máte větvíčku?“ porykoval za ním jeden a otáčel si dalek k ústům dlaně a volal: „Půjčte nám větvíčku, Šuhajjů!... Půjčte nám zelenou větvíčku!“

Nikola přestal paskout a krácel lesem.

Tak velká byla jeho sláva?

Rytmus chůze probouzel vzpomínky a ty se k sobě řadily jako jeho kroky.

Měl opravdu zelenou větvíčku? Děti měly pravdu. Kolikrát to již po něm sřídili? Ve frontě a zde? Byla nějaká státní zbraň, z níž by po něm nebylo páleno? U Kránsku zbyli z jeho čety tři lidé. On mezi nimi; a nezraněn. Z předmostí na Stochodu se dostal zpět samojediný. A Kránsá! Černý močál! Suchar! Byl na světě člověk, který by byl z toho deště kuli unkl žv? Ne, to nemohlo být samo sebou! A nebylo. Ale to bylo ještě podivnější: vždy věděl, že se mu nic nestane. I u Kránsku i u Stochodu, kdy se zdála každá naděje šílenstvím, a v stech postaveních jiných, i na Kránsá, v Černém močále i v Sucharu. Věděl, že se mu nic ani nemůže státi. Že se ho žádná kule netkne. Ani z pušky, ani z děla, ani z kulometu. Měl takový dar? Ano, měl takový dar!

Až Nikola při té odpovědi zamrazilo v zádech. Křik dětí dávno dozněl.

Snad se opravdu mohl státi Olexsou Dovbušem. Snad opravdu opustil svou slávu pro ženu. Zařadil svůj velký dar mamě a nešťastně, neuměv z něho vyčísti nic kromě hořkého života?

Chcize Nikoby šuhaje se stávrza pomáhou. Země byla rozměkčí a jeho kroky nebylo slyšeti. Po levici mu hučel a šuměl potok, přeskakuje kaňkami vlnami tam, kde měl padat vodopády.

Jak bylo možno s kouzelnou větvíčkou v ruce žít tak bídně a uboze?

Či pásočila jen za vělky a nyní již její síla pomínila?

Nikola Šuhaj

Abram Beer rozmlouval před chvílí v pokojíku s Hospodinem, svým pánem a přítelem. S kostkou tefilimu na čele, s jeho řemínky, omotanými kolem žilobití levice, neboť to vychází ze srdce, a zahalen v bíle a černě pruhovaný talis, modlil se Šachres, ranní modlitbu: Ma tojvi ojhulechu Jankoif, jak dobré jest přebývati v stanech tvých, ó Jakube.

Teď stál před svým krámkem, který bylo možno koupiti za tři sta a odnésti v koši na zádech. Myslil na své věci. A ty byly složité a zamotané, a bylo potřetí mnoha úvah, důmyslu a práce rozpřísti je, rozuzlití, srovnati a zamotati je znova. Levý koutek úst měl pootevřený a povytažený vzhůru, levé chřípí také, levé oko přimhouřeno, na čele vrásky; probíral se v rusé bradě jako v strunách harfy. Všichni koločavští Židé tak po Šachresu stojí před svými krámkami a věci jejich všech jsou zamotané a plné problémů, jež možno řešiti desaterým způsobem a také vůbec ne. Neboť obchod to není jen vydělávání peněz. To je filosofie, politika, všechna složitost života, to jest jeho smysl a všechno o nic menší než láska. Věci jsou díla Věčného a byly stvořeny k potěšení Božím dítětem. A není věru větší radosti než hráti si a hýbati jimi.

Špatné věci! Myslil si Abram Beer! Už zase noví páni: Češi. Pořádek? Zdá se, že by mohl být pořádek. Ale není pořádek. Češi jsou tady a nikdo neví: Budou tako-

ví, nebo budou takoví? Pan prezident je profesor, spisuje, ale prosím vás, co může profesor rozumět obchodu? Napsal prý také nějakou knihu o rituální vraždě, tenkrát s tou Anežkou Hružovou a s tím chudákem Hilsnerem, kterého teprve nedávno pustili. To by mohlo být dobré. Ale člověk nemůže vědět. Toť se ví, že musíme jít s Čechy, co můžeme dělat, chceme-li žít, a je to pořád lepší než v Polsku nebo v Rumunsku. A v Maďarsku? Oj, ojojjoj! Béla Kun. Pán Bůh všemohoucí nás chraň! Takový Žid, který zradil svého Pána Boha, jest horší než deset tisíc křesťanů. Židovská hlava, gojská duše. Věčný ho strašlivě potrestá. C, c! Češi jsou mi milejší. Ale s kým půjdou? S bagány nebo s našimi lidmi? Pochopí, že se v této zemi nedá vládnout bez Židů? Ale možná, že to také nepochopí. A také možná, že to pochopí až za dva roky, za tři roky, za deset let, jednou to i takový křesťanský mozek pochopit musí. Ale co zatím? Ach, bolí! Obchody nejdou; dobytek není, s obilím se nedá nic dělat, ještě tak líh, Wolfovi se mohou smát. Oj, ojoj! Půjde to alespoň s pozemky? Ach, starosti! Kdy se zbaví Nikoly Šuhaje? Kluk špatná, loupežnická, at má černý rok, ohava!

Abram Beer pootevřel ještě o něco levý koutek úst a ještě povytáhl levé nosní chřípí. Neboť věc se Šuhaji byla ze všeho nejdůležitější.

Je to složité a má se to asi takto: Lidé, kteří se narodili v těchto horách, nežili teď již v jedné říši, nýbrž byli rozděleni mezi Polsko, Maďarsko a Československo. Je to nemoudré stavět lidem celní přehradu rovnou před nose, ale dobrý obchodník musí umět i takové věci využít. A druhá věc: úzké proužky zahrádek a luk se neustále dělí na proužky ještě užší. Otec vdává dceru a dá jí na zasetí konopí několik čtverečních sáhů půdy; otec zemře a o jeho proužky se rozdělí synové. Ty kousky zde jsou rozházeny po celém údolí, jeden tam, druhý tam, a gazdové, aby měli alespoň kousek hospodářství v celku, si polní proužky vyměňují, doplácí na jejich cenu krávou, třemi ovci nebo deseti metry konopného plátna. Rozumí se, že bez advokátů a okresních soudů, na které není ani kdy, ani peněz, jen tak přátelsky a po sousedsku. A tak v pozemkových knihách není zapsán nynější držitel půdy, nýbrž ještě nějaký její pravlastník. A z těch právě dnes mnozí žijí v Maďarsku nebo v Haliči. A jest věcí Abrama Beera zajít si do Volového do pozemkových knih a zjistit to. A napsati do Kolomyje Mojdlovi Zisovičovi nebo do Debrecína Seligovi Lejbišovi. A Zisovič nebo Lejbiš zajdou tam u nich k Myhalovi Chemčukovi nebo k Mytrovi Vageryčovi a řeknou mu: „Hej, ty, nemáš ty v Koločavě v Československu nějaké pozemky?“ „Eh,“ řekne

Chemčuk nebo Vageryč: „Kde bych je vzal? Však víš, že rubám dříví. Něco jsem tam po tatínkovi měl, byli jsme tenkrát také u soudu, ale pak jsme si to nějak udělali se sestrou a se švakrem, ale ti to už také nemají. Kousek prodali, kousek vyměnili; na to se musíš zeptat v Koločavě.“ „Počkej,“ řekne Zisovič nebo Lejbiš, „však vím. Ale teď jsou s těmi novými vládami všelijaké potíže a potřebuji, abys mi podepsal, že mi ten pozemek prodáváš.“ „A co mi za to dáš?“ „Co ti dám? Tři zloté ti dám.“ Chemčuk a Vageryč přemýšlejí. Nerozumějí tomu za mák. Ale proč by neprodali něco, co není jejich? A chce-li se Žid napálit, proč by mu bránili? „Dej pět!“ „Že se Boha nebojíš?“ křičí Zisovič nebo Lejbiš. „Zač? Za tvé tři křížky, které si musím dát stejně ověřit? Nechceš, nech tak, opatřím si to jinde.“ Nu a Zisovič nebo Lejbiš koupí pozemek za tři polské zloté dvacet grošů nebo za padesát maďarských korun a prodá Abramovi Beerovi v Koločavě za dvě stě korun československých. A Abram Beer si dojde se všemi listinami o tom k volovskému okresnímu soudu a dá pozemek přepsati na své jméno. Tak to udělal také s loukou, z níž kosí seno starý Petro Šuhaj.

Tvář Abrama Beera nabývá vzezření stále starostlivějšího.

Ví Bůh, že dvě stě korun je moc peněz za věc,

o které člověk neví, když ji dostane. K židovskému Petru a Pavlu? Oj, ojoj! Toť se ví, mohl by ji prodat dále, někomu z Mukačeva nebo z Chustu, je vždy lepší, hrdlí-li se s bagánem někdo cizí, ale to je právě to, že ji prodat nemůže. Ta louka sousedí s loukou Abrama Beera. A z Beerovy vlastní louky si loni na jaře udělala Koločavka na tři dny koryto a když zase odešla tam, kam má, zůstala z jeho krásného pozemku, za který dostával šedesát tisíc, plocha valounů, na nichž se nechytí ani vrba. Šuhajovu louku musí mít, taková koupě se už nikdy nenaskytne. Starému Šuhajovi by se nebál říci, že jest jeho, Šuhajova louka, vlastně jeho, Beerovou loukou, ale jak se zbavit mladého? Z každého oka mu hledí sedm křiváků a uškrtit člověka těma raubířskými rukama je mu hračkou. Ách, starosti! Až jací budou Češi.

Hlehle! Kam to tak běží Izák Herskovič s hochem Tejvim Menčlem?

Také čistý pták ten Izák Herskovič z Gemösfalvy! Taková prasečí hlava. Co ten prodal ovčích koží na dragounské kožichy! C, c! Co ten vydělal peněz! É! Šlak aby ho trefil!

Ale kam to tak pospíchají, jako by jim zapálil v patách?

„Nuú?“ ptá se Abram Beer, když jdou kolem něho,

ale ptá se jen obnaženými zuby a dlaněmi, na nichž jsou roztaženy prsty.

Ale Izák Herskovič zřejmě nemá kdy. Mávne jen rukou, říká tím: „Darmo mluvit!“ a běží dále.

„Núú?“ říká si Abram Beer a dívá se za nimi. Co se stalo té prasečí hlavě?

Izákovi Herskovičovi se opravdu něco stalo.

Běželi s Tejvím na četnickou stanici.

Tam Herskovič strážmistrovům vše rozčileně vyprávěl.

Dnes, 16. července si měl Izák Herskovič poslati na poloninu Douhé Gruny, na společné pastvisko bravu z širokého okolí, pro průměrný roční výtěžek svých šesti ovcí, pro šest geletů mléka, to jest pro sedmdesát litrů; nebo pro bryndzu z něho. Protože chtěl mít sýr košerný a bál se, aby jej nedělali ovčáci rukama, v nichž snad před chvílí drželi kus vepřové slaniny, nebo aby mu jej nějak jinak neztrefnili, chtěl na výrobu dohlédnouti sám a donésti nahoru za syřidlo kousek telecího žaludku z dobytčete řádně rituálně zaříznutého. Včera tedy odměřil do pytle kukuřičné mouky, množství, jímž byl povinován na stravu ovčákům a psům, vzal si do pytle dřevěná vědra na žinčici, požádal sestřina syna Tejviho, aby mu to pomohl nésti, a když se pomodlili za zdar cesty, vyšli. Brzy odpoledne. Protože na Douhé Gruny třeba jíti Sucha-

rem, pak se vyšplhati pěšinou podél Zapodrinského potoka, přelézti poloninu, kde se pasou koně a brátí se pak úbočím Tisové; je to poctivých pět hodin cesty. Chtěli tam ztráviti noc.

Koliba na Douhých Grunách jest jen prostá. Pouze šikmá stříška z roští proti rose a plůtek před ní, aby v noci dobytek neolizoval spáčům nosy; a na plůtku několik dřevěných vědérek na dojení. Večer seděli s ovčáky před kolibou u ohně, vytáhli pšeničný chléb, sýr a cibuli a povečeřeli. Pak se již jen tak povalovali, hledíce do plápolajícího ohně a nahoru na hvězdy. Najednou počali psi věřtít. Divoce se rozštěkali a vyrazili v jednu stranu. Padl výstřel. A ještě jeden. Izák Herskovič viděl, jak se jeden z psů překulil přes hlavu. „Riboinoi šel ojlom, pane světa!“ vykřikl Izák Herskovič a vrhl se tváří k zemi. Nocí třeskały výstřely. Mnoho a zblízka. Lesy okolo je násobily. Izák Herskovič tiskna tělo do trávy a nos do studené země, šeptal v dlouhém řetězu: „Šma Jesruel! Šma Jesruel! Slyš Králi, Žid tě volá!“

Pak nad ním zazněl hlas: „Vstávej!“ Ale k někomu vyzvání se musilo přidružení kopnutí, než Izák Herskovič uposlechl. Vedle něho stál jako sýr bílý Tejvi a před ním dva chlapi. Ovčáci byli pryč; rozutekli se. Chlapi byli v starých vojenských stejnokrojích a nos a ústa měli ovázány šátky. Jeden byl bez

čepice, černé vlasy měl sčesaný do obličejce a v ruce držel pušku. Druhý měl vojenskou čepici s okrajem ohnutým a sepnutým pod bradou, jak je ve válce nosívali vojáci, když jim v zimě mrzly uši. Izák Herskovič v ohňové záři viděl, že asi dvě stě kroků odtud leží ještě tři chlapi a míří na něho puškami. Ten s čepicí rozkopř botou oheň, aby tak neplápolal, a rozházel jej. „Dej ruce nahoru!“ řekl. Ne, Izák Herskovič rukou výše dáti již nemohl. „Co je v kolibě?“ „Sýr,“ zadrkotal zuby Izák. „Potřebujeme jej. Jdi domů!“ Ale druhý si všiml jeho dobrých bot: „Zuj se!“ Boty mu vzal. Pak šli do koliby a vzali odtud soudek bryndzy a soudek urdy, ovčího tvarohu. Když valili soudky mimo ohniště, sesunul se tomu s přechnutou čepicí s úst šátek a Izák Herskovič poznal Nikolu Šuhaje.

„Nikola Šuhaj?“ myslil si četnický strážmistr.

Rozčilený Izák Herskovič vypravoval o svém strachu, o tom, jak mu chlapi vzali osm set korun, a ještě jednou o uloupených botách.

Strážmistr přemýšlel. Nikola Šuhaj? Znal dobře toho mladíka, vypravoval mu o něm Abram Beer, který žádal, aby byl zatčen. Ale poněvadž se Šuhaj choval řádně, četnictvu nepůsobil nijakých potíží, a protože strážmistřovi nebylo zcela jasno, sluší-li Nikolovy činy kvalifikovati jako hrdinství v boji s Maďary či jako trojnásobnou vraždu, podal o tom zprávu Zem-

skému četnickému velitelství. Teď to bylo ovšem něco zcela jiného. Úřední rozkazy o Podkarpatské Rusi jsou velmi přísné. Na Slovensku se ještě bojuje. V Uhrách vládou komunisté. A tvoření loupežných tlup zde naprosto trpěti nelze. Strážmistr zakročí železnou pěstí.

Ale věci nebyly zcela tak, jak je Izák Herskovič líčil. Žádný pes zastřelen nebyl. Žádní tři chlapi na Herskoviče ze vzdálenosti dvou set kroků nemířili. Na Douhých Grunách byli jen Nikola Šuhaj a Vasyl Krivljak, který se později v Chustu přiznal. Avšak lze-li v těchto dvou omylech přiznati Izákovi Herskovičovi dobrou víru, poněvadž to skutečně viděl, není mu ji možno přiznati ve věci osmi set uloupených korun, ač zase třeba říci, že svým tvrzením nikoho poškoditi naprosto nechtěl. Neboť také jeho věc byla poněkud složitá. Měl zítra zaplatiti Mendlovi Blutreichovi z Horbu něco přes sedm set, výsledek to velmi zamuchlaného a bouřlivého vyúčtování obapolných dluhů vlastních i cizích, ale nemohl mu je odvésti, protože je potřeboval na kůže. Mendl se bude strašně vztekat a nebude věřiti ani pak, až to Izák Herskovič při přelíčení s Šuhajem odpřísáhne, protože ví stejně tak dobře jako každý jiný Žid, že milý Pán Bůh gojsky nerozumí a že ho ani nemůže napadnouti, aby věnoval i jen vteřinu času nějakému českosloven-

skému soudu v Chustě. Ale může si obchodník nechat takovouto příležitost ujít?

„Viděl Šuhaj, že jste ho poznal?“ ptal se strážmistr.

„Spravedlivý Bože, ne! Byl by mě zabil.“

„Vypravoval jste o tom někomu?“

„Ne. Letím z Douhých Grun rovnou sem, vypůjčil jsem si jen u šechtra boty, ale nebyli doma, a dětem jsem neříkal nic.“

Strážmistr se rozhodl nejprve několik dní Šuhaje pozorovati. Třeba zničit celou bandu!

„Dobře,“ pravil, „nikomu o tom nepovídejte. A ty,“ zahřměl na Tejvího Menčla, „budeš-li mluvit, zavřu tě.“

Tejví nechápal, proč na něho tak křičí.

Strážmistr v příštích dnech nezjistil nic podezřelého.

Třetího dne byl Nikola Šuhaj zatčen. Nahoře na Dorďavě, kde s Eržíkou kosili seno. Je tam oboroh a mezi jeho stříškou a senem spali. Eržíka měla hlavu položenu na jeho rameni a on přitulil tvář k jejím vlasům. Tam je četníci probudili; již za slunce, stojícího nad Růžou.

Před polednem ho přivedli spoutaného a mračícího se na četnickou stanici.

Nechali ho chvíli čekat.

„Tak kdo byl s tebou na Douhých Grunách?“ ptal se ho strážmistr, když přišel.

„Neměli jsme co jísti. Nikdo nemá co jísti. Není zrna kukuřice, ani misky sýra, není zelí. Nemohli jsme umřít hladu.“

„Na to se tě neptáme. Kdo byli ti čtyři chlapi s tebou?“

Šuhaj se udiveně podíval na četníky.

„Jen jeden byl se mnou. Ale nepovím ho.“

„Aha,“ řekl mírně strážmistr, „selský kavalír! Tak mu zase dejte želízka!“

Když měl Šuhaj spoutané ruce, udeřil ho do tváře. „Tak kdo byli ti čtyři chlapi?“ zařval.

Skrčil hlavu mezi ramena a chtěl se proti četníkovi vrhnouti čelem jako beran. Ale jeden ze závodčích ho zezadu uchopil. Na Šuhaje se sypaly rány.

„Tak kdo byli ti čtyři chlapi?“

Skřípal zuby, rval se lokty, kopal. Třikrát jím mrštili o zem, třikrát zase vstal. Odzbrojilo ho teprve několik ran býkovicem.

Spoutali mu ještě nohy a přivázali ho k šicímu stroji paní strážmistrové, který stál v služební místnosti. Věděli, kdo je to Nikola Šuhaj a do věznice se ho zavřít neodvážili; byla za podzimních bouří rozbita a Rumuni si s jejím spravováním mnoho práce nedali.

Zpráva se rozběhla po šesti stech chyších, seskupe-

ných v údolí Koločavky a rozběhlých na dvanácti čtverečních kilometrech hor a strání.

Šuhaj? Nikola šuhaj? Eržice Dražové se tedy nepodařilo navléci mu obojek a připoutati ho k manželské posteli; a oni všichni mu křivdili. Chytili Nikolku? Čert je bij! Nikolka Čechům uteče, jako utekl Maďarům a Rumunům. Nikolka uteče do hor a bude je bít.

Abrama Beera udefila zpráva přímo po srdci.

Jak? Co? Kdy? Kde?

Jméno Věčného budiž pochváleno! Konečně! Zítřka nebo pozítří půjde Petru Šuhajovi oznámiti, že jeho, Šuhajova louka jest vlastně loukou jeho, to jest Abrama Beera.

Z četníků neměl posud nikdo kdy eskortovati Šuhaje do Volového, a tak seděl Nikola již druhou noc na podlaze u šicího stroje.

Bolest po ranách býkovicem pomínula a také nesnesitelná obrna nohy. I první divoký vztek. Ale údy, ležely-li klidně, byly tupé a jakoby cizí. Na trnožovém stole svítila petrolejová lampička a na vojenských postelích oddechovali tři četníci. Nikola již zanechal zaměstnání své první noci, k němuž po celý den hleděl s takovými nadějemi, to jest uvolnit si ruce nebo dostat se zuby k uzlům; nedosáhl tím nic, leč že ho

ještě více rozbolely údy. Bloudil očima po četnických puškách na stěně a jejich knoflíky, které se leskly, ho uspávaly.

„Dostanu se z toho?“ To byla jediná myšlenka, která ho zaměstnávala. A dnes jeho poslední.

„Dostanu se z toho!“ odpověděl si již po stě, a unavené srdce po stě mírně zabuchalo.

Pak, podpíraje hlavu o železný spodek šicího stroje, usnul olověným spánkem, kdy každý nepatrný pohyb a každý úd bolí a přece není síly probuditi se. Od řeky sem zněla podivná hudba koločavských nocí: tupé údery mlýnské stoupy, stloukající vlněné tkanivo. Nikola slyšel ten zvuk, ale jakoby z dálky, z nekonečné dálky, z takové, kam až se nikdo nikdy nedostane.

„Nic se ti nemůže stát!“

Ten hlas náhle zvonivě vykřikl do noci.

Nikola vyskočil; ale provazy se mu zařizly do svalstva. Nesnesitelně zabořely. Podřítit se. Co to bylo?

A teď, jako z nesmírných dálek, odtamtud, kde dříve byla mlýnská stoupa, zní tiše: „Dostaneš se z toho.“

Nikola třeští oči do žlutého svitu lampičky.

Jaký to hlas k němu promluvil?

Jeho zázračný hlas?

Mlýnská stoupa přišla až sem a temné údery dřeva o dřevo, mezi nimiž jest vlněné tkanivo, bijí a bijí.

Snažil se znova usnouti.

Nesvedl to již.

Teď jest před polednem. U stolu, obrácen k němu zády, sedí četník na zkoušku Vlášek, zapisuje něco do tlusté knihy a kouří cigaretu. Ostatní odešli. Nikolovy oči těkají po klice dveří a po třech okenních závorech a sklouzají po jejich mosazném lesku. Nikolova hlava opět pracuje.

Jistě se z toho dostane. Vyvázl z horších postavení. Má zelenou větvičku. Žádná kule se ho nedotkne: ani z pušky, ani z revolveru, ani z děla, ani z kulometu.

Ale jak? Násilím? Prozatím ne. Prosbami? Bláhová myšlenka. Pomocí přátel? Je možná až při převádění. Nebo má čekat až ve Volovém nebo v Chustě, kde jeho postavení bude o hodně horší než zde? Ne! Zkusí ještě jednu věc.

Vybral si k ní četníka na zkoušku Vláška. Právě toho, který s ním zde sedí. Proč jeho, neví. Včera ho napadlo, když se na četníka díval, a on se smál. Snad jeho pohled to byl, snad zvuk jeho smíchu; nepřemýšlel o tom.

„Nejsem žebrák,” praví Šuhaj. „Mám dobytek. Možná, kdybych jej prodal, že bych za něj stržil šedesát tisíc.”

Výpomocný četník neuznává Nikolu za hodna ani poobrácení hlavy.

„Češi tady nezůstanou,” praví za chvíli Šuhaj.

Četník kouří cigaretu a píše dále do knihy. V tichu je slyšeti, jak škrabotí pero po papíře. Četníkova záda jsou široká a zelené sukno na nich je napiato.

„Byli tady Němci; odtáhli. Byli tady Rusové; jsou pryč. Rumuni zmizeli. Maďaři také.”

Vlášek se neobrací, ale trhá z archu kousek papíru. A ten zvuk svou ostrou náhlostí překvapil. Četník si na lístek poznamenává Šuhajovy výroky.

„Za několik neděl také odejdete a pak se vás nikdo nezeptá, co se stalo s Nikolou Šuhajem.”

Je zase ticho. Je slyšet tlukot vlastního žilobití. Četníkova cigareta voní.

Tak se přiblížila nejosudnější hodina Nikolova života. Ale Nikola to netušil, věděl pouze o hodině, která rozhodne, zda zůstane nadále přivázan k šicímu stroji či zda odtud vyjde na slunce a vzduch.

V poledne přišla Eržika s jídlem.

Četník obrátil židli k nim a na koleno si položil pušku, na kterou nasadil bodlo.

Šuhaj nechtěl kukuřičnou kaši, odmítl ji, jako oba dny před tím, ale džbánek s mlékem do spoutaných rukou vzal a pil. Hleděl při tom Eržice do očí ostrým pohledem.

„Prodej obě krávy, které jsi mi přinesla!” šeptal mezi doušky „... Abramovi Beerovi... Otec ať prodá koně... Heršovi Wolfovi... Hned. Okamžitě... Vy-

půjč si co můžeš... Přines! Četníkovi... Hned...
Hned!"

Eržika odešla a četník se opět obrátil k své knize.

Slyšel nebo neslyšel? myslil si Nikola a srdce mu bilo. A: Dokáže Eržika vrátiti se, dokud je tu Vlášek sám?

Eržika to dokázala. Přišla s třiceti tisíci a položila je vedle četníka na stůl. Ale Vlášek byl příliš zabrán do práce, aby měl kdy podívat se na balíček bankovek nebo za odcházející Eržikou.

To ticho bylo nesnesitelné.

Červencové odpoledne sem házelo okny široké pruhy slunce. Četník si líně zapaloval novou cigaretu a její kouř se v modravém světle rozplýval vlnitými čarami.

Kolikpak toho je? myslil si Vlášek, dívaje se po očku na balíček peněz. Pětadvacet? Třicet? Mnoho toho není. Za to je dnes kráva. No, řekněme: dvě. Naklonil se, jako by hledal něco v spodní zásuvce, a zakrýváje tak peníze tělem, shrábl je do kapsy. Kdo mu co dokáže? Ostatně mu může četnická služba v téhle Sibirii vlézt na záda.

Vstal a lhostejně si Šuhaje prohlížel.

„Máš celé opuchlé ruce, počkej, uvolním ti to trochu, tři si klouby.“

Sňal Nikolovi pouta a vyšel ven.

Nikola se odvázal, bolestně se protáhl, až mu zakroužila hlava, a vyskočil oknem do zahrady.

Když se četník vrátil, věda již přesně, kolik toho je, a prohlížel místnost s otevřeným oknem, podíval se také na psací stůl, kde ležel lístek s Šuhajovými protistátními výroky. Rozškrtl sirku, spálil jej a troud rozemnul v prstech.

A pak čekal na hromobití, až se vrátí strážmistr. Bude ošklivé. Ať! Potřebuje ty peníze. Nu, musil ven, v domě nikdo nebyl, a Šuhaj zatím utekl. Bude z toho disciplinárka? A vyhazov? Ať!

Zachovávaní úředního tajemství způsobilo, že se dvě hodiny po poplachu na četnické stanici vypravil Abram Beer pod Suchar říci Petru Šuhajovi, že na louce u Koločavky bude letos kositi seno již on. Před nebezpečným podnikem se pomodlil tvíles a derech a mluvil se svým Pánem ještě cestou. Což, shromáďuje jmění, nezískává je národu Hospodinovu a tedy jemu? A není povinností Věčného pomoci mu? Když se však blížil k Šuhajově chyši, krátil se mu přece poněkud dech. Ale tam mu řekly děti, že jest otec na polonině v Sucharu, a poněvadž to není daleko, vydal se Abram Beer tam.

A v lese, na průseku dvou pěšin, se před ním vynořil Nikola Šuhaj s puškou.

Beerův krevní oběh i kroky se zastavily. „Šma Jesu-ruel!“ Neboť se mu zjevil přízrak.

Šuhaj se dal rychlými kroky k němu. Abram Beer se chvěl.

„Řekněte jim, teď že mě již nedostanou. Živého ne!“

Nikola se ostře otočil. A dal se dlouhými kroky vzhůru lesem. Jeho pohyby byly vždy tak prudké a jeho chůze tak rychlá.

Abram Beer se chvíli nemohl hnouti s místa.

Domů se vrátil již za šera.

Byl mrzut.

Na stropě v krámě byla již rozžata petrolejová lampa s velkým stínítkem, která zalévala střed místnosti žlutým světlem a kouty nechávala v temnotě. V krámě byli zase kupci, bylo již co prodávati, třebaže z lidí dostati haléř bylo těžko. Šešla se zde také židovská mládež, chlapeč a dvě děvčata, seděli na bedničkách, opírali se o sudy a o pult, bavili se, do všeho mluvili a překáželi. Žena Abrama Beera obsluhovala kupce a jeho sedmnáctiletá Hanele, jméno Páně budiž pochváleno, již jediná, která zbyla doma, stála s nějakým starým gazdou v širokém pásu, a podporována svými mladými přáteli, mu dokazovala, že na kose, jejíž zvuk venkovan neustále mrzutě zkoušel kloubem, padesátihaléř sleviti nemůže. Abram Beer krámem jen prošel. Neměl rád těch schůzí ve svém obchodě. Ničeho si

nevěděl a hodil jen zlým pohledem po jakémsi drzém židovském mladíkovi, který si sedl na pult. Mladík ihned slezl.

Abram Beer se odebral do pokojíka. Tři hvězdy na nebi již vyšly, a byla tedy chvíle, kdy se třeba modliti Maref. Abram Beer si nasadil pevnější klobouk na hlavu a modlil se, jsa obrácen do kouta: „Pochválen budiž Hospodin, Bůh náš, král světa, jenž slovem svým působí šero, v moudrosti své otvírá brány nebeské a v důvtipu svém střídá časy a mění doby a řadí hvězdy na dráze jejich na klenbě nebeské podle vůle své.“

Dnes pronášel slova Marefu s obzvláštní vroucností a důrazem, neboť jasněji než kdy jindy cítil blízkost svého Boha. Věděl, že Hospodin nad ním bděl. Sláva Věčnému, jenž ostříhá svůj lid! Sláva Králi králů, jenž celý čas již od věčnosti má na mysli pouze blaho svého lidu! Hospodinu, jenž se stará o každého Žida, věda, že na stupních Israele spočívá Jeho hvězdný trůn a že modlitba každého jednotlivce, mocnější než andělé, zvětšuje Jeho moc a slávu. Jak moudrý jest Hospodin, který, odeslav v pravou hodinu Petra Šuhajce na poloninu a postaviv v minutu, kdy tudy musil jíti Jeho Abram Beer, na průsek pěšin Nikolu Šuhaje, zachránil mu život. Mysl Abrama Beera, obráceného do prázdného kouta u pohovky, kde ho nic nerušilo

a nerozptylovalo, dopředu dozadu se kývajícího, křepčícího, brumlajícího, prozpěvujícího a luskajícího prsty, byla soustředěna jediné na modlitbu a Pána.

O zázraku v Sucharu nebylo možno mluvit celý večer. To by znamenalo hovořit před židovskou obcí. Nebot i při večerí je těch drzých kluků plný dům („Hlidá maminka dobře to dítě?“) a ty věčně nenajedené kovářovy holky chodí k Hanele beztak jen proto, aby jim v kuchyni dala maminka něco od večere.

Až v noci, když ulehli do postelí, řekl Abram Beer ženě:

„Dnes mně vysvobodil Pán od velkého nebezpečí.“

„Jeho jméno budiž pochváleno!“ pravila vroucně paní Esther.

A když vyslechla s očima rozšířenýma celý příběh, pozdvihla nad peřinu své oblé ruce jakoby k požehnání, a zvracejíc oči, pochválila jméno Hospodinovo ještě jednou: „Hašem jis burech.“

Pomodlil se Krišmu, modlitbu před spaním: „Ve jménu Hospodina, Boha Israele, po pravici mé Michael a po levici mé Gabriel a přede mnou Oriel a za mnou Rafael a nad hlavou mou velebnost Boží.“

Ale pak si ještě na něco vzpomněl. Ťukal prstem do usínající ženy.

„Tomu dítěti neříkej nic. Polekala by se. Že Šuhaj

utekl, se doví ještě dosti záhy... Jen aby z toho něco zlého nepošlo.“

●
Vyšel snad v Brazách ze země Dovbušiv kris? Tam před smrtí slavný loupežník těchto hor zakopal svou křesací ručnici hluboko. A puška se každého roku posouvá o znání z temnot k zemskému povrchu, a až na slunci zasvítí celá, jako z jara na polonině kuklík nebo sasanka, vzejde světu nový Oleksa Dovbuš, který bohatým bral, chudým dával, pral pány a nikdy nikoho nezabil, leč ze spravedlivé msty nebo v sebeobraně.

Dojista! V Brazách se pohnul kris k povrchu.

V lesích řádí Nikola Šuhaj. Čd Kamjonky a Popadi až po tiskou rovinu, od Gropy a Klimové až po Stoj křížuje krajinu dlouhými kroky, které se podobají jelením. Stravuje se v kolibách a horských chyších, kde platí za misku kukuřičné kaše jako král, spí v oborozích a pod stromy, směje se, je-li ráno jeho prsní důlek pln rosy.

Nahoře na Gregovišti, tam, kde jest na nejvyšším místě strmé silnice dřevěný kříž s dvěma břevny, přepadá pošty z Volového.

V alpinských botách s vojenskými ovinovačkami, v starém vojenském stejnokroji, neozbrojen a s nezhálenou tváří zdvihá uprostřed silnice dlaň: „Stůj!

Jsem Nikola Šuhaj!" Za ním stojí čtyři chlapi s šátky přes nosy, dva z nich míří na vůz vojenskými opakovačkami, a má-li kdo z cestujících odvahu popatřiti ven, může viděti, že mu otvory obou pušek míří přímo mezi oči. Všechno ven a ruce vzhůru! Každý dej vše, co máš, leda jsi-li chudý a víme-li to o tobě.

V úzkém údolí Terebly přepadá vozy, jedoucí na jarmark do Chustu.

Silnicí jede lidmi přeplněný povoz. Jeho židovský majitel kráčí s bičem vedle koně. Zeptá-li se ho pěší cizinec: „Prosím vás, kolik do toho vozu vlastně berete lidí?“, nepochopí zlomyslnosti otázky a řekne vlídně: „Kolik se jich tam vejde, puric. Jen si vylezte!“ Korba se podobá rojovému hroznu včel, náprava vrže a koně se plouží. Na mostku, který vede přes potok, stojí napříč prázdný selský povoz bez potahu. A před ním čtyři chlapi nebo pět, z nichž dva mají pušky. Ten neozbrojený mezi nimi, jenž nemá zahalenu tvář, si klade na ústa výstražné prst a jde tak kroky dlouhými a varovnými naproti vozu. Vypadá to tajemně. Koně se zastavují. Nikola Šuhaj kýve rukou: Všechno s vozem! Beze slova, ale ten jeho mírný pohyb má důraz rozkazu stejně tajemného a osudného. Není nikoho, kdo by neuposlechl. Šuhaj mlčky a pomalu zdvihá ruce, a oni, jako ve snách a omámení, to zvolna činí po něm. Kývá prstem na prvního a ten poslušně při-

stupuje. A teď to jde ráz na ráz. Hlučný poliček. A několik hmatů do kapes. A jdi do příkopu! A lehni! Tváří k zemi! A druhý člověk. Poliček, hmat do kapsy, a do příkopu. A třetí. Židi, zámožní gazdové, keroni, Amerikánci, kteří se vracejí po válce ze zámoří s dolary a jež Nikola zvláště rád olupuje. Za chvíli leží v příkopě dlouhá řada nehybných lidí a na silnici stojí povozník s bičem a třeští oči. Šuhajovi kamarádi odtahují s mostku selský vůz a stavějí se za zajatce. „Všechno do vozu!“ křičí plným hlasem Šuhaj a tento hromový zvuk jest ještě strašnější než to ticho prve. Vyskakují a běží k povozu. „Jet! Čerstva!“ Žid bije bičem do koní a ti, napínajíce krky a hlavy, se snaží dokonce klusati. Na povoz míří zezadu dva chlapi vojenskými opakovačkami. A teprve daleko odtud, již z dostřelu pušek nebo za zátočinou cesty, začínají křičeti a rozčilovati se, Amerikánci střílejí do vzduchu na poplach z browningů, jichž ovšem nikdo neslyší a jež nikoho nepřivolají, a kasají se, jako by chtěli jeti zpět a vyrvat loupežníkům to, o co je obrali. A mezitím čeká Nikola na nový povoz. Průběh děje se do podrobností opakuje; s vědeckou přesností. A když druhý vůz ujíždí, odchází Nikola Šuhaj svými dlouhými, klidnými kroky do lesa nad silnicí, a jeho kamarádi za ním.

Lidé ho potkávají v sucharkém lese. Tak, jak ho

znávali, dokud ještě žil u otce v chyši: černookého, černovlasého, s knírkem pod nosem, s maíou bradou a klenutým čelem jezdců a divokých střelců; v širokém, barevnou koží vyšívaném opasku, který chrání žebra při pádu nebo při nárazu klády, v úzkých spodcích, v opáncích s řeménky mnohokrát nad kotníkem otočenými, a v konopné košili s pestrými skleněnými knoflíčky; má na rameni pušku a druhou přehozenou přes krk, jak ji nosí jízda. Někdy se vyptává na lidi ze vsi a na četníky; jindy se směje a žertuje; jindy rozdává dětem a starým ženám pro nic za nic peníze. Ale někdy pospíchá, mračí se a nikoho si nevšímá.

Jdou tři Židé nahoře pod Tisovou na poloninu a vlekou v dvojpytlích přes rameno dobytka sůl a pátýřům kukuřičnou mouku. Před nimi stojí náhle Šuhaj; jako s nebe spadlý. Mlčí, dívá se, a oni zbledli a modlí se. „Ej, šlojme Nachamkesi, dej ty dlaně se stromu a dej to čelo z nich, zítra prodávají exekutoři Eržice krávu, zde máš peníze, kup ji, jednou si pro ni přijdu!“ A na mou věru, že žádná kráva v celé Verchovině nebude lépe ošetřována, pečlivěji hlídána a sytější krmena než právě tahleta.

Někdy loupí, někdy ne.

„Jen kdybych byl už za Zábrodem,“ myslí si Berka, to jest Bernard Hahn z Horbu, „tam už asi Nikolu nepotkám.“ A švihá do koníčka. Ale Nikola na sebe nedal če-

kati až za Zábrodem. Sto kroků před Hahnem se na silnici objevuje vztyčená Nikolova dlaň. Hahn seskakuje s vozu, všechna krev se mu vehnala do tváří a v duši má zoufalé odhodlání. „Tyhle peníze mi nevezmeš, Nikolo! Jedu do Chustu kupovat dětem boty,“ praví určitě a hlasem, který se snaží býti pevný. „Ukaž, mnoho-li máš!“ rozkazuje Šuhaj. Hahn vytahuje umazaný notes, rozvívá jej na stránce, kde jsou papírové peníze, ale ustupuje a knížku tiskne k prsům, odhodlán nevydati jí. „Dej sem!“ křikne zlostně Šuhaj, notes mu vytrhává a převrací v něm listy: „Ty máš pět dětí!“ „Sedm.“ „No, ale to máš moc málo, Berko, tu máš a kup jim dobré!“ A přidává do notesu několik zelených stovek. „Jak se jmenuje tvá nejmenší?“ — „Fajgele.“ „Pozdravuj ji ode mne!“

Objevuje se v panských šatech a v gumovém plášti až dole v Chustu, zajde do hostince a hodinu poslouchá rozhovory pánů o Šuhajovi; neboť jedna z největších radostí jest nezdáti se a být. Až když odejde, najde číšník na stole pod pivní miskou lístek, na kterém je napsáno jedině, co se Šuhaj u maďarského pluku naučil psáti: „Suhaj Miklós.“ Hosté vyskakují, ženou se k prázdné židli, jako by na ní bylo možno ještě něco spatřiti, čtou lístek a vzrušují se.

V noci spal ve velkých stájích na hoře Stiňaku, kam přinesl německým kravačkám sladké kořalky a

tančil s nimi při písničkách kolomyjky; ráno oloupil v údolí Mokranky českého inženýra o triedr a peníze, o hodinu později notáře z Německé Mokré a odpoledne již stojí u Sojmy nad mělkým proudem Riky, kde se právě se svým psíkem koupe okresní náčelníková z Volového. Šuhaj se dívá, usmívá se a pokrucuje si černým knírkem: „Dost hezká panička jste. Ale má Eržika je hezčí. Já jsem Nikola Šuhaj.“ A zatím, co žena v modrých koupacích šatech stojí po kolena ve vodě, neví, co má dělati a jak se má tvářiti, Šuhaj se směje: „Pozdravujte muže, paní okresní náčelníková!“ a dlouhými kroky odchází.

Četníci jsou bezradní. Jsou zběsilí. Bijí Eržiku, bijí starého Petra Šuhaje, bijí Ivana Drače, bijí Nikolovy sourozence. Pozatýkali Nikolovy kamarády nebo ty, kteří by jimi býti jen mohli. Koločavě, která loupežníka zřejmě podporuje, byla uložena kontribuce třiceti tisíc.

Čeští četníci neodešli, jak sliboval Nikola Vláškoví. Naopak: upevňují svou moc. A jejím zkušebním kamenem má býti sám Šuhaj. Nemůže býti pořádek a nemůže platiti autorita nového státu, dokud řadí v kraji, dokud se kolem něho tvoří legendy, dokud zpytavé oči s tajnou radostí sledují neúspěšný zápas četnictva s banditou, dokud jméno Nikola Šuhaj jest

ve všech ústech od Vihorlatu po Hoverlu a znamená junáka hrdinu. To zná jak koločavská četnická stanice, tak také užhorodská vláda, a od Zemského četnického velitelství přicházejí přísné rozkazy, urgencye a výklady, které jen rozčilují, poněvadž to vše vědí koločavští alespoň stejně tak dobře.

Do Koločavy bylo staženo četnictvo. Jest jich zde již třicet. Četníci obsadili školu, ubytovali se na seníku u Kalmána Lejboviče a plní celý den jeho krěmu cigaretovým kouřem, zátkami pивních lahví a zápachem svých bot. Velitelem soustředěného oddílu byl jmenován kapitán, a starý strážmistr jest zde pomalu již jen k tomu, aby seznamoval nové mužstvo s místními poměry a s krajinou. Nenávidí proto Vláška jako zlou nemoc, ať už to bylo jak bylo, a podal o něm disciplinární komisi zprávu, v níž vyslovil podezření nejošklivější. A na Vláška, třeba je to dobrý kamarád a veselý hoch, hledí s vrchu také ostatní četníci, protože konec konců je tím přece jen on vinen, že musí žíti v téhle loupežnické vesnici a dělat v horách tuhle opičí službu.

„Všechno, co jest jen trochu podezřelé, zatýkat!“ rozkázal jim kapitán.

Zatýkají tedy. Jen Šuhajovy ne, neboť kapitán věří, nedostanou-li Nikolu jinak, že ho lapí na Eržiku. U Šuhajů konají jen domovní prohlídky: třikrát za

noc; čtyřikrát za noc. Pak několik dní vynechají, aby rodinu ukolébali nadějí, že se vzdali marného namáhání, a znova na ně. Tříkrát za noc z postelí a prohlídka celé chyše, výslechy, vyhrůžky, třikrát za noc bajonety na prsa. Neboť nebudou-li ti lidé přivedeni na okraj zoufalství a neztratí-li poslední zbytek nervů, nepromluví. Ale zatkli Matěje Packana, Ivana Hrečýna, Vasila Krivljaka, syna starostova Mišku Derbaka, Ivana Derbaka Hořeného, Ihnata Sopka, Danila Jasinka, zatkli mnoho jiných a bude-li třeba, zatknou půl vsi a neukřivdí nikomu. Věděli-li všichni zatčení o šuhajovi mnoho, věděli o něm Ihnat Sopko a Danilo Jasinko jistě všechno. Ale tihle lidé, jejichž každý krok do panského lesa na dříví, na zvěř, na lesní plodiny nebo jen na pastvu, je nějaký přečin nebo alespoň polní pych, a není-li náhodou, nevědí o tom, že není, dovedou mlčet. V Chustě lhali strašlivě, a opovrhujíce svými soudci, nesnažili se ani zastíratí, že lžou.

Jak se stalo, že při tomto hromadném zatýkání bylo zapomenuto na Vasyla Derbaka Derbačka a na jeho syna Adama Chreptu?

Ale Vasyl Derbak Derbačok byl člověk nepodezřelý, měl hezkou chyši, hospodařil dobře a nic na něho nebylo známo; a v kraji, kde se chodí na celé dny na poloniny, není věru možno podezřívati každého, kdo ztrávil noc mimo dům.

Jednoho dne hoch pasák přinesl četníkům vojenskou pušku, kterou našel v lese pod mechem. Puška nebyla zašlá; byla nedávno čištěna. Zahrabali ji tedy zase na místo a pět dní u ní čekali. Šestého dne tam přistihli Adama Chreptu. Měli sice v úmyslu vlastníka zbraně sledovati, ale protože Adama neznali a on se na ručnici jen požíval a zase odcházel, zatkli ho.

Na plašení medvědů? Hó, tohle si povídej malým dětem, synáčku!

Prohledali ho. Našli u něho tři sta korun.

Vydělal? A nechtěl bys říci, kde?

V chyši Adamova otce, Vasyla Derbaka Derbačka, který toho dne nebyl doma, provedli prohlídku. Ne-nalezli však nic. Adama zatkli.

Adam Chrepta byl nemanželský syn Derbaka Derbačka. Ale bydlil s otcovou rodinou, a Derbak Derbačok nemiloval žádné ze svých dětí láskou tak silnou, jako právě tohoto hezkého, plavého hochu; snad proto, že mu připomínal jeho mládí a jediné radostné dny jeho života.

Když se Derbak Derbačok vrátil z poloniny a slyšel, co se stalo, zarazil se a řekl si: Běž na četnickou stanicí a vypros si syna! Jak nemoudrý nápad! Kdo kdy v Koločavě slyšel, že by se dali četníci uprosit? A kdo kdy prosil?

Ale Derbak Derbačok měl úspěch.

Mluvil. Za půltřetí hodiny se toho poví mnoho, i když si člověk chce nechat větší díl pro sebe a je nucen namáhati hlavu, aby dával na spoustu otázek odpovědi alespoň pravděpodobné. Neřekl všechno. Chránil se zejména prozraditi cokoli na Ihnata Sopka nebo Danila Jasinka, kteří byli nebezpeční i v chustské věznici a kteří toho na něho nevěděli o zrno méně než on na ně. Ale mluvil přece jen dosti, a četnický kapitán, srozuměn s výměnou, kterou mu tento chlap mlčky nabízel, došel k přesvědčení, že na zatčení otce i syna jest času dosti a že bude prozatím užitečno, použítí jich pro své účely. Věc Šuhajova byla příliš vážná. Záleželo na ní mnoho; i pro něho osobně. Dobře tedy: Ať si Adam Chrepta jde. Pusťte ho!

Derbak Derbačok a Adam opouštěli školní budovu, proměněnou teď na četnickou stanici: Adam šťasten a usměvavý, Derbak Derbačok s čelem zpoceným a hlavou zmámenou.

Názory kapitánovy byly potvrzeny. Při stihání Šuhaje nejde o neobvyklý případ, o nějaká tajemná spojení a záhadné styky, nýbrž o věc zcela všední: domov a milá. Domovem je chyše pod Sucharem a milou Eržika. Na ty musí býti lapen. A bude na ně lapen. Zdržuje se tedy většinou v údolích Sucharu a navštěvují ho tam jak otec, tak žena. Dobře.

„Několik dní je nechte,“ řekl strážmistroví, mysle

tím Šuhajovu rodinu a noční prohlídky, „a pozorujte dům zvenčí.“

Na pastvisku mezi Šuhajovou chyší a sucharským lesem stály dva oborohy, od sebe asi tři sta metrů vzdálené a asi tolik také od obydlí. Do jednoho z nich se skryli tři četníci. Ale, poněvadž sem přišli až pozdě večer, netušili, že v druhém oborohu již hodinu spí Eržika s mladší Nikolovou sestrou Ančou. Obě dávaly přednost podzimní mlze před nočním burcováním četníky.

Tak za mlhavého jitra, když ženy slézaly s kopy sena, se rozkřičelo údolí a stráň:

„Stůj!... Stůj!... Stůj!“

Obě ženy se daly na zoufalý útěk. Třeskly rány. Četníci myslili, že jest ta druhá přestrojený Šuhaj.

Úprkem se přehnaly pastvinou a vletěly do lesa. Šly chvíli, lapajíce vzduch. Ale Eržika již nemohla. Více se zhroutila než sedla pod smrk. Její hlava se klonila, klonila a klesla posléze na vyčnívající kořen.

„Co je ti, Eržiko?“

Anča vidí: Eržika je bílá jako smrt a její konopná košile mokuje v životě krví. Množstvím krve.

„Ježíši, Maria! Zastřelili Eržiku.“

Ale děvče se mýlí. Eržika krvácí k potratu.

Anča se hnala do lesa. Běžela k údolím a poloninám, kde by Nikola dnes mohl spáti. V běhu vytrvale křičí

čela: „Nikolo!... Nikolo!... Nikolóó!” Její hlas zněl v mlhách zoufale a strašně.

Četníci v prvním překvapení běželi do lesa. Kus jím postupovali. Ale brzy si ujasnili: Jaký nesmysl! Tři lidé v pralese?! Koho tu najdou? Vraceli se mrzuti a rozzlobeni.

Z kraje lesa viděli, jak Petro Šuhaj, jeho žena a tři starší děti prohlížejí okolí, co se zde dálo, a jak se Petro znova vrací k oborohům. Přepadli je. Vlekli staré k chyši. Oba menší hoši běželi za nimi, křičíce. Ale čtrnáctiletý Jura se s nimi rval. Dvakrát jím mrštili o zem, dvakrát vstal, a podoben mladému vlčeti s vyceněnými zuby a s hořícíma očima, dorážel znova. Zkroutili mu konečně ruku a vlekli ho s sebou.

Postavili Petra k stěně chyše, a mezitím, co mu jeden přiložil bodlo na prsa, druhý ho bil do tváře. Jura po několika ranách již ležel tváří v trávě a vyl.

„Kde je Nikola?... Kde je Eržika?... Kam utekli?... Zabijeme tě... Na místě tě zabijeme.”

V té chvíli se ozval od lesa strašlivý výkřik. Řev, jehož slovům nebylo rozuměti. Byl to Nikoia. Tam stál. Četníci se obrátili a chystali se dáti pušky k lícím. Ale padla rána. Jeden z nich se skácel k zemi.

Zbylí dva skočili za chyši a pálili odtud k lesu celými řetězy výstřelů.

Večer onoho dne vyhořela Šuhajova chyše. Vzplanula jako kopka suchého roští. Nemocnou Eržiku vynesli.

Tak se to dělávalo v Sibiři s vesnicemi, které úkladně zavraždily některého z jejich kamarádů. Hrůzu! Hrůzu na ně! Což unikli kulím ruským, srbským a italským, rakouským, německým a bolševickým proto, aby se dali zavraždit banditou? A rvali se na sibiřských rovinách a v kamení Dolomit, aby zahynuli v téhle loupežnické vesnici?

Třetího dne se konal pohřeb zastřeleného závodčího. Ne, nebyl to pohřeb, byla to přehlídka branných sil před tváří nepřítele a válečná demonstrace v sibiřské vesnici, uprostřed jejíhož mlčenlivého záští se octli.

Z Chustu přišla rota vojáků v plné zbroji, jak náleží padlému legionáři, a její těžký pochod mezi tyčkovými a prkennými ploty Koločavy připomínal válku. A vzduch měl její barvu a vůni, jako by nad údolím plula mračna, popelavá a těžká, která zakazovala zhluboka vydechnouti.

Ze školy vynesli vojáci ověnčenou rakev, v níž ležel — zavražděný. Křikly vojenské povely. Pěší rota a četníci vzdali mrtvému kamarádovi poctu. Buben vojenské hudby v tichu zaduněl jako vzdálená dělostřelba a polekal. A Koločavští, skrývajíce se za ploty

dvorků a za okny chyší, hleděli na černo-zlaté pluvíaly katolických kněží a na ministrantské komže, na zastupce úřadů v stejnokrojích a na všechno to množství pánů, kteří jedním škrtnutím pera mohou zničití Koločavu a pomstít smrt jednoho ze svých. Zamračený pochod četnických čtyřstupů, pomalý válečný krok, pod nímž chřestily oblázky a valouny ulice, byl zlý a vzbuzoval představu hladu. Z řecko-katolického kostela zvonil jediný zbylý zvon a jeho dvojí znění padalo na ves vyhrůžně, jako při nočních povodních.

Koločava mlčela.

A jen staří Židé, kteří vyšli před vývěsní štíty krámmů a řemeslnických dílen, chápající, oč při této mocenské demonstraci běží a nezapomínající při tom na hlavní věc, se nedávali unášeti city, kroutili koutky úst a chřípí a myslili si: „É, špatná věc! Ať zavrou Eržiku a pustí Nikolovy kamarády. Protože se lidé nechytají na to, co je v nich dobrého. Protože se chytají na to, co je v nich špatného.“

Tento článek víry nalezl, snad v knihách Mojžišových, snad v přesvatém Zoharu, bělovousý chasid Herš Lejb Wolf. A Židé jej přijali za svůj.

Neboť s taktikou četníků nesouhlasili.

Oleksa Dovbuš

Zbojníci! Černí chlapci!

Přeje-li jim velmi doba a junácké štěstí, zakládají panovnické dynastie, ale mnohem častěji se jejich těla kývají na šibenicích a nejčastěji končí s hlavou v mechu, v krvavé kaluži, zasaženi ranou zezadu. Ale účelem těch jest pak sláva větší slávy královské. Neboť ti padlí, to byli jedni z nich: z lidí těchto hor. Právě proto, že neodešli do cizoty vládců, právě proto, že nezanechali dynastie. Vzali na sebe utrpení a břímě všech a dokázali to, čeho se oni nikdy neodvážili a po čem přece tak horoucně touží: mstít křivdy, zabíjeti pány, bráti jim naloupené jmění, a to, které jim není k užítku, ničiti ohněm a železem, na radost, na pomstu, na výstrahu budoucnosti a ze strachu před ní. Jsou dětmi jejich snů. Jich, kteří se nikdy v dějinách neodvážili vzpoury a kterým se nikdy nedostalo štěstí pomsty hromadné.

Hle, tamten plochý balvan býval hodovním stolem Oleksy Dovbuše. U této studnice se scházel se svými černými chlapci. Pod touto stáletou jedlí se dělivali o poklady, tam tančivali divoký arkan, držíce se v řadě kolem šíjí, zpívající, podřepující a tepouce patami zemí. Tudy táhl na panský zámek, aby jej vypálil, když dříve vylákal posádku jinam. Zde stávala krčma, kde navštívil židovskou svatbu a odešel s měchy peněz a šperků. V tuto stranu leží třikrát prokletá ves Kos-

mače, kde žila jeho zrádná milenka Dzvinka a tam Černá Hora, kde jest pochován uprostřed svých pokladů.

Není pravda, co si o něm vymyslili páni. Není pravda, co jest o něm napsáno v knihách jen proto, aby byla zastíněna jeho sláva.

Oleksa Dovbuš nežil v polovici osmnáctého století, za zmatků v Polsku, kde bojoval August se Stanislavem Lesčinským, po požáru povstání Rákóczyho v Uhrách, za těžkých vnitřních sporů v Rumunsku, které vedlo válku s Ruskem; neloupežničil sedm let v kraji, hemžícím se zběhy z vojsk Rákóczyho, Gieniavského a Golce, v horách plných sedláků, uprchlých z gruntů pana Josefa Potockého, odhodlaných jíti raději na šibenici, než snášeti týrání nejrůznější soldatesky a odírání knížecími podstarosty a atamany. A dokonce není pravda, že byl zastřelen ve vsi Kosmáčích Štěpánem Dzvinkou, když na něm přišel pro svého druhu násilím vymáhati věno. A rok 1745 jest pustá panská číslice. Oleksa Dovbuš nežil v žádném čase. Žil před tisíciletími, žil před staletími, žije dnes, bude žíti zítra. Neboť Oleksa Dovbuš není člověk. Oleksa Dovbuš jest národ. Oleksa Dovbuš jest šlehnutí pomsty a divoká touha po spravedlnosti.

Kdo by nevěděl, jak to bylo s Oleksou Dovbuš-čukem?

Takhle to bylo:

Byl to slabý ovčák, chudý, mrzáček a hlupák. Neboť — aby bylo užito slov kazatelů a vykladačů písma — mělo býti ukázáno, že každý z nás, bojácných, pokorných a chudých, může vykonati velké skutky, chce-li Bůh. Dovbuš si za všechny peníze, které vypásl, koupil bambitku, a napadaje na jednu nohu, toulal se po vesnicích, pro smích a radost dětem, které za ním běhaly. A byl-li kdo mezi pasáky bit, byl to on. Lidé ho měli za nic.

Ale Pán Bůh ho odměnil velkou silou. Za Tisou, na Černé Hoře stojí hora Kedrovatý a pod ní jest velká propast, nad kterou ční skála. Tam bydlil čert. A ten se vysmíval Bohu. Sedí na skále a rouhá se. Bůh po něm bleskem. Ale čert do díry, hrom uhodí do skály a roztříští kus kamene. A čert zase vylézá a opět se vysmívá. Pán Bůh zase po něm. A nečistý zase mizí v díře. Tak s Pánem Bohem žertoval dlouho. Jednou se na tu hru díval Dovbuš. Postavil se zády k blýskavici, namířil na ďábla bambitku a střelil do něho. Čert spadl do propasti, zabořil se hlavou hluboko do země a zůstal po něm jen oblak dýmu. Nad Dovbušem stál Archanděl Gabriel. „Velmi ses zasloužil před Bohem, že jsi shladil se světa ďábla. Co za to od Boha chceš?“ Dovbuš se zamyslí. „Lidé mě mají za nic a přál bych si dokázati jim, že něco dovedu a

že se jim mohu státi užitečným. Necht mi Bůh dá takovou sílu, jaké ve světě není, abych mohl vítěziti nad nepřáteli a trestati křivdy, necht mi dá, aby mě nikdo nepřemohl a aby se mne netkla žádná střela." A když se vrátil k ostatním pasákům a oni se mu opět vysmívali a chtěli ho bít, házel jimi jako kamením.

Od těch dob se stal Oleksa Dovbuš vůdcem. Stál za pravdou a trestal lidskou křivdu. Byl krutý k pánům, k lidem byl milosrdný a laskavý. Bohatým bral a chudým dával. S padesáti černými chlapci, které kolem sebe shromáždil, vypaloval zámky zlých pánů a domy jejich úředníků. Přepadal židovské obchody, bral pro sebe a chlapce pálenku a ostatní vyléval; vyhazoval na ulici zástavy, aby si každý mohl vzít, co bylo jeho. Jednou napadl panský dvůr v Bohorodčanech a odnesl otamtud pytle ryzích dukátů. Naložil je na záda chlapcům, vzal svůj toporec, hůl se sekerkou, o kterou se opíral, a protal jím pytle. Kudy šli, trousili zlatáky a chudí lidé se sbíhali a dukáty sbírali. Páni a Židé se stali lepšími, neboť se ho báli.

Bydlil v Kedrovatém. Tam mu jeho chlapci vytesali ve skále stolec; na něm seděl a poroučel odtud lidu. Podnikal nájezdy až do Rumunska a Turecka, kde bral nekřtěným peníze a nosil na Kedrovatý. Kdo potřeboval a přišel k němu, dostal. Co nerozdal, schoval do druhé skály. Rozkázal chlapcům, aby tu skálu

zamkli tak, aby ji nikdo nikdy neotevřel a oni tak učinili. Teď stavějí lidé železnice a vyhazují do povětří celé hory, ale té skály ani neotevrou, ani nerozbijí. Je tam zlato, stříbro, drahé kamení, zbraně olejem namazané, a kdyby se Kedrovatý otevřel, svítily by ty poklady tak, že by oslnily celý svět. Ale čekají na nového Dovbuše, který přijde. Neboť v Brazách zakopal Oleksa před smrtí svůj kris hluboko do země. Ten se pohybuje každého roku o makové zrnečko vzhůru k zemskému povrchu a až se na slunci objeví celý, vzejde světu nový Oleksa Dovbuš, radost lidí a hrůza pánů, bojovník za pravdu a mstítel křivd.

Všechna vojska, která byla proti Dovbušovi poslána, rozháněl jako hejna ptáků. Dověděl se císař pán, že žije takový člověk, kterého žádná síla neubije a vzkázal mu, aby přišel do Vídně, že s ním uzavře mír. Ale chtěl ho oklamati a když se Dovbuš blížil, poslal proti němu své vojsko, aby ho zabilo, a sám se vyložil z okna, aby se díval. Ale všechny střely se od Dovbuše odrážely zpět na vojáky a zabíjely je. Tehdy císař rozkázal střelbu ihned zastaviti a s Dovbušem se smířil. Dal mu svecbodně bojovati v celé zemi, jen jeho vojsk šetřiti, a dal mu na to listiny s pečeti. Tři dny a tři noci Dovbuš hostil císaře a jeho dvůr.

Sedm let pak bojoval po krajině a pokud žil, bylo chudému lidu dobře.

Zničila ho žena, věčný nepřítel mužů, toto hanebné plemeno, pro něž se na světě děje tolik zlého. Rozněžil se s ženou, zapomněl na svůj úkol a zahynul. Ach, čertovo plemeno zrádné! Jmenovala se Dzvinka, bydlila v Kosmačích a byla vdaná. V chvíli milování na něm vylákala tajemství a desetkrát se zapřísáhla Bohem, že je nikomu neprozradí. Nezranitelný Dovbuš mohl býti zabit toliko stříbrnou kulí. Musila býti skryta v misce jarní pšenice, která se o dvanácti velkých svátcích v roce podává knězi k svěcení, a musilo nad ní býti dvanácti kněžimi odslouženo dvanáct mší. Ale Dzvinka to řekla svému muži Štefanovi.

Jde Dovbuš s černými chlapci dobývati kútského zámku. „Zítřa musíme být časně na nohou, chlapci, dnes půjdeme záhy spat. Stavíme se v Kosmačích. Navštívme Dzvinku.“ „Oleksíku, tatíčku náš, nechoď do Kosmač, měli jsme zlý sen.“ „Chlapci, junáci mí, jak ste bláhoví! Nabijte si každý dvě kule, zůstaňte pod horou a já se půjdu zeptati, dá-li nám Dzvinka večeři.“

Přišel pod její okno. V okně večerní slunce. „Spíš nebo bdíš, kmotříčko, a večeři nás pohostíš?“ Nespím, poslouchám, večeři připravuji, a bude to slavná večeře a všichni lidé se jí podiví, myslí si Dzvinka. „Spíš nebo bdíš, srdce moje, a Dovbušovi nocleh dáš?“ „Oj, nespím, poslouchám, ale zbojníkovi nocleh nedám,

Štefan není doma a večeře není hotova.“ „Otevři mi, nebo chceš, abych vyvrátil dveře, čubko?“ „Nechci, abys vyvrátil dveře, ale otevřít ti nepůjdu.“ Rozzlobil se Dovbuš. Nalehl na dveře. A Štefan v podstřešku nabíjí pušku stříbrnou kulí. Dveře praští, zámky povolují. Ustrašená Dzvinka šeptá skulinou Dovbušovi: „Oleksíku, duše moje, nechoď, nečiním to z vlastní vůle, na půdě v komoře číhá Štefan.“ Dveře se naklání dovnitř. Štefan seshora střílí stříbrnou kulí. Mířil na srdce. Zasáhl pravé plece. Ale také z levého tryská krev.

Dovbuš leží v krvi před chyší. Chlapci daleko. „Och, ty Štefane, pro čubku jsi mě zabil!“ A Štefan z podkroví odpovídá: „Neměl ses s ní milovat, neměl jsi jí svěřovat pravdu. U čubky jest tolik víry, jako na běžící vodě pěny.“

Kde jsou jeho chlapci, jeho junáci? Křikne-li, nedokřikne, hvízdne-li, nedohvízdne. Ale křikl, dokřikl, hvízdal, dohvízdal. A chlapci se přihnali jako stádo beranů. „Oleksíku, tatíčku náš, proč jsi nás neposlechl? Dovbuščíku náš, proč jsi ji nezabil?“ „Jak bych ji byl mohl zabít, když ji tak velice miluji? Jděte a zeptejte se jí, zda i ona mě miluje.“ A Dzvinka pláče: „Kdybych ho nemilovala, bíle bych se nestrojila. Bíle bych se nestrojila a nezdobila se zlatem a stříbrem.“ „Oj, vy chlapci, junáci moji, těžko je mi.

Odnesťe mě odtud. PoloŹte mě pod buk, ať se s vami rozlouĉím a zemru po zbojnicku."

SloŹili ho pod stbrnm bukem. „Oleksiku, tattku náš, máme ubku ubt nebo zastřelit?" „Neubjejte a nestilejte. Chyši zapalte, ale já neubliŹujte!" A chlapani nařikají: „Oleksiku, tattku náš, kam se po-djeme bez tebe, jak budeme trávit svůj mlad věk, jak dobývat zámků? Porad nm: Máme jíti do Uher či do Rumunska?" „Nechoďte, chlapani, zbojniĉit, jdte dom hospodařit. Máte tři hroudy zlata. Za jednu mě pochovejte, druhou dejte ubce, o třetí se rozdělte. Zanechte toporc a neprolevajte lidskou krev. Lidsk krev není voda a neslui se prolevati j. Nebudete jíž choditi světem, nebudete zbojniĉit, nedovedete to a vdce nemáte. Chlapani, junáci m, vezměte mě na toporce a doneste mě na ernou Horu, tu jsem miloval, tam chci i zemříti. Na Kedrovatm stojí dvě jedle, to jsou mě sestiĉky, stojí tam dva javory a to jsou m bratři. Tam mě pochovejte!"

Donesli ho na toporcch na ernou Horu. Tam zemřel a tam jest pohřben: v stnu divokých skal, na neznmm místě, uprostřed poklad, kter kdyby se odkryly, oslnily by svět.

Bůh miluje Dovbuše. A oslavil ho i po smrti:

Ne dive, ne později, nybrŹ prve v den, kdy po prve v roce vnikne stínem skal na jeho hrob první

sluneĉn paprsek a dotkne se jeho srdce, vzhzi světu velkonoĉn neděle, největší svtek všech křestanskch duší.

•
O ernm dusnu, kter se nad Koločavou sneslo v den Četníkova pohřbu, ostatn Verchovina nevdla. Znal jen, Źe Nikola řuhaj Źije. Źe Źije v lesích. Chlap v lese je jako ryba ve vodě; kaŹd v, Źe jest tam, a nikdo neví, kde. V kalnatch hlubinách vody i lesa jest coi tajemného, co dráždí myslivce, rybe i ty, kdoŹ jdou kolem.

Za měkkého slunce podzimních odpolední sedají před chyemi Źeny, za pásem zástěry mají na levém boku zatknutou hlku s chomáčkem ovčí vlny, v pravici vrt vřetenem, a slince spodním rtem lev palec, pradou silnou nit. UŹ si nevykládají o nejmilj věci, v kter si, bhvi proĉ, snad vzpomnjce starých boŹstev, snad Bible, snad svých sn, tolik libují: o hadech. Jíž nevypravuj o jejich lidských krlch, ktei je dovedou hvzdnutm kdykoli zavolati a pou-řtti oběma rukávy svých koŹich, o jejich zaklnn na svtek Zvěstování, kdy všechna podzemní havt vylézá na slunce, ani o blahobytu, kter pfine j chyši, v nŹ bydlí, ani o jejich pomst na dětech, kter se rodí s hadmi hlavami a s řupinami na těle. Mluví o Oleksovi Dovbušovi, o DovŹovi, o Pintovi; o tom,

kterému panduří, když ho jali, přikládali na tělo roz-
 žhavené dvacetníky. A volají stařeny, které vědí, jak
 to bylo. Ty, kouřice z krátkých dýmek s hrozitými
 víčky a podobny čarodějnicím, slézají s pecí, vychá-
 zejí přede dveře a vzpomínají.

A vypravují si o Nikolovi. O nezranitelném Niko-
 lovi. O hrdinovi a statečném milenci. Je v horách.
 Četníci na něho pořádají výpravy, obklíčují ho střelet-
 kými řetězy, zasypávají ho kulkami, ale on stojí na
 lesním balvanu, a mávaje zelenou ratolístkou, odráží
 střely zpět a mizí, kdy se mu zachce: snad ke svým
 pokladům kdesi v strži na Sucharu, do jeskyně nád-
 hernější než všechny chrámy světa, kterou neznají ani
 jeho nejvěrnější přátelé a k níž se nepřibližuje jinak
 lež s jeleními kopyty, přivázanými na opánky, aby
 nezanechal lidských stop. A zase křížuje krajinou,
 vystupuje na pošty, bohaté Židy, kerony a pány:
 „Jsem šuhaj!“ Tato dvě slova stačí, aby se lidem roz-
 klepala kolena, opotily dlaně a zotvíraly tobolky.
 Aby si dali nabítí a položití se pak hezky v řadě do
 příkopu jako příčky poklopeného žebříku. Hohó! Sly-
 šel kdy někdo na světě něco tak veselého? Chacha-
 chá!

Víte o té příhodě s baronem? Tam někde v Čechách
 žije pán, ten si najal zdejší honitbu a platí si dva
 hajné, aby mu hlídali jeleny. A najednou mu hlásí:

Medvěd je v revíru! Chudákovi Andreji Kolobiškoví
 zabil na Zapodrině koně. Jen tak tlapou mu dal a pak
 z něho vyžral jen mozek. Pán hned přijel, ještě ně-
 kolik jiných s ním, měli kočáry, kotel na vaření, zá-
 soby; jako válečná výprava to vypadalo! Zde najali
 koně, ani deset chlapů a šli na medvěda; do hor, kde
 má baron loveckou boudu. Medvěd je v tom a tom
 houští, rána jistá. Ale když docházejí nahoru a vidí
 skrze stromy boudu, myslí si: Co je to? Na dveřích
 jako by se něco velkého červenalo. Zrychlují krok.
 Proboha, co je to? Vypadá to jako v řeznickém krámně.
 A pak už baron s hajnými běží. A najednou zůstávají
 leknutím stát. Medvěd! Na dveřích boudy je přibitý
 medvěd. Ale nahý! Již bez kůže. Nikolka jim ho stáhl,
 aby neměli práci. Chachá!

Marijku Ivanjšovou z Točky Koločavítí znají. Iva-
 nyšova chyše leží vysoko naproti Kamionce. Bylo již
 k večeru, Marijka se podívá oknem: někdo k nim jde.
 Koho k nim může vésti cesta teď, pozdě již, aby mohl
 někam dojít? Maria Panno, má pušku na rameni! Za-
 volala muže. Nikolka! Přišel, pozdravil: „Sláva Ježíši
 Kristu!“ „Sláva na věky!“ povídá Marijka, a to víte,
 duše je v ní maličká, a všichni stojí, dívají se na sebe,
 nemluví a Nikolka se jen usmívá. Ivanyš si konečně
 dodal odvahy: „A který vy jste, kmotříčku?“ Nikolka
 se směje, až ukazuje bílé zuby: „Však vy víte, kmotře,

„který jsem!“ A pak prý: „Položil jsem jelena, tamhle, pomozte mi ho odnosit, naložte ho do nějakých sudů do ropy nebo kus vyuďte, přijdu si někdy na něho.“ Přijde dvakrát, třikrát a dosti. A k Cilji Havejové chodil na Kalnovec na kance. A u Hafy Hurdzanové, když viděl, že není v chyši nic, ale pranic, rozdával dětem peníze. A německým kravačkám na Stišňaku nosí likéry a ovčáky na Stremenoši podílí cukrovím. Co Nikolovi záleží na stovce? Co mu sejde na tisíci? Jde do své jeskyně a vezme si.

O Nikolovi jest možno vyprávěti celý den. Neboť od Hoverly po Vihorlat není místo, kde by ho byl někdo určitě nepoznal. V přestrojení za chlapa, za pána, za myslivce, za kněze, za vojáka, za ženu. A byli-li lidé, kteří ho nikdy nespátřili, jistě už slyšeli za šefičiho se podvečera zaznívati někde z okraje lesa sopilku, smutnou a tesknou, a to byla právě sopilka Nikolova, neboť nikdo neumí na pastýřskou písťalu hráti tak krásně jako on. Také jemu jest někdy v lesích smutno. Stýská se mu po Eržice.

O Nikolovi jest možno vypravovati si ještě ve večerem zšeřené jizbě, když v peci rudě dohořívají buková polena a stařeny za komínem dokuňují v krátkých dýmkách tabák míchaný s ořešinovým listím. „Ej, děti, nezlobte, nemám již kukuřičnou kaši, poslouchá vás Nikola!“ A děti na peci rozšiřují do tmy oči a

Nikola se jim mění v postavu z pohádek a zády jim probíhá mrazík hrůzy a krásy. Snad opravdu poslouchá pod oknem. Snad je tam venku skrčen a poslouchá, co si o něm vypravují. Až ho jednou potkají, dá jim cukroví a hrst zlata.

Ale kdo jsou druhové Nikolovi?

V neděli již oblékají chlapi na cestu z horských chyší dolů do vesnice ovčí kožichy s dlouhou srstí navrch a s rukávy, přesahujícími daleko konce prstů. Seskupují se před kostelem v bílé, řasnaté hloučky, a pozdravivše se jménem Ježíšovým, hovoří o Šuhajovi. Neboť jaká radost, slyšeti nové podrobnosti o oloupených pánech, kteří je týrají obsílkami do Volového a Chustu a nechtějí jim zaplatiti za cedulky, vydané Rumuny, o bohatých Židech, jejichž peníze jim nepřinesly žádného požehnání. A jen ať Nikola střílí četníky, matčinu duši jim jejich, kteří je vodí v řetězcích do arestů, kradou jim po chyších vojenské pušky a staré předovky, pokutují je za každý kus dříví z lesa a za každého pstruha z potoka a jako čerti slídí v bramborách po tabákových sazenicích. Vidíte tamhle toho tlamatého chlapa v panských šatech a zeleném mysliveckém klobouku, který se tady před kostelem prochází a s nikým se nedruží? To je keron, parták, dobytek a prokletý zloděj, který při smlouvách s podnikateli dělá partyky s dřevorubeckými

mzdami, okrádá je na lístcích na dráhu a při společném nákupu potravin, negramotný chlap z chyše jako oni, ale který se tu teď naparuje s cikárem v hubě, tolikrát již roztlučené dřevorubeckými dlaněmi. Huňaté hloučky ovčích kožichů neobracejí po něm hlavu, otáčejí po něm toliko oči. Chachá, nějak zesmutněl, třebaže se tváří, jako by se nic nestalo. Nikola mu u Drahova sebral peníze, když si je nesl z Chustu.

Ale kdo z těch chlapů jsou druhové Nikolovi?

Jsou mezi nimi! Žehnají se spolu s ostatními před ikonostasem řeckým křížem a zpívají jako všichni: „Hospodi, pomiluj!“ Snad je denně potkávají a pozdravují se s nimi. Ale přece se stýkají s Nikolou a mívají tváře zahalené modrými šátky. Kdo to jsou a který z nich? A toto tajemství vzrušuje stejně jako kalné hloubky vod a lesů nebo představa hadích králů.

Ale otázka spoluvinníků Šuhajových (neříkají již: druhové) zajímá velice také židovskou mládež koločavskou.

Tito mladíci, dospívající z krásných dětí v nehezské výrostky s nečistou pleť, dlouhými pejzy a příliš raným chmýřím vousů, toho nikdy mnoho nenapracovali; ale teď, kdy povoznictví, obchody a řemesla jejich otců stojí, nedělají vůbec nic. Chodí celý den po návštěvách. Vysedávají na prazích krámků, pohupují se na vozových ojích na dvorcích, povalují se na

soustruhu a prknech v truhlářské koině Pinkasa Glasra, pomáhají z dlouhé chvíle tahat Srulovi Rosenthalovi kovářské měchy, nahlízejí do kuchyní a přemýšlejí, kde by dostali co k snědku nebo cigaretu. Hádají se, tropí si jeden z druhého úsměšky, debatují. O Šuhajovi.

Prosím vás: Kde rozměňuje Šuhaj dolary?! He?! A kam dal tu bednu velurových klobouků, kterou uloupil volovské poště?! Nu?! A kam dává cukr? A kam dal dva balíky látek Herše Wolfa?

Že by Abram Beer?

Kdopak mluví o Abramovi Beerovi? Nikdo neříká tak, a neříká tak. Člověk se jen ptá: Kam dává dolary a kam dává látky a kam dává cukr a kam dává velurové klobouky?! Nejspíše to jí! No ne, hlavo chytrá!

Abram Beer? myslí si všichni, přehazují na Glasrových prknech s hrsti do hrsti piliny a vzpomínají na Hanele. Že by Abram Beer? Prašivý polský Žid, jehož otec sem jako šnorer přivandroval polonahý? Ať z něho za živa takovéhle kusy padají, z prašivce! Všechno chce sežrat sám. Bohatému čert zadarmo i děti kolébá, chudému ani za peníze nechce.

Nuú: A z čeho si staví Petro Šuhaj novou chyši, když si nikde nevypůjčoval? Ani u Herše Wolfa, ani u Abrama Beera ani u Herše Lejba Wolfa!? A kde vzal Fedor Burkalo na krávu? A odkud má Adam

Chrepta na cigarety, když nikdo z nich nepracuje? Nu? Poslouchejte: Tady je ten osmiletý Icko Kahan z Majdanu, bydlí u Herše Lejba Wolfa a stravu dostává po židovských rodinách, protože v Majdanu není žádný židovský učitel a hoch se musí učit v chedru hebrejsky. Takový hoch všechno ví, protože se před ním všechno povídá. Zeptejte se ho! Zeptejte se, zda snad starý Izák Fuchs nevosí v noci z Koločavy prkna! A není-li snad pod těmito prkny něco schováno!

Opravdu: jsou obklopeni samými loupežníky, Loupežníky a vrahy. Ale nejhorším se všech je přece jen Abram Beer. Je to tady jako v lese. Jeden žere druhého. Ale Abram Beer požere nakonec všechny.

Starší Židé se modlíli všechny modlitby, které jim předpisuje Zákon: ráno, před vyjitím hvězd a po vyjití hvězd, před spaním, před jídlem, po jídle, před napitím se vody a po napití. Když se nemodlíli a když nemyslíli na své velmi spletilé a zamotané zájmy, uvažovali o Šuhajovi. A říkali: „E, špatná věc!“

A když přijel do Koločavy četnický major přehlížeči soustředěný oddíl, řekla mu deputace Židů své mínění přímo:

„Na Eržiku Šuhaje nechyťte. Ale chyťte ho na jeho kamarády. Protože se lidé nechytají na to, co je v nich dobrého. Protože se chytají na to, co je v nich špatného. Zavřete Eržika a pusťte kamarády!“

Četnický major takové talmudské moudrosti nerozuměl a neodpověděl jim. Neměl kdy a vyprosil si, aby jeden z pánů, snad pan Abram Beer, ho navštívil zítra.

Ale v noci si dal přivésti zadem do školy Vasyla Derbaka Derbačka. A tomu řekl:

„Ty nás šidíš, darebáku! Vodíš nás sice po čerstvých Šuhajových stopách, ale vždy jen tam, kde už není. A nikdy tam, kde právě je.“

„Mohu z hor do Koločavy doletět jako pták? A můžete vy jako ptáci doletět tam?“

To bylo jistě pravda.

Ale četnický major se nemýlil. Přes to, že Vasyl Derbak Derbačok hleděl zachovati četnictvo při dobré vůli (a to nebylo tak lehké), a vodil je po čerstvých Šuhajových stopách, chránil se přece vydati mu Nikolku spícího. Neboť se nebál ničeho více, než že by mohl být Šuhaj zatčen. A že by mluvil. Doufal, věřil stále, že se Nikolka zachrání, a nepřál si ničeho toužebněji. Snad uteče, snad se navždy skryje, snad... ne, Derbak Derbačok jiného nevěděl. Nač čeká Nikola? I on má dosti, i přátelé mají dosti. A četníci naléhají: Kde byl včera Šuhaj? Kde spal? Kdo byl s ním? Kde je dnes? Doveď nás na něho! A touto dvojí hrou a dvojím nebezpečím Derbak Derbačok velmi trpí, tím spíše, že nevinných lidí udávati nechce a Ihnata Sopka a Danila Jasinka nemůže. Jeho přímočarý mozek

takového rozpolčení nesnáší. Nespí, zhubl a špatně vypadá. Nač čeká Nikola a proč je všechny z toho postavení nezachrání? Ale rozhodl-li Bůh, přes všechna jeho přání, aby Nikola do četnických rukou padl, pak... pak... ano, pak ať jim ho vydá již nemluvícího.

„Poslyš,“ řekl Derbakovi Derbačkovi četnický major, „dávám ti lhůtu šesti neděl. To je času ažaž. Do té doby nás přivedeš na Šuhaje. Ne-li, zatkneme tebe i tvého pastorka. Dvacet let mu již je a jak to do padne víš. Do té doby smíš s Šuhajem chodit. Ale jen ty, pastorek ne. A řekneš nám, kdo s ním chodí ještě. Všechny! Rozuměl jsi?“ Hleděl zesíleným pohledem Derbakovi Derbačkovi do očí, které se namáhaly zůstat klidné. Pak se obrátil k četnickému kapitánovi: „Pane kapitáne, račte si dnešní datum zaznamenati. Za šest neděl je oba dáte zatknout a odevzdáte je soudu!... A ty si můžeš jít!“

Derbak Derbačok odcházel od četníků s hlavou těžší než sem přišel.

Příštího dne navštívil majora Abram Beer.

Kolísal-li Derbak Derbačok v přáních mezi záchranou Šuhajovou a jeho smrtí, Abram Beer již problém dořešil: Ano, ať četníci Šuhaje dostanou! Ale ať ho dostanou mrtvého!

V ostatním souhlasil Abram Beer s míněním židov-

ské obce a převedl důstojníkovi theologickou poučku Herše Lejba Wolfa do praktického jazyka:

„Zatkněte Eržiku, a pusťte jeho kamarády, pane majore! Na Eržiku ho nedostanete, pane majore, věřte mně, jak je Pán Bůh nade mnou! Eržika je jeho hlavní špionka v obci, posly jsou ovšem jiní, protože každé dítě ví, ať se Eržika hne kam chce, že za ní chodí přestrojení četníci, a ona, toť se rozumí, to ví také. Dokud je v Koločavě Eržika, je všechna práce marná. A živého ho pan kapitán také nechytí. Píí! Hleďte si, pane majore, v hromadě obilí své zrněčko! To by zde pan kapitán musel mít polovici československé armády! Pusťte jeho kamarády, slibte jim beztrestnost, vypište cenu na jeho hlavu, pane majore. Židovská obec ji také vypíše, a do čtrnácti dnů je celá historie odbyta: někdo ho zastřelí, nebo mu dá sekerou, nebo vám ho přivede svázaného, nebo... vím já? Ať nejsem zdrav, pane majore!“

●
V první předjaří, když slunce bilo do měknoucích sněhových spoust, a v ledu sklenutém nad letícími vodami se počínaly proleptávat první otvory, jako by byla do Nikoly Šuhaje vjela jakási zběsilost.

On, který, zachovávaje prastarou tradici zbojníků, nezabíjel leč v sebeobraně, vraždil teď napořád. On, junák, který vystupoval vždy s tváří nezahalenou a

proti mnohým, nehrozil se teď noční práce, při níž jest třeba užívatí sekery a povalové trámky chyšší třísniti krví.

Podvečer po jarmarku ve Volovém byli na silnici, ne více než pět set kroků od posledních domků volovských, zastřeleni tři židovští obchodníci z Mukačeva, jedoucí na selském vozíku. A jak zastřeleni Nikolovi, čarovnému střelci, který se nikdy nechybil ani jelena, ani medvěda, ani člověka, selhávala pojednou ruka na třicet kroků. Obchodníci byli zasaženi do břichů a protože nebyli mrtví, přejížděli jim v rozbředlém sněhu přes hrdla koly vozu. Ale žili několik hodin i tak a mohli odpovídati vyšetřujícímu soudci. V chyši u Buštiny byla v noci vyvražděna celá rodina rusínského gazdy, který se právě vrátil z Ameriky. Nahoře na Růži byl zastřelen a oloupen Nathan Faigenbaum . . Vraždy, vraždy. Neminul týden, aby o nějaké nebylo slyšeti.

Co dělá Nikola Šuhaj?

Na kraj padla hrůza.

Četnický soustředěný oddíl byl zesílen na šedesát mužů. Ale všechno vyšetřování jako by se ztrácelo v tvrdých hlavách lidí této loupežnické vesnice. U těch lebek končilo. A z nich nevycházelo nic.

Nic neviděli, nic neslyšeli, o ničem nevědí, Nikolu už nespátřili měsíce, v lesích a na poloninách ho ni-

kdo nepotkává, do zimovek mléko pítí nechodí. Dva štěrkaři, kteří v chvíli volovského přepadení seděli posud u svých hromádek kamení, a kteří byli zastřeni ještě s mokkými břichy, jak při střelbě vlezli do příkopu a krčili se tam v tajícím sněhu, na tři sta kroků neslyšeli ani ran a vůbec o ničem nevědí. Dívka, která byla svědkyní loupežného přepadení na drahovské silnici, zapřela všechno. A sojemský Aron Zisovič, oloupený ve svém domě a jen zázrakem vyvázlý životem, řekl v Chustu vyšetřujícímu soudci, ještě se celý chvěje: „Nic nevím. Pane doktore, ztratil jsem peníze, nechci ztratiti ještě život.“ Neboť na kraji ležel strach, a ženě, která podala popis jednoho z vrahů Amerikáncových, byla zapálena chyše.

Co dělá Nikola? Mstí se strašlivě, ale patrně ví, proč to činí. A narostla snad Nikolovi křídla? V noci loupí v Německé Mokré, odpoledne vraždí u Chustu, večer zapaluje v Bystré. Je to možné?

„Zavřete Eržiku! Pusťte Šuhajovy přátele! Vypíšte cenu na jeho hlavu!“ křičí Židé a protože se u nich každé formulované mínění stává článkem víry, vykřikují to ze všech sil, zuřivě, důsledně a s celou vášní. Ječí to do uší četnickým důstojníkům, bombardují tím okresní správu volovskou, hřímají to v mukačevských žargonových novinách, posílají o tom žaloby do Prahy. A četníci, rozrušení neúspěchy, znervos-

nějí Židy, novinami, dŮtkami a tvrdohlavostí RusínŮ, dostávají antisemitské záchvaty.

Volají Derbaka Derbačka. Zesilují své vyhrůžky.

Ale Derbak Derbačok jest jako beran.

„Nevím. Neznám, kde je. Neviděl jsem ho již dva měsíce.“

„Lžeš!“

„Nelžu.“

A tehdy, když se zdálo, že se na něho četnický kapitán jižjiž vrhne, že zavolá strážmistra, aby ho ihned zatkl, vykřikl Derbak Derbačok onu větu, která tak ohromila:

„To vůbec nedělá Nikola!“

Kapitán zůstal na zlomek vteřiny jakoby přimrazen. Neboť ten chlap zde vyslovil jen jeho nejtajnější podezření. Ale pak vyskočil.

„Lžeš! Lžeš, pse!“ Sápál se mu na hrdlo. „Lžeš! Lžeš! Lžeš!“

Ale kapitánovo dupání se změnilo v prudké pobíhání školní světnicí.

„Jak to víš?“ vykřikl, znova se u něho postaviv, a nečekaje na odpověď, dal se opět v běh třídu, z rohu do rohu.

Znělo to nepravděpodobně, nemožně, a přece vyslovoval Derbak Derbačok jen jeho tajnou myšlenku. Neboť opravdu: narostla Šuhajovi křídla, že mohl ráno

loupiti zde a v noci sedmdesát kilometrů odtud? Ta rychlost mu byla dávno podezřelá. Ale pak někdo vraždí na Šuhajův účet!! Pak, hrůza! nemá co dělati s jedním banditou! Pak nemá co dělati ani s bandou zločinců! Pak má co dělati s celým okresem loupežných vrahů! Hrůza! Hrůza!

S výsledkem Derbaka Derbačka započato nanovo.

Kapitán znova usedl za stůl.

„Jak to víš?“

„Nikola nikdy nevráždil... Kromě četníků,“ opravil se, probodáván důstojníkovým pohledem.

„Ptal jsem se tě: Jak to víš, že všechny ty zločiny nepáchá Šuhaj.“

„Neřekl mi to nikdo. Ale vím to. Nikola se nikdy nechybil ani zvířete ani člověka... Ten nestřelil lidi do břicha. A nezabíjí sekerou. A nechodí v noci do stavení.“

„Kde je Šuhaj?“

„Nevím o něm dva měsíce.“

„Žije ještě?“

„Nevím.“

„Kdo to tedy dělá?“

„Nevím.“

Opravdu nevěděl. A když ho setník, sám utýraný, mučil dvě hodiny a začínal znova s vyhrůžkami, vykřikl Derbak Derbačok:

„Zatkněte mě tedy! I Adama! Zavřete mě tedy! I Adama! Myslíte, že se bojím Nikolovy kulky méně než vašeho kriminálu? Když celá ves ví, že mě sem v noci vodíte! Ďábel mi měl nohy zpřerážet, když jsem k vám šel po prvé! Nic nevím, nic nevím, nic nevím!“

Zatknout nebo pustit? myslil si kapitán. Údy se mu drobně zachvívaly námahou a rozrušením. Hrůza! Hrůza! Celé pluky loupežných vrahů! Přešel si nervosně hřbetem ruky čelo.

Derbak Derbačok byl připraven na vše; nebál se už ničeho. Neboť při jedné z otázek dnešního výsledku se v jeho hlavě cosi jasného mihlo, co teď nabývalo tvaru a velikosti. Ano, možná, že již Nikola nežije! Ale co je jisté: není zde. Snad uprchl. Snad se navždy skryl. Snad se zachránil. Pane Ježíši Kriste, dej, ať je to tak a ať se již nevrací!

Ale naděje Derbaka Derbačka byla lichá.

Neboť šuhaj žil.

Neuprchl. Skrýval se. Ve Zvorci.

Zvorec toť pod Strimbou osada čtyř chyší od sebe na půl kilometru vzdálených v údolí tak úzkém, že je může zastoupiti čtyřstup vojáků s rozpaženými rukama, a tak hlubokém, že sem svítí slunce jen sedm hodin denně a že trávu ze strání nutno svážeti po saních, ovšem v letě po saních za ranní rosy nebo po

dešti, neboť v zimě se nahoru ještě nevyšplhal ani člověk ani kůň.

Podivně se sem dostal.

Stará Olena Derbaková, matka Derbaka Derbačka mu dala něčeho píti; tenkrát v zimě, když u nich ve vsi spal a když za ním přišla Eržika. Nevšiml si tehdy té divné příchuti mléka a vzpomněl si na ni teprve později, když už hadí násada dozrála a když už bylo pozdě. A přece ho před Derbakovými varovala jak Eržika, tak i bratr Juraj. Derbak Derbačok však všechno popřel: Že chodí k četníkům? Koho ze vsi nevolají četníci na stanici?! A Nikola uvěřil. Ale Derbačkova matka byla vědma. Uhranovala očima, uměla připravovati čarodějné nápoje, měla moc nad hady a dovedla se podvečer měniti v ropuchu nebo v černou kočku. Lidé to o ní věděli již dávno. Nikola nevěřil; vymstilo se mu to.

Jedné noci v kolibě na Sucharu ho zachvátily bolesti v životě. Rozpálila jej velká horkost a v mozku mu hučelo sta bystrín. Když se ráno vypoťácel do mrazu a ušel údolím několik set kroků, chtělo se mu položití někam do sněhu pod strom a zůstal tam, děj se co děj, a mocí si musil v bolavé hlavě znova připomínati, právě to že nesmí, protože nečisté síly, které na něho padly, právě to chtějí. Šel, vida kolem sebe jen bílo a před očima kola. Ale věděl, že musí jít.

Jak se dostal údolím a sněhem až do Majdanu? Neví o tom. Ale majdanská čarodějnice, nejslavnější z čarodějnic Verchoviny, byla doma.

„Sláva Ježíši Kristu!“ pozdravil, vstupuje do jizby. Hlava mu třeštila.

„Sláva na věky,“ řekla čarodějnice. „Ty jsi Nikola Šuhaj.“

Ani se příliš nepodivil, že ho zná.

„Věděla jsem, že přicházíš. Měl jsi přijíti dříve. Čekám na tebe již tři dny a tři noci.“

Věděl jen, jak se na něho upírají její lesklé oči.

„Nějaká vědma ti dala pítí nápoje. Nasadila do tebe hady.“

Hlavou se mu mihla stará Olena a škaredě šedivé vrkoče, vyčnívající zpod šátku. A ona noc, kdy k němu přišla Eržika.

„Hadi z tebe vyjdou.“

Zrak se mu nějak podivně zbystřoval, ale jen pro ni, jako by jen ona byla na světě a kromě ní již nic jiného. Viděl, jak do pánve nabírá z peci řeřavého dřevěného uhlí a jak staví pánev doprostřed jizby.

„Teď, hned z tebe vyjdou. Oheň je pozře.“

Dala mu něčeho pítí.

„Modli se!“

Nikola říkal v duchu slova Otčenáše a ona, hučíc nějaké zaklínání, kolem něho obcházela, obíhala, bě-

hala jako dětský cvrček, slova zaklínání se stávala čitelnějšími, a Šuhaj viděl jen její oči.

Zachvátilo ho strašlivé dávení. Zdálo se mu, že z něho vyjdou všechny vnitřnosti a že vyvrhne duši.

A najednou vidí: jeho zvracení se hemží hádky, malými, většími, hadi mu proudí z úst, a všichni sebou mrskají směrem k pánvi a mizí v žáru, který je ztravuje.

Bylo mu slabo; až k upadnutí.

„Teď jsi zdrav. Jdi na půdu a vyspi se. Ráno budeš opět silný.“

Opravdu ráno cítil, že je zdrav.

Odešel do lesů a do opuštěné koliby.

Toho dne položil největšího medvěda svého života. „Hej, há!“ křikl na něho, když ho na tři sta kroků uviděl na lesní pěšině. Medvědice se vztyčila na zadních nohou a on ji střílel do komory. Viděl, jak se vrhla na starý buk a rvala s něho kůru a třísky. Onoho dne bylo vše jasné a veselé, a Nikola cítil v srdci radost.

Ale kouzlo Oleny Derbakové bylo příliš mocné. Křeče přišly znova a s nimi horečky, větší minulých. A jejich žhavost vystřídávaly zimnice, jichž nebylo možno zastavití sebevětším množstvím polen, přikládaných na otevřené ohniště s takovou námahou. Usínal jen na minuty a vyskakoval, poněvadž všude viděl!

plameny a zdálo se mu, že koliba hoří. Ráno! Jen aby se dočkal rána!

Nevěděl, bylo-li již jitro či odpoledne. Věděl jen, že musí jít. A toto jít! jít! jít! si stokrát opakoval, kleče a tápaje po ovčím kožichu a oblékaje jej, a jít! jít! vtlačoval si násilím do ubohého mozku, vycházející do mrazu, jako by se smrtelně bál, že na toto slovo, ze všech nejdůležitější, zapomene.

Došel k chyši. Ve Zvorci. Byla to chyše Juraje Tokara. Vešel dovnitř.

„Jsem Nikola Šuhaj. Přiveďte někoho, kdo umí psát.“

Seděl náhle sám na lavici v jizbě s udusanou podlahou. Dívala se na něho velká chlebová pec, a na ní, za komínem, vyhlížely nějaké děti, které byly její součástí. A pak tu bylo ještě něco naprosto nestvůrného, a vyplňovalo většinu světnice, ponechávající místo sotva posteli a stolu, a bylo třeba několikrát zamžikati očima (co je to, proboha?), než to nabylo tvarů ručního stavu.

Před Nikolou stál muž s kouskem hnědého papíru od tabáku a s tužkou. Patrně ten, co umí psát! Hospodář, hospodyně a ještě nějaké lidi stáli v síňce a hleděli otevřenými dvěma dovnitř.

„Piš!“ řekl Nikola.

A nadiktoval psaní:

Přijed' mě uzdravit. Dovi-li se to někdo, kde jsem, zahynou obě tvoje děti.

Nikola Šuhaj.

„Doneste to do Volového doktorovi!“
Kývaje se, podíval se mlhami na lidi:

„To je Zvorec?!“

„Zvorec,“ řekl muž, který uměl psát.

„Dovi-li se někdo, kde jsem, vyhoří.“

Pak upadl do bezvědomí. Jen se mu ještě kmitla hlavou slova: „Nic se mi nestane. Mám takovou moc od Boha.“

Okresní lékař se stydí. Do hrdla se stydí.

A řídě svůj kočárek vzhůru nejstrmější silnicí republiky, myslí si:

Strašné! Po kolikáté to již jede touhle hroznou cestou nahoru na Gregoviště a pak dolů do údolí Te-rebly, čtyři hodiny jízdy a pak ještě hodinu pěšky — léčit banditu?! Komické postavení! Látka pro frašku! Pro nejpitomnější frašku na světě! Ale co měl dělat? Dobře: uskutečnění vyhrůžky nebylo pravděpodobné, přátelé jsou převítí (vzpomíná na jakousi vlastní příhodu a vlastní zkušenosti), ani by je nenapadlo zachovávat věrnost až za hrob a vydávat se v nebezpečí pro rozkazy někoho, kdo tu již není. Ale přece: ta

odpovědnost při hlídání dětí a to peklo a ty hysterické záchvaty, kdyby to byl musil říci ženě! Ovšem: všeobecná psychosa s všemohoucím a všudypřítomným Šuhajem! Tak přemoudrý je však teprve teď, že ví, že by se nebylo stalo pranic, teď, kdy Šuhaje tak dobře zná, ale vyslovit tenkrát před ženou: Šuhaj! Má ho udati nyní? Chachá! „Pane doktore! Pro Krista Pána! To nám říkáte teď, po dvou měsících? Víte, co za tu dobu stálo stát stíhání Šuhaje? A vy, úřední lékař, jste nehlásil případ tyfu?“ ... Fuj!

Kůň se těžce plouží nahoru na Gregoviště, trochu ještě po sněhu, trochu po kamení, někde dole pod nimi zpívá v slunci skřivan, doktor drží povolené opratě, kouří doutník a má dosti pokdy přemýšleti o svém postavení.

Co může dělati s tyfem? Nějaká antipyretica; nějakou kařovou injekci k posílení srdce. A ovšem dieta. Ale ta se na Zvorci zachovávat nedá, leda dojde-li to tak daleko (chachá!) že mu bude doktor z Volového vozit také potraviny. Ale ten skvělý chlap (jaký nádherný rod jsou tihle Šuhajové!) s tím medvědíím hrudníkem a psím srdcem, který běhal v čtyřicetistupňové horečce ve sněhu světem, se z toho sám vykřeše. Jen aby se mu nenacpal kukuřičnou kaší! Proč tam tedy jezdí? Zamíloval se do Šuhaje? Nebo proto, aby mu dával otcovské rady? „Nechte toho,

Nikolo a přihlaste se úřadům dobrovolně!“ Jaký nesmysl! Nebo: „Nikolo, kajte se!“ To je totéž, jako říkati lesní zvěři, vlkovi nebo medvědovi: „Kaj se!“ Z čeho, proboha? Proč tam tedy jezdí? Br! Patrně jen proto, aby jednou stál před krajským soudem v Chustě jako vývodní svědek a dokazoval u tolika a tolika zločinů Šuhajovo alibi. Jak se ten kočárek protivně plouží a jak se hourá, jednorozční dítě by jej po čtyřech předběhlo! Hýje! Hýbej se trochu, grošáku! A kdo mu zaplatí tyhle cesty? Chlapec má jíti po prázdninách do Čech na gymnasium, děvče nemůže také nechat věčně v té židovské vesnici; peněz potřebuje jako soli. Při předposlední návštěvě mu Šuhaj již zase dával hrst stovek, také nějaká tisícovka mezi nimi byla, zdá se, že Šuhaj své honoráře stupňuje. A on mu řekl opět mrzutě: „Toho prozatím nechme, na to je času dosti!“ Hm: prozatím! A potřeboval by jich. Má je vzít? Peníze, vytažené z kapsy nějakému pocestnému? Z toho by jednou také mohla býti pěkná polízaná. Prokletý kraj! Tady nevyklepeš z vesnice i s farářem dohromady sto korun, a lidé burcuji v noci lékaře jen v hodině smrti, zadarmo ovšem a nadarmo. Nu, tady je ta slavná Verchovina! Tady z Gregoviště před tebou leží jako na dlani: kopce, černé lesy a v údolích proužek svítící zeleně. Jen na cbrázku je to hezké. Ani žito se zde nedaří, jen někde na stráni kou-

sek ovsa se stéblem na píd. V kamení roste zase jen kamení, říkají zdejší lidé. Hm: Peníze uloupené nějakému cestujícímu! Fíí! Ne. Dostanou-li Šuhaje živého, bude z toho stejně šeredná ostuda (správi-li se to jen tou), ale peněz od něho nevezme... Nezbývá, leč těšiti se nadějí, že ho nedostanou živého...

Okresní lékař jezdí na Zvorec dále. Dává Nikolovi antipyretica; pro povzbuzení srdeční činnosti kafrové injekce. A opravdu mu jednou z Volového přivezl láhev koňaku, aby si jej Šuhaj mohl dávat do mléka. A mlčí.

Mlčí také Zvorec. Neboť lidem ze samoty, kteří žijí uprostřed panských lesů a jejichž každý druhý krok, třeba trpěný, jest nějakým přestoupením majetkových zákonů, se stalo mlčení druhým chlebem. Vyhrůžka vypálením dovede poděsiti. A proč by také měli jediným posunkem něco prozrazovati, když se již léta neměli tak dobře, jako od těch dob, co mezi nimi žije Nikola? Potřebuješ peníze? U Tokara bydlí Nikola!

Chodí sem Danilo Jasinko, černý, hranatý hospodář z Koločavy. Nikola má již jísti trochu hovězí polévky. Kde však vzíti, když židovský řezník v Koločavě hovězí nevysekává a bylo by pro ně třeba jíti třicet kilometrů do Volového? Tak Danilo Jasinko vodí Nikolovi celé krávy. Nekupované ovšem. A krávu člověk sám nesní.

„Neumřeš, Nikolko?“ ptá se Danilo Šuhaje, dívaje se soucitným pohledem na jeho průsvitný obličej, v němž svítí dvě zapadlé černé oči.

„Ne,“ odpovídá slabým hlasem Nikola.

A z prkenné postele na vysokých nohách, více je-
slím než loži podobné, se Nikola ptá:

„Co je nového?“

„Co by bylo? Nic,“ lže Danilo Jasinko.

„Zbojnit nechodíte?“

„A!“ Neboť Danilo dovede mlčeti i vůči lidem, které miluje.

„Nechodte, chlapci,“ a jeho černé oči se dívají měkce do očí kamarádových... „A co dělá Eržika?“

„Co by dělala? Žije u Ivana Drače, u otce.“

„Nechodí za ní nikdo?“

„Nic není slyšet.“

A pak zase plynou dlouhé dny, kdy s nikým nemluví a je sám se svými myšlenkami. Raněný vlk, který zalezl do houští, nic nechce, jen čeká, zda Bůh lesa v něm opět oživne nebo zda od něho odejde někam nahoru do korun buků.

Okna těchto starých chyší jsou malá, jen dvě pídě do čtverce, aby bylo možno prostrčiti hlavu, ne však ramena: ochrana proti loupežníkům. A okénky je viděti na protější stráni dva čtverce zeleného lesa, z něhož svítí odraz březnového slunce. Není s kým mluvit.

Hospodář zapřáhl koně do vozíku se dvěma vědry a jel na dva dny a dvě noci do Šandrové pro ropu, slanou vodu, která přes zimu došla. Za komínem chlebové peci klímají košilaté děti. Hospodyně sedí za stavem, tká z vlněné osnovy a útku látku, a stav skřípe a rámusí údery dřeva o dřevo. Chvílemi se k ní přibatolí dvouleté dítě a chce na ní prs.

Nikola má takovou moc od Boha. Ale její bezpečnou jistotu třeba žárlivě střežiti, a mluvit o ní nelze s nikým, ani sám se sebou, poněvadž se třeba báti, aby ono tajemné a bezejmenné tvrdým dotekem neutrpělo. Leží uloženo hluboko pod všemi vrstvami duše: bílý, jasně zářící světelný bod, jenž prozařuje vrstvy všechny.

Ne, nic se mu nemůže státi ani v této zšeřené jizbě s velkou pecí, se čtverečky svítící zeleně a se skřípěním a dřevěnými údery stavu. Olenino kouzlo bylo mocné, ale jeho síla je větší.

Co bude dále?

Neví, co bude dále, ví jen, že bude vše dobré. Že odtud vyjde do zeleného záření tam na protější stráni. Že ho zase lidé budou milovati a bát se ho. Že zase uvidí Eržiku. A že ho nikdy nedopadnou. Protože se ho netkne žádná kule: ani z pušky, ani z pistole, ani z děla, ani z kulometu.

Vrátil se hospodář s nákladem ropy.

Povídá noviny ze světa. Vypravuje o zločinech v kraji. O vraždě po volovském jarmarku, o ubití Amerikáncovy rodiny u Buštiny, o krvavé loupeži na polonině Růži. Teď byl na cestě ke kolibě na Stišaku zastřelen maďarský překupník Nasy Fedor, zastřeleni Židé Švarc a Abrahamovič, těžce zraněn a oloupen gazda Ivan Ternavčuk. Celá země o tom mluví. Píší prý o tom všude v novinách; také v zahraničních. Četnictvo jest neustále zesilováno.

Nikola napjatě poslouchá.

„Hledají tě. Myslí, že to všechno děláš ty.“

Nikolovi se rozbuchává nemocné srdce.

„Jak to?“ ptá se. „Věří tomu lidé?“

„Nu, tak. Hlupáci! Věří.“

Někdo vraždí na jeho účet? Někdo se zbaběle schovává za jeho záda? Nikolovi se žene do hlavy krev a tepny v spáncích mu buší. Vyskočit, chopit se pušky, hned, teď, jít, běžet a bít zbabělce a vrahy! Ale ruce, na nichž se chtěl pozvednouti, se pod ním lámou, a klesá zpět do sena. Chce se mu zavýti vlčím vytím.

Když za několik dní přichází věrný Danilo Jasinko, vleka sem tele, upírá na něho Nikola černé oči a hledí na něho dlouze a důtklivě.

„Nezbojníčíte?“

„A!“ odpovídá Jasinko a dívá se na Nikolu plným pohledem.

„V kraji se prý mnoho vraždí.“

„Něco se slyší. Zabili prý nějakého Žida.“

„Prý to svádějí na mne.“

„Vždyt nikoho nechtyli.“

A tehdy se Nikolovi v šeré jizbě divoce rozhořivají oči. Zase po prvé se rozhořivají tím starým, černo-zeleným ohněm, jsouce podobny očím rysů a vlků v temných houštinách. Neboť v Šuhajovi Bůh lesů opět ožívá.

„Zabiji je. Jak je Bůh nade mnou, zabiji je. Řekni to každému.“

Danilo hledí Nikolovi do očí. Ale v nitru mu hejno letících ptáků třepetá křídly.

Ví, že Nikola mluví pravdu.

Dny uvnitř chyše jsou šeré a smutné, a na protější stráně září slunce a zelení pohybuje větřík, který by ochlazoval hlavu. Noci jsou dusné, a za dvěma okénky svítí svým tvrdým leskem hvězdy.

Nikola Šuhaj se uzdravoval. Pokoušel se ploužití místností, přes zákaz lékařův; jedl, přes zákaz lékařův; a mnoho spal.

To bylo za jarní neděle.

Ze severní strany Růži mizely poslední sněhové skvrny, stráně pod Strimbou rozkvetly sasankami a cesty rychle schly. Nikolovi hospodáři se bíle ustrojili,

hospodyně si na krk navěšela všechny své červené a žluté korály, nejmladší dítě vzala do bílé loktuše a šli letos po prvé do Koločavy do kostela.

Nikola se dovlekl před chyši a usedl na její práh. Vystavil obličej slunci a hluboko vdechoval jeho vůni, která uzdravuje lidi, zvířata i stromy. Hleděl do lesní zeleně, poslouchal let přetékajícího potoka a stýskalo se mu po nich, k nimž patřil a jichž se nemohl do-
tknouti. Myslil na Eržiku, kterou mu tato slunná ne-
děle připomínala.

Z lesa pod ním se vynořil člověk a šel rychlými kroky pěšinou k chyši. Nikola se chtěl skrýti, ale než se na slabých nohou pozvedl, chodce poznal.

Za chvíli si hleděli do očí: Nikola, sedící na prahu, a několik kroků před ním jeho bratr Juraj, patnáctiletý hoch, hubený a na svůj věk příliš velký, ale s týmiž svítícíma očima, klenutým čelem a malou bradou. Dívali se na sebe mlčky, nedivíce se, že se setkávají, a plni radosti ze shledání.

„Zemřeš, Nikolko?“

„Nezemru, Juro.“

Sedl si k bratrovi na práh a oba hleděli do krajiny.

Údolí hořelo jasem a ve strži mezi stráněmi křičel potok.

Jen ruku do něho moci ponořit a cítiti odpor jeho letící studené vody! Kdy také já budu směti vyjít!

ze svého doupěte a splynouti zase s tím vším, co jest okolo mne? myslil si Nikola.

Bude to krásné! cítil Jura.

Vše vonělo sluncem, zemí a vodou.

„Kdo ti řekl, že jsem zde?”

„Nikdo, Nikolko.”

„Jak jsi mě našel?”

„Hledal jsem tě dlouho, ale dnes v noci jsem na jednu věděl, že jsi zde.”

Na tuto roční dobu bylo příliš parno a slunce bodalo žahadly. Vzadu, nad strží, stoupala mračna, sunula se vzhůru na oblohu a tam popelavěla.

Bratři dlouho mlčeli. V této zemi se mnoho mlčí. Hluboká horská údolí, kudy možno jít hodiny a neslyšeti zvuku kromě šumění vody, pralesy, jejichž ticha neruší ani drobná zvíř, ani ptactvo, pastvy na horách, kde jen skot trpělivě chroustá stébla travin, lidé mluvití neučí. Slova jsou pouze pro nutné pojmy všedního dne. A věci cítit se dají říci pouze pohledem, stisknutím ruky, písní sopilky nebo modlitbou.

Ano. Juraj přišel k Nikolovi a zůstane u něho. Až se Nikola uzdraví, půjde s ním do lesů. Nevrátí se již. V kraji řadí četníci. Přepadají každé chvíle jejich nedostavěnou chyši, ve dne, v noci, několikrát za noc, vyvlékají z loží, rozhazují věci a bijí. Otec také uteče. Odvede dobytek na poloninu, matku s malými dětmi

nechá někde tam a odejde do Polska nebo do Rumun-
ska. Ale on, Juraj, zůstane s Nikolou.

Nikola hledí nahoru strží. Je v půli přehrazena temně modrou oponou, ohromnou oponou, které s nes visí kolmo dolů. Po ní, v jejím prostředku, se převalují ostře bílé obláčky, směšné svou malostí a neklidem. Zvorecká chyše leží již v temnu. Ale údolí svítí dosud sluncem.

„Ty jsi věřil, že všechny ty vraždy dělám já?”

Juraj udiveně hledí na bratra.

Proč by nevěřil? Také on, patnáctiletý, přišel zabíjet.

Kdo to dělá?

Snad Ihnat Sopko, snad Danilo Jasinko, snad Vasyl Derbak Derbačok se svým pastorkem Adamem Chreptou, snad všichni dohromady, snad nikdo z nich; Juraj neví. Ví jen, že je Derbak Derbačok zrádce a jeho matka baba jaga. Že Derbak Derbačok chodí k četníkům a že je to on, který je na ně posílá.

„Víš, že zabiji toho, kdo na můj účet vraždí?”

„Vím.”

Kterak by to také Juraj nevěděl? Nikola může udělati vše, co chce.

„Derbačka třeba také zabít.”

„Možná,” odpovídá Nikola.

Strašlivě modrá opona postoupila až k nim. Vyplnila

celou strž. Před ní jsou jen malé kousky pahrbků, za ni nevidět a na ní se divoce čumelí několik sněhově bílých obláčků. Kolem je velké ticho. Stromy nehybně uztrnuly, napjatě číhajíce, aby mohly lapnouti první kapky, které spadnou.

Zadul prudký náraz vichru. Stromy, stojící o samotě, se hluboce ohnuly. Údolí rázem zmizelo a jest jen kousek střechy nad hlavou a kousek velice zeleného trávníku před nimi. Na střechu narazily první velké kapky. Tmu rozsvítil blesk, který jako plocha prošel celou oblohou. Zapraskala rána, která se ze široka valí mračny.

Nad nimi a kolem nich sviští blesky. Zde! Tam! Tepají malý kousek trávníku, který jest před nimi. Nebesa se otevřela lijavcem a hřmí.

Oba hoši neopouštějí prahu chyše. Jura položil bratrovi na koleno ruku a Nikola ji přikryl svou dlaní. Dívají se na bouři a jejich oči jsou veselé.

Při takovémto hromobití se Židé dole v údolí modlí: „Radujeme se, náš Hospodine, že jsi tak silný.“ Ale Nikola i Jura vědí, jak to jest: To Pán Bůh pronásleduje svým bleskem čerta. „Nikdy mě nezabiješ,“ řekl ďábel Bohu. „Přece tě zabiji.“ „Schovám se do dobytčete.“ „Zabiji dobytče; dám lidem jiné.“ „Schovám se do člověka.“ „Zabiji člověka; stvořím jiného.“ „Schovám se do nedělní třísky.“ A Bůh

mlčel. Neboť do třísky utnuté v neděli, Bůh nemůže.

Nebesa jsou jediný oheň a svět jedině hřmění. Konečky bleskových bičů šlehají trávník. Tam! Tam! Tam! Zde někde musí býti čert ukryt.

Nebojí se. Ničeho, co přichází z hor a lesů, se ve dne netřeba báti. Jen toho, co přichází dole od lidí. A tohle se netýká jich. To jest věc Boha a ďábla.

Oba chlapci, ruku v ruce, hledí plným pohledem do tváře Bohu země.

Jest to jedna z chvílí, kdy Bůh země mluví. V člověku i mimo něj.

Jest to jedna z chvílí, kdy se rozhoduje o životě a smrti.

„No, a co teď, šuhaji?“ řekl, povytáhnuv brvy do výše, okresní lékař Nikolovi, když mu oznámil, že již na Zvorec nepřijede. „Nač spoléháte? Na své přátele? Přátelé jsou prevítí, ti vás zradí.“

Nikolovi se maličko sevřelo nitro.

„Ne, peněz od vás nevezmu,“ odmítl Nikolovu dlaň plnou papírů, „pokládám to vše za násilí na sobě a za neodolatelny nátlak, pod kterým jsem jednal. Ostatně doufám, že se mi neodměníte tím, že budete někomu povídat, že jsem u vás byl.“ A jsa rád, že našel právní formuli, odešel jako zlý věřitel.

Nikola zůstal uprostřed jizby státi sám.
Hrdlo měl maličko zadrhnuto.

Přátelé ho zradí. Doktor měl pravdu... Zradí ho také Eržíka?... Och, jak toužil po Eržice teď, když se jeho tělo nalévalo novou krví, jak se mu chtělo Eržíky!

Ona ho také zradí a zůstane sám proti celému světu lidí?

A kdyby!

Setřásl s ramen ošklivý pocit a tělo se narovnal. Cítil, jak se plně rozkročenýma nohama opírá o zemi a jaká síla z ní do něho proudí. Má v sobě boží moc. A ta ho nezradí. A třeba sám proti celému světu lidí!

Přikročil na práh a zahvízdil na dva prsty. Neboť Jura byl v lese; bylo ho třeba před doktorem ukrýti. Přišel.

„Zítřka se odtud odstěhujeme, Juro.“

Od těch dob se oba bratři již nikdy neopustili.

A od těch dob zase v lesích a na cestách lidé potkávali Nikolu Šuhaje. Ale vidali ho stále řidčeji v průvodu jeho zakuklených přátel. Teď chodí dva: Nikola ve svých alpských botách s ovinovačkami a vytáhlý patnáctiletý hoch ve verchovinském kroji, v opánkách, v úzkých kalhotách a kabátu ze surové ovčí vlny a s pásem, který chrání žebra před úrazem. Křížují krajinou, jsou

brzy zde, brzy tam, ne úkladní vrahové, nýbrž čestní zbojníci, kteří hledí tváří v tvář nepříteli i příteli.

Zase přepadávají pošty a povozy. Z příkopu vystupují na silnici dva lidé: hoch s puškou u boku, připravenou k výstřelu a se zlým ohněm v očích; a klidný Nikola, který s puškou na rameni jde vpřed a vyslovuje svou zařikávací formuli: „Jsem Nikola Šuhaj.“ Není již třeba vyděšovat poličky, strašné jméno stačí, nikdo se neodvažuje odporu, lidé je znají, a znají je i poštovní kočí, kteří schovavše peněžní zásilky do bot nebo pod sedadla, usmívají se v strachu zcela důvěrně: „Dnes, myslím, Nikolko, toho u nás mnoho nenajdeš.“

Jaká radost pro Juraje býti zbojníkem!

Jaká rozkoš pro toho, kdo byl do dneška sám plný strachu, naháněti hrůzu jiným! Jaká pýcha státi na silnici s puškou po boku, dívati se na bledé lidi se zdviženýma rukama a mysliti si: „Zachce-li se mi, stfělím tě, pane úředníku, ale zachce-li se mi, nestfělím tebe, ale srazím tebe, zezelenalý Žide s vyjevenýma očima a červenou bradou!“ Jaké zadostiučinění seděti s Nikolou za bukem, dívati se listím, jak deset kroků odtud jdou pěšinou dva četníci a věděti, že jejich žití a nežití závisí na malém přitisknutí ukazováku na spoušť! Modlete se, psi, k Juraji Šuhajovi, aby ten pohyb neučinil a chraňte se každého posunku, který

by byt i jen o setinu stupně zvýšil žár jeho černého oka!

To bylo jednou, když slezli z lesů kolem Kamjonky dolů k silnici za Sinevírem.

Údolí jest zde úzké, zrovna jen místo pro silnici a řeku Tereblu, a oni seděli na skalnatém břehu, dívajíce se, jak po letícím proudu sviští vory, předhánějící je. „Dojděte šťastně!“ volali po starém zvyku na voráře a mávali na ně rukou. „Děkujeme,“ říkali ti (ale slyšeti jich nebylo), poznávající Nikolu, stáli u stolců a řídili perutěmi vesel vory, které letěly s ďáblem o závod, přenášejíce se lehkými vlnovkami tam, kde se za několik neděl vynoří z vody velké balvany a proutěné hatě na ochranu břehů.

„Někdo jede,“ pravil Juraj, který seděl výše na břehu, a ukazoval hlavou na ohbí silnice.

Po šterku silnice jede korba, tažená párem koníků. Na korbě stojí v typicky židovském postoji vousatý muž v dřevěném rezavém kabátě, a jeho povyhrnutý koutek úst znamená pozornost při tělesné práci a bolestné přemýšlení zároveň. V ruce drží opratě a přijíždí klusem.

„E, to je Pinkus Meisler z Něgrovce,“ praví Nikola. Na Pinkusovi Meislerovi si opravdu není co vzít.

„Podívám se přece, komu co veze,“ odpovídá Juraj. Ale Meisler neveze nikomu nic. Jen sobě od poljan-

ského šechtra řádně rituálně zaříznutou slepici. A právě proto jede po hrbolatém šterku klusem: je pátek, a on by byl rád brzy odpoledne doma, protože je slepice určena na šabesovou večeři a žena musí býti s prací a s vařením hotova dříve, než na nebi vyjdou první tři hvězdy.

Jura vyskakuje na silnici.

„Stůj! Šuhaj!“ A pušku má u boku připravenou k výstřelu.

„Šma Jesruel!“ Práskl do koní, zavřel oči, tvář se mu stáhla smrtelným strachem a mozkiem se mu mihla představa slepice a kamen.

Korba prudce přeletěla mimo Juraje.

Plisk! poslal za ní Jura kulku.

Pinkus Meisler pustil otěže, zvrátil se dozadu, splašení koně uháněli divoce dále, šterk chrastil.

Hchó! Jak to bylo směšné!

Na silnici vyběhl Nikola.

Užasl a hleděl vteřinu za pádicími koni a za opratěmi, které za sebou vlekli po silnici. Jako by nemohl uvěřiti.

Pak ho jal divoký hněv. Kdyby to byl dovedl, byl by srazil bratra jedinou ranou k zemi.

Zařval na něho:

„Co to děláš! . . . Padoucnice aby tě zchvátila!“

Jura na něho udiveně hleděl. Co je? Proč se zlobí?

Není to snad pro Nikolu jedno, zabil-li jednoho nebo deset? Nebo záleží mu na Židovi? Nerozuměl.

Nikola se dal rychlými kroky směrem, kudy odjel vůz, jako by chtěl dohonit splašené koně, kteří se někde zapletou do postranků a zůstanou státi nebo si zlámou nohy. Juraj za ním. A teprve za dlouhou dobu, když již zabočili ze silnice do lesa a šli k Točce, mlčky, jako přísný otec, a káraný syn, který si netroufá navázati rozhovor, řekl Nikola:

„Nedělej vícekrát takové věci!“

Řekl to mrzutě, ale přece jako otec, který se již přestává hněvati.

Nemohl se na Juru zlobiti pro nějakého Pinkusa Meislera. A ještě téže noci, když se vrátil z výpravy do Něgrovce, kde vdově po Meislerovi zastrčil za okno čtyři tisícikorunové bankovky, a našel Juru spícího v oborohu, přikryl ho svým kabátem a něžně se na něho při měsíci zadíval. Jaká radost, že k němu ten hoch přišel! Miloval *snad* jen jeho jediného; ale *jistě* jen jemu jedinému plně důvěřoval.

Ano, byla zde také Eržika!

Když hleděl od Zapodriny na dva vrcholky Der-vajky, tak podobné ženským ňadrům, myslil na ni; a když s bradou v dlaních sedával na balvanu a díval se na proud řeky a měkkou linii mezi dvěma vlnami, vzrušoval se představou jejího těla. Usínal v oborohu

s myšlenkou na ni a pln její vůně, a zahrál-li večer na sopilku, měl tichý dojem, že stojí za ním, poslouchá, a až dohraje, že ho zezadu obejmě, jak zde sedí se zavřenýma očima. Za slunných dnů ležíval celé hodiny za skaliskem na stráni nad Koločavou a uloupeným triedrem upřeně hleděl k chyši starého Drače. A tehdy se opakovaly chvíle jeho návratu z vojny, kdy číhal v nočním lese u poloniny Na potoce, a chvěje se touhou a žárlivostí, upíral oči k ohni, kde seděla s Hafou, Kalynou a Ivanem Zjatynkovem. Vyjde z otcovy chyše? Uvidí ji, jak s podkasanou košilí a s jejími cípy, zastrčenými za pás zástěry, jde s džberem pro vodu? A kdo to tam již třikrát kolem stavení přešel? A Nikolovy oči se jako tenkrát divoce rozblyštěly. Vejde-li k ní, zastřelí ho, až půjde zpět! Dobře si zamíří a zasáhne ho i na tuto vzdálenost!...

Ach, ano, miloval Eržiku. Ale byla přes to někdo jiný než Juraj. Ten hoch patřil k lesu a patřil k jeho dnům. Eržika byla něco mimo den, podobajíc se blýskavici na horách nebo ještě spíše písni jeho pastýřské píšťaly. Proč měl Jura Eržiku tak nerad?

A byli tady přátelé!

Ale ti patřili již minulosti, a vztahy, které posud trvaly, byly jen zvyk, který brzy ustane. Navštěvovali ho ještě, chodili ho holit, nosili mu na Suchar ovčí sýr a kukuřičnou mouku, také se ještě někdy účastnili

výprav: Ihnat Sopko, Danilo Jasinko, Vasyl Derbak Derbačok a jeho pastorek Adam Chrepta; ti, kteří nejsou ve vězení. Ale jaká studená zeď mezi nimi stojí! Hledí si do očí a přece jest to tak, jako by se dívali mrazem ojiněným oknem mezi jizbou a venkem. Má pravdu Jura, mračí-li se nenávistně v jejich přítomnosti a nedává nikdy z ruky pušku, připravenou k výstřelu.

Hle, Derbak Derbačok s těma nejistýma, neklidnýmá očima, který teď k němu chodí tak zřídka a tak často k četníkům, a jehož matka, vědma, namíchala Nikolovi hadího nápoje! A není to podle postavy Adam Chrepta, který obcházívá chyši tchána Drače? A je mezi těmito čtyřmi, kteří zde sedí, nevědouce, co mluvíti, někdo z těch, kdo vyvraždil rodinu Amerikánovu a kdo postřelil o volovském jarmarku tři Židy a přejížděl jim pak přes krky vozem? A vše na jeho jméno! Vše to na jeho jméno! Nikolova krev kypí, jeho oči přejíždějí s jednoho na druhého, zastavují se na chvíli na nich, a oni ty pohledy cítí, a třebaže mu pevně hledí do očí, běhá jim po zádech mráz.

„Adame,” řekl jednou v ořeší na Sucharu Nikola Chreptovi a klidně při tom pojídal chléb se sýrem, „pověz svému otčimovi, že na zapodrinské polonině leží i jeho kůň. Že mu ho probodl bajonetem Jura a já že jsem o tom nevěděl. Tvůj otčim je zrádce a proto

již mezi nás nechodí. Je to výstraha... Také tobě, Adame.” Nikola se při těchto slovech na něho ostře podíval.

Adam Chrepta zbledl.

Juraj seděl na trouchnivém pařezu opodál, černé oči mu svítily jako rysovi a na koleně držel připravenou pušku. Ostatní si teprve teď všimli, že sedí čtyři kroky od nich a může jediným hnutím prstu zastřeliti každého, koho se mu zachce.

ERŽIKA

Proč měl Jura Eržiku tak nerad?

Byl to prastarý strach tvorů před vším, co je neznámé a co je příliš blízko; z čeho tedy může přijít smrt. Strach, který nutí lišku, když se ono nebezpečné dotklo jejího čenichu, aby natáhla chvost a plížila se oklikami odtud, a jelena, aby se několika skoky přehoupl do nejbližšího houští. A Eržika byla neznámá, byla příliš blízko a mohla z ní vzejít smrt.

Bydlila teď uprostřed vsi u svého otce Drače a s bratrem Jurajem. Bylo mnohem těžší sejít se s ní než před požárem, dokud žila v Šuhajově chyši daleko za vesnicí a na pokraji lesů. Ale ze starého příbytku nezůstalo leč několik ohořelých trámů a nový dům čněl nad paloukem bez střechy; neboť Petro Šuhaj odvedl dobytek, ženu a malé děti výše do hor, na poloninu Krásnou, a sám utekl do Rumunska.

Nikola se s ní přece scházel. Neboť jak žítí bez Eržiky? Utíkávala v noci otcí a bratru Jurajovi, a plížila se, chytrá jako lasice, tmou z chyše, obklopené četníky, aby se sešla s milým; a když chodívala dvakrát týdně na poloninu pro mléko otcových krav, jsouc na cestě hlídána z příkopů a z úkrytu stromů četnickými hlídkami, vystihovala přesně, byla-li chvíle bezpečí, a našli si již místa, kde ona mohla proklouznouti a on čekati, aby se na sebe zasmáli a letmo se objali. A nepřicházela-li Eržika příliš dlouho a

přes smluvenou lhůtu, zdvihal se v nočním oborohu Nikola od bratrova boku a odvažoval se až do vsi, plížil se slunečnicemi a mezi tyčkami bobů oplocených zahrádek, ležel dlouhé čtvrt hodiny v konopí, aby zjistil místa stráží, a přehupoval se přes přečlezy. „Žebro moje!“ budil ji v komoře šepotem a tiskna svou tvář na její. Neboť kterak by bylo možno žítí bez tohoto tepla, bez této vůně višňového dřeva, bez těchto údů tak hebkých jako proud mezi dvěma vlnami?

Kdyby byl Juraj Drač sestru nemiloval, byl by ji za to vše nenáviděl. Domlouval, prosil, křičel, přísahal jí i sobě, že Nikolu zabije, ale ona chodila kolem něho klidná, pracovitá a myslila si své, jsouc spokojena, že ji má bratr rád a vědouc, že ji bítí nebude, a bude-li jí třásti rameny, že to nezabolí. Juraj Drač hlídal Eržiku. Juraj Šuhaj hlídal Nikolu. A za večerů, když z bratrovy tváře četl o blížícím se neštěstí, provázel každý z jeho neklidných pohybů podezíravýma očima, a v noci, když Nikola od jeho boku odcházel, neříkaje kam, zdvihal se sena polovinu těla a díval se smutnými pohledy, které chtěly vyčítati.

Včera ztrávil Nikola celé odpoledne na suchopáru nad Koločavou, leže za balvanem a pozoruje dalekohledem dvorek a okna Dračovy chyše. Neviděl Eržiku již deset dní. Ale v noci, když sešel do spleti vesnických zahrad, stalo se, že se k ženě nedostal. Snad

vrzla dvířka, když se vplížil do síňky, snad to bylo náhodou, ale z velké jizby vyběhl Juraj Drač a zuřivým křikem: „Kdo je tady!?“ svolával četníky. Nikolovi jen taktak se podařilo vyběhnouti do tmy.

Vrátil se do hor až při rozbřesku dne. Mrzut a nešťasten.

Jura Šuhaj již nespal. Čekal jako žárlivá žena na bratra. Seděl pod oborohem, ukrajoval si kukuřičného chleba, a jak Nikola přicházel, zpytavě ho pozoroval.

Ani Nikola již nešel pod stříšku oborohu spat. Také on se sedě podepřel o kužel sena, pušku postavil vedle sebe a hleděl do rodícího se jitra. Nepromluvil.

Promluvil Jura.

„Ty jsi byl u Eržiky.“

Nikola neodpověděl.

„Byl jsi.“

Slunce nad Krásnou ještě nevyšlo, bylo jen studené světlo, které je ohlašuje. Na stožár oborohu na protější stráni usedlo nehybné káně a zimomřivě čekalo na první paprsek, který je zahřeje.

„Protože jsi tak bledý. Jsi vždycky tak bledý, když ráno přicházíš od ní.“

Nikola slyšel bratrův hlas, rozuměl také povrchu slov, ale nezajímala ho. Nedocházela až k němu, zastavující se dva kroky od něho. Jako by někdo jiný mluvil k někomu jinému.

„Ty, Nikolo,” říkal Jura a jeho hlas zněl starostlivě, jako by to starší bratr mluvil k mladšímu, „Oleksa Dovbuš byl také nezranitelný a nikdo nevěděl, jak ho zabít. Ale jeho milá Dzvinka z něho tajemství vy-
lákala.”

Nad Krásnou vycházelo slunce. První paprsky bodly do očí a zabořily. Krajina se rychle roztlacovala. Vrcholky protějšších hor již svítily a jas postupoval dolů do údolí. Nikdo nemá práva odpírat mu ženu, kterou mu dal Bůh. Bude třeba Juru Drače zastřelit? Proč ho nenávidí, když mu nikdy neublížil? Káně na stožáru oborohu sedělo nehnuté a jako vycpané.

A pak promluvil Jura hrozné slovo, které ho již dlouho děsilo.

„Eržika je vědma.”

Řekl to tiše a hledě k zemi, boje se toho slova.

Naproti, nad černým lesním žlabem šel vzhůru bílý mráček, samojediný v kraji čistém a zářícím. A pevný a dobře uhnětený jako bochník chleba, sunul se vzhůru po vrcholcích smrků, nerozrážeje se o ně. Co tomu řekne Eržika, najdou-li jednou jejího bratra na polonině mrtvého?

„Vím, co s tebou v noci Eržika provádí a proč jsi ráno vždy tak bílý.”

Sune-li se dlouho řetěz slov, třeba chlapecky nesmělých a tichých, dojdou přece člověka.

„Proměňuje tě v noci v koně a do rána na tobě jezdí.”

Co to žvaní ten hoch?

„Ty, Nikolo, nemohl bys zkusit udělat to s ní jako gazda z Verecek?”

Gazda z Verecek? Nikola ovšem zhal vypravování o vereckém gazdovi. Také jeho žena byla vědma a také jeho měnila v noci v koně. Ale jednou, poradiv se s čarodějnicí, se jen tvářil, jako by spal, a když se nad ním skláněla, chtějíc provádět kouzlo, uchopil ji za vlasy, nepustil, a hle: vlasy se proměnily v hřívu, žena v kobytku, a onu noc se až do svítání proháněl on na ní. Ráno dal u kováře kobytku okovat a zavedl ji do stáje. Pak šel po práci. Ale když se v poledne vrátil k obědu, umírala mu v světnici na posteli žena. Hledí a vidí: žena má ruce i nohy probity hřeby a na nich podkovy... Dobře: ale co má on co dělati s gazdou z Verecek?

„Nebo ještě lépe Nikolo: Zabij ji!”

Nikolovy oči těkaly po hranicích hor a svítící oblohy. Co to mluví ten chlapec?

„Nebo ne, nemusíš, Nikolo, zastřelím ji sám.”

Teď teprve Nikola na bratra pohlédl. Podíval se na něho dlouze a trochu tak, jako na štěně, jež ze strachu o nás krabí po našem boku dásně, chtějíc kousati. A řekl:

„Eržika za nic nemůže.“

Celý svět srší bělostí. Káně skrčilo hlavu do peří krku a protahujíc se, napjalo pod sebe křídla; pak vzlétlo prudkým letem. Jedenáct dní již neviděl Eržiku! Děje se něco? Ulétá Eržika? Ano, něco se děje. Cítí to. Na nepatrném rozdílu jejího objetí, na záchvěvu zlomku vteřiny, jaký může postřehnouti jen roztoužený milenec, a ani on ne bezpečně.

Ale Jura, u něhož cítění a vědění nejsou posud tak rozděleny, to ví. Ví to a větrí blížící se smrt.

„Zač stojíte, chlapi?“ říkal četnický kapitán. „Nedovést si namluvit devatenáctiletou ženu! A při tom hlídají v noci její postel.“ Kapitán se houževnatě držel původního plánu lapiti Šuhaje na Eržiku.

A tak se jednou večer, když se z pastvy vrátila kráva a Eržika ji za soumraku došla, stalo, že se světlost chlěvských dveří za jejími zády začernala stínem. Ohlédla se a div leknutím neupustila dojíček mezi koleny. Podle temných obrysů čepice poznala četníka. A tak dlouho již jí dávali pokoj.

„Jak se máte, Eržiko?“ řekl vesele mužský hlas.

Ne, nemusí se bát, nejde služebně, slyšel jen, že má Eržika po muži nějaké medvědí kožišiny a rád by švakrovi do Čech nějakou poslal.

Vyjednávali chvíli před chlěvem. Byl milý, říkal, že

nemá pražádného smyslu týrat Nikolovu rodinu, a když se rozcházel, chtěl pohladiti Eržiku po vlasech.

Tak to začalo.

Snad měl Nikola pravdu: snad Eržika za nic nemohla. Snad to zavinil Jura Drač, který s ní teď chodil na poloninu a který je od sebe tak dlouho vzdaloval. Snad to zavinil četnický kapitán. Ale možná, že za to nemohl nikdo. Snad podlehla Eržika násilí tohoto mocného pána, proti kterému nebylo dovoleno příliš se brániti, snad chtěla ulehčiti jen osudu svému a Nikolovu, snad se jí i trochu líbila mohutná postava závodčího, jeho kučeravé vlasy a bílé ruce s prstýnkem. Je jisto, že zatím, co měla kolena malátná, ho odstrkávala rukama, že byla pak červená a zamlklá, a kdyby dovedla plakati, že by byla plakala.

Koločava je prokletá obec. Tak trochu podobná sibiřským vesnicím. Žije se tu jako v obsazeném území, pohledy lidí jsou posupné a výsměšné zároveň, a od té doby, co byla Koločavě za podporování bandity uložena kontribuce třiceti tisíc korun, je zde ne jeden Šuhaj, ale sta, jimž se chce vraždit. Selské ženy jsou plaché, nemluvné a vyhýbají se četníkům velkými oblouky. Židovské dívky za prodejnými stoly a na schůdcích před krámky mile povídají a rozkošně se smějí, ale jsou neustále obcházeny matkami s přísnými pohledy a někde opodál stojí s rukama v kapsách

vždy nějaký bratr, popískává si a jen se tak lhostejně tváří; není je možno ani doprovodit přes ulici, neřku-li dotknouti se jich. A tak, nechce-li se člověku ležeti za četnickými kasárnami a dívati se, jak od Der-vajky ke Krásné táhnou mračna, a nebaví-li ho hráti od rána do večera maryáš, aby se u Kalmána Lejboviče nebo u Herše Wolfa upil.

„Je úžasně sladká!“ myslí si závodčí Svozil a poně-vadž se mu ta slova líbí, opakuje si je pro radost a na omluvu, jak se podvečer, dříve než jsou rozestaveny četnické hlídky, plíží zahrádkami mezi Koločavkou a Dračovou chyší. Také on našlapuje měkce po pěšinách a čeká čtvrt hodiny mezi slunečnicemi a pnoucími se boby, které právě rudě rozkvétají, pozoruje, co se děje v chyši, a vyjde-li Eržika k němu již brzy.

Ze služební horlivosti se stala milostná potřeba. Chtěl se blýsknouti před kamarády, a mlčí; chtěl přijíti ke kapitánovi s bezpečnými zprávami o pobytu Šu-hajově; a nestará se o něho. Je tak úžasně sladká! Mi-luje ho? Neví. A třebaže se snaží namlouvati si, že je to jen potěšení pro chvílku, trápí ho, že to neví. Sama nemluví (ach, ti zdejší lidé dovedou strašlivě mlčeti o všem!), nemluví, když jí líbá a drtí ramena, nemluví, když je k ní něžný, a vynucuje-li z ní odpověď, říká klidně: „Mám tě ráda“ (ach, co námahy stálo přiměti ji, aby ho oslovovala: ty), ale zní to tak, jako by pra-

vila: „Mám ráda červené korálky.“ Ne, ani tak ne, poněvadž by jistě řekla: „Mám velmi ráda červené korály.“ Kočka, kočka, kočka, která nikdy nemluví a vždy se dívá plně rozevřenýma očima, a člověk, hledě do nich, nikdy neví, co se děje za nimi. Kočka, která si myslí, co sama chce, která klidně přichází a klidně odchází, kdy se líbí jí.

Ale když se v šeru na dvorku objevuje stín Eržiky, a na přeletu se mihnou její bosé nohy a na okamžik se blesknou její korály, směje se velký, cikánsky ku-drnatý hoch celou tváří: Ach, ty má holka zlatá. A hned si myslí: Ano, ty perličky ti nesu; nebo bys chtěla kousek modrého s nebe? Běží jí v ústrety. Lí-bá ji.

A pak večer, když se již úplně setmělo a ona říká: „Půjdu, bratr by mě hledal,“ vzpomíná si závodčí Svo-zil ještě na něco:

„Jak ví majdanská čarodějnice, že za tebou cho-dím?“ praví, směje se, a lehtá jí palci na žebrech.

Majdanská čarodějnice nemůže ovšem věděti nic. Nikdo to neví.

„Když jsem tam předvírem služebně byl, dal jsem si od ní hádat, a prorokovala mi smrt. Dokonce brz-kou. Kdy to bude, nechtěla říci, ale zdá se mi, že měla v očích tak do měsíce a do dne. To přece může být jen pro tebe!“ A směje se tomu jako žertu.

Vyvinula se ze sevření jeho palců. Klidně na něho hledí černýma očima, za které nevidí. Je milý ten ohromný hoch. Škoda ho! Není z nich, ale je k ní dobrý a nosí jí dárky. Škoda! Řekla-li to majdanská čarodějnice, je to pravda.

„Či co o tom soudíš?“ ptá se vesele Svozil.

„Nic. Musím už jít.“

Téže noci, ke druhé hodině, přiběhl na četnickou stanici Vasyľ Derbak Derbačok.

A hlásil:

Nikola Šuhaj a Jura Šuhaj spí této noci pod Tisovou, na palouku mezi mlázím, v jediném oborohu, který tam stojí. Za světla je tam možno dojít za tři hodiny. Palouk není velký a jest jej možno snadno obstoupiti.

Četník, který konal službu, vzbudil ihned kapitána a starého strážmistra. Ti, strojíce se, vrhli rychlý pohled na mapy. Okamžitý alarm všeho mužstva! Před úplným rozedněním vykonat po cestách nejrychlejší pochod, jaký jest možno! Pak bude rozkázáno další! Derbak Derbačok půjde s sebou! Kapitán byl rozčilen.

Četníci, po náhlém vyburcování s mrzutým pocitem v zádech, na sebe ve škole házeli oděv, obouvali se a opásávali se řemením. A ti, kteří spali u Herše Wolfa a Kalmána Lejboviče na senících, slézali polooblečení po žebřících do husté noční mlhy. Mlha se rozblíkala

rozplizlými světelnými koulemi luceren, které se pohybovaly po dvoře.

Soustředěný oddíl vyrazil do bílé tmy, nechávaje za sebou tvrdě spící vesnici, která o ničem nevěděla. Tak se stalo, když ráno o půl čtvrté vyháněla Eržika ze dvorku na cestu husy, aby je hnala k potoku, že spatřila, jak kolem poklusem běží závodčí Svozil v plné zbroji. Zdržel se služebně ve vsi a teď zkoušel, bude-li ještě možno dohoniti kamarády.

Když uhlídal Eržiku, trochu rozčileně se usmál a zmírnil krok. Zastavil se. Má jí to říci nebo nemá?

Řekl to:

„Do poledne ti přivedeme Nikolu. Ale také možná, že ho přineseme.“ Zase se roztržitě usmál, jako by nevěděl, způsobil-li jí radost či bolest, a jako by si sám nebyl jist, čeho si přátí. A klusal zase do mlhy.

Do poledne? střelilo jí hlavou.

Časově to souhlasilo.

Také ona věděla, kde v těchto dnech Nikola přespává a předvírem byla u něho.

Nechala husy na cestě a skočila do chyše obouti si opánky. „A také možná, že ho přineseme.“ Ale zároveň se jí v mozku vybavil ještě jiný obraz: majdanské čarodějnice. Škoda ho! Oplétala si rychle kolem onuček řemeny. Otec a bratr ještě spali.

Běžela do hor.

Na údolí ležela mlha jako záplava mléka. Chyše v ní zmizely a bylo viděti jen dva kroky před sebe.

Nemyslíla, neptala se na nic, ani na čas, ani bude-li tam dříve ona či oni. Jen běžela. Loukami a pěšinami.

V pět hodin stanula před lesem. Prudce oddechovala a přetřela si dlaní čelo a oči. Snad je tu první.

Pak se dala pěšinou do vrchu. Stoupala lesem.

Někde stranou od ní zachrastilo náhle kamení, jak se utrhlo pod nohou člověka nebo zvířete a valilo se kousek dolů. Udělala několik rychlých kroků. Ježší Kriste! Před ní jdou mlhou četníci. Napravo, nalevo. Pušky drží v rukou. Slézají v rozvinutém řetězu vrch.

Nebylo třeba uvažovati a nebylo ani pokdy. Dala se v běh napravo, chtějí jejich řetěz obejít. Skákala přes skaliska a kořání, brodila se po lýtka v bahně na březích pramenů. Padala a její kolena byla rozbita. Bylo to nadarmo. Byli v mlze před ní všude, tiší a jakoby neživotní, postupující klidně vzhůru, stále vpřed.

Pane Bože na nebi, co dělat? Zpět nalevo? Tam jsou také. Docházejí jí už síly a za chvíli bude pozdě. K vrcholku nemůže již býti daleko. Snad kilometr, snad půldruhého.

Šla chvíli ve svých tichých opánkách třicet kroků za četnickým řetězem, sotva dohlédajíc jednotlivých přílb, které se z bělosti mlhy vynořovaly na hlavách bez trupů, a našlapovala měkce jako kočka, plížící se za

kořistí. Nabírala znova dechu a její hlava, po prvé od odchodu z domova počínala pracovati: Ji nehoní, chtějí dostati Nikolu a budou se tedy asi varovati upozorňovati na sebe v této blízkosti střelbou. Udělala několik rychlých kroků, chráníc se stromy a skalisky a octla se za vojenským řetězem. Vybírala si mezeru mezi dvěma četníky.

Požehnala se trojnásobným řeckým křížem.

A vyrazila. Proletěla mezi četníky, pádila, postřehla za sebou nějaký ruch, nějaké kamení se řítilo, nějaké větve praštěly a pak již nebylo nic, její opánky ji nesly samy přes balvany a vyhýbaly se kamenům, letěly přes kapradí a hnaly se křovím, které jí samo ustupovalo, Bůh země byl s ní, Nikola! Nikola! křičelo v ní cosi, houští se na blesknutí jejího přání stalo řidčím, uviděla před sebou jezero svítící mlhy, stín oborohu v ní:

„Nikolóóó utíkěj!”

Sama se lekla zaléhajícího jekotu, který rozrazil ticho.

Ještě viděla, jak se od stínu oborohu oddělily dvě lidské siluety, skočily s něho dolů jak ta dlouhá prchá a mizí ve svítící bělosti mlhy a ona menší, zavalitější přikládá k líci pušku. Pak, zároveň se střelnou ranou jí něco skočilo na týl, nějaké údery ji srazily k zemi, něco jí zalehlo hlavu, vrážejíc jí drobný štěrky

do čela a do nosu. Slyšela rány. Mnoho ran. Štěrka v obličejí jí velice bolel.

První, kdo toho dopoledne, plně již rozsvíceného, dorazil do vsí, byli čtyři zamračení četníci, z nichž dva nesli nosítka. Na nich ležel zsinálý muž, který snad ještě žil. Nebyl to Nikola; byl to četník. Koločava, která o noční výpravě pod Tisovou věděla od Herše Wolfa a Kalmána Lejboviče, stála tiše přede dvěma chyší a za ploty zahrad, za nimiž v zeleni tyčkoví letním dopolednem hořely rudé květy bobů a rozvíjely se první terče slunečnic, a padalo na ni něco z hrůzy onoho podzimního dne, kdy byl pochován zastřelený strážmistr. Zlověstný průvod přešel, ale vesnice se nehýbala. Co se stalo? Neboť toto byl teprve počátek, a ona chtěla věděti všechno.

Teprve za dlouhou chvíli, vykoupenou trpělivostí, šla eskorta s Eržíkou, a Koločavou rozechvělo vzrušení. Eržíka byla bledá a obličej měla rozdrásaný kamením a opuchlý po četnických ranách. Ale šla rovně a do tváří lidí hleděla přímo černýma očima, v nichž byl jen klid a ani stopy po vítězné radosti.

K poledni se vracel četnický oddíl. Kráčel vojenským krokem, oddělen od lidí ploty ulice, a jako na odív v uzavřené závodní dráze, a jeho čtyřstupy drtily oblásky a valouny. Tváře četníků byly zamračené a zlé.

A v tomto oddílu pochodovali dva muži, týmž rázem kroků a s hlavami sotva o poznání skloněnějšími, ale kteří sem patřili jen stejnokroji, a jejichž myslí šly někde mimo a daleko od kamarádů. Pryč odtud, jen pryč! myslil si výpomocný četník Vlášek. At již dopadne disciplinární řízení nejhůře, jen at je už skončeno! Žije ještě raněný? Byl to již druhý život kamaráda! A číslice třicet z přijatých třiceti tisíc mu vybavovala vzpomínku ze školáckých let: představu biblické dějepavy a černý obrázek Jidáše Iškariotského na hoře Olivetské, kterého tak nenáviděli a jemuž propichovali špendlíkem oči. Ale což tenkrát mohl i jen tušiti, co bude? A několik čtyřstupů před ním pochodoval obr s kučeravou hlavou, jehož dětská duše plakala: Proč? Můj Bože, proč? Což jí něčím ublížil? A je možné, že dosud miluje vraha a loupežníka? Také oddíl četníků přešel.

Koločava už neuvidí nic? A Nikolu nechtyli? Ne, neuvidí již nic! Je ticho a nad údolím horké poledne. Bude třeba, aby se za hodinu, za dvě, rozešli a poptali po židovských krámcích, kde zatím budou již něco věděti. Gazdové, ženy v červených šátcích a malí hoši s klobouky dospělých a jen v konopných košilích až po paty, odcházeli do chyší.

Ale židovská Koločava se hemžila jako včely před česnem. Před vchody krámů tajemně šeptali, mluvili,

křičeli, krčili rameny a rozkládali rukama lidé s pejsy černými, zrzavými, plavými i šedivými, s bradami i bez nich, v kaftanech i v oblecích z chustského konfekčního závodu, vyvozovali z toho, co věděli, závěry zcela pravděpodobné a tlukouce hřbetem pravé ruky do dlaňové misky levice, rozčilovali se: „Prasečí hlavy! Měsíce již do nich hučíme: „Zavřete Eržiku, pustte kamarády! Všechno marné. Křestan je kůň! Mejsje behejme!“

Mezi nimi stál Abram Beer. Nekřičel, nevzrušoval se, pohyblivé prsty měl zabořeny v bradě, a jeho hlava v klotové čepičce, jak v dekrešendu říkala: „Oj, ojojjoj!“, se kývala napravo, nalevo. Tep jeho životní energie bil sotva znatelně a dlaně se mu potily! Co utrpení prožil již od rána, kdy se dověděl, že tentokrát šli četníci najisto. Celé to dnešní dopoledne se podobalo vtefině, kdy hráč bere do ruky kartu, která rozhodne o hře, do níž vsadil celé jmění, osudné vtefině, prodloužené na nesnesitelné hodiny. A výsledek? Nijaký. Nevyhrál: nepřivezli zastřeleného Nikolu. Ne-prohrál a život jest *prozatím* zachráněn, jméno Páně budiž pochváleno: nepřivedli Nikolu živého. Prozatím! Ale to znamená, že strašná nejistota počíná nanovo.

Ojojjoj, že si s Nikolou kdy co začínal! Ale přišlo to, neví jak, a nemohl ani dobře říci ne, protože se ho bál. Vydělal, tot se rozumí, že vydělal. Mnoho peněz.

celé jmění, na výměně dolarů a na zboží. Ale věčně to trvati nemůže. Jednou na to přece jen někdo přijde, že starý Izák Fuchs, který v noci z Koločavy vyjíždí s nákladem prken, zastavuje dvacet kilometrů odtud u osamělé chyše a nakládá tam nashromážděné bedny, aby je odvezl do Mukačeva; nebo chytí samého Abrama Beera, jak tam ty věci jezdí oceňovat; nebo — a ti jsou ti nejhorší — něco vyčenichají ti usmrkaní židovští kluci, kteří se celý den klackují po vsi, nic nedělají, srocují se jako psi na každém dvorku, jsou načichlí sionismem a Abrama Beera nenávidí, protože mu Pán Bůh naděluje více než jim; nebo chytí někoho z Nikolových kamarádů, ten něco poví a četníci vypátrají ostatní; nebo ... ach, ví on co? Už nechce. Pán Bůh ví, že už nechce. Ale co má dělat? Může dáti někomu deset tisíc a říci mu: „Jdi a zabij Nikolku!“ ... Ach ... ach ... ach, Pán Bůh všemohoucí chraň i myšlenky na něco podobného! Vše již zkusil. „Ode dneška s tebou přestávám obchodovat, Nikolo; nehodí se mi to již,“ řekl mu na noční schůzce, kterou si určili na stráni nade vsí. „Nevadí,“ odpověděl Nikola, „ale napiši o tom do Chustu psaní a zapálím vám dům.“ Co se mu naříkal a navzkazoval: „Ujeď! Utec do Ameriky!“ Sám by mu byl pomohl k Nathanu Abrahamovičovi do Levočné v Haliči, ten by ho byl poslal k Šlojmovi Weiskopfovi do Krakova, ten by ho byl

dostal k Herrmannu Cohnovi ve Vratislavě a ten by mu byl do Ameriky již pomohl. Nikola je blázen. Myslí, že přemůže celý svět. Nebo to snad ani nemyslí a je jen blázen. Oj, ojojjoj! Život jest strašně komplikovaný. A strašně těžký!

Na stupních před krámem křičeli, rozkládali, hádali se Židé a mezi nimi stál Abram Beer, mlčel, probíral s nervosními prsty v bradě jako v harfě a neposlouchal je. Nikolu zastřeleného nepřivezli. Jaký mělo smysl přítí se o ostatní?

Několik set kroků odtud přecházeli bezúčelně chyší, chlěvem a zahradou Vasyľ Derbak Derbačok a jeho syn Adam Chrepta, neměli o čem by mluvili, nevěděli, co vzítí do ruky, a ani jejich malátná krev neproudila bystřeji než krev Abrama Beera. Také oni s chvějícím se nitrem čekali na návrat výpravy, a když se na ulici objevili četníci s nosítky, zastavila se v nich srdce a nakláněli se přes plot a napínali krky, aby byli o centimetry blíže tváři mrtvého či raněného a aby o zlomek vteřiny dříve poznali, zda muž, kterého nesou, jest ten, koho očekávají; a zklamání je udeřilo ranou do tváří. Čekali. Pak vedli spoutanou Eržiku. Čekali, tepny jim bubnovaly v spáncích a čas se zastavil. A přišly zlostné čtyřstupy četníků. A pak už nic, nic, nic, a viděli, jak jejich naděje letí s vlnami Koločavky a mizí v dálce.

Teď spolu chodili pěšinou přič bramborovými záhony mezi chyší a Koločavkou, mlčeli a za jejich mírně zpocenými čely zděveněla otázka: „Co teď, když tato velká příležitost zklamala?“

V té době sedí na vrcholu Tisové, v trávě a vysoko za oblastí stromů, Nikola s Jurajem; již mimo nebezpečí a s krví vychladlou. Nad nimi svítí obloha bez mráčku, jediná, ohromná modř, a z ní sálá bílé polední slunce. Dole v údolí jest asi žhavý den. Ale zde vane vítr, šlehá a čeří nizoučkou travu a vzdouvá jim plátno košilí. Jura natrhal kuklíků, kakostů a bílých pryskyřníků a ozdobil si jimi klobouk.

Nikola je pln pocitu sladkého bezpečí. Pušky leží pohozeny stranou, není jich potřebí, neboť zde, nad vrcholky stromů, jsou jako na hradní věži, odkud daleko vše vidí a kam nikdo nemůže. Tělem se mu rozlévá velká radost. Dýchá ji hlubokými doušky a celou plochou těla. Jest ptákem, který se vznáší.

Hluboko dole v údolích, v chyších, sotva viditelných, žijí lidé. Bojí se pánů, lžou jim, starají se, pracují a na čelech jim rostou vrásky a na dlaních mozoly. Člověk, jednaný na práci jest pes na řetězu, kterému se dává jísti. Práce není radost. Snad, když si člověk tesá vlastní krov nebo klidí žeň, která byla dobrá; jinak ne. Radost je seděti na horkém kamení

břehu Terebly, hleděti do modra a zeleně a poslouchati píseň prahů. Radost jest prožívati pocit bezpečí na vrcholku Tisové, pod sebou svět bez stínů, nad hlavou bíle hořící slunce a kolem sebe vítr. Štěstí jest milovati Eržiku. Radost jest míti družinu chlapů stejně brunátných, s rukama stejně odhodlanýma a s myslimi přátelskými a veselými. Radost jest dávat, to jest míti radost z radosti cizí. Radost jest neprojíti životem nepovšimnut, nýbrž býti milován a nenáviděn. Radost jest míti tři kroky od sebe Juru, který má věrné oči a za kloboukem kytku. Radost jest býti Nikolou Šuhajem.

V půlkruhu strmí Dervajka, Strimba, Krásná, Růža, lesy, které stříbrně svítí, a Koločavka se svým zeleným údolím, a vesnice a lidské chyše a ohromná klenba nebes a bíle žhnoucí slunce, vše jedno. Miluje ty hory a lesy kolem, k nimž se možno vždy bezpečně utéci. Nikdy ho nezahlavily a nedají mu nikdy zahynouti. Ony a jejich Bůh. Protože je tělem z jejich těla, krví z jejich krve. Radost k němu proudí ze země, přináší mu ji vítr, hřeje ho v slunečních paprscích.

Juro, bratře Juro!

Leží tu tiše vedle něho, velké, hubené psí štěně, věrné a oddané, hlavu má nataženu v trávě a oči upírá na pána, chráníc se ho vyrušiti.

„Juro, Eržika za nic nemůže. Eržika je statečná žena.“

Není radosti, která by nebyla spojena také s tímto jménem. Nikola se usmívá. Je rád, že to může bratrovi říci právě v tento šťastný den a připomenouti mu starou rozmluvu. Chce se mu mluvit o Eržice, o statečné, obětavé, plné lásky a nade vše drahé, která dnes pro ně dávala v sázku život. Přál by si, aby ji také bratr miloval.

Ale Jura se nehýbá a hledí jen těma širokýma štěněcíma očima.

A najednou otvírá ústa:

„Pojď, vypálíme Derbačka!“

Neboť Juraj se neoddává pocitu bezpečí. Myslí na dnešní jitro, na úprk od oborohu a má ještě v nervech hvízdání četnických kulek nad hlavou. Byli zrazeni a měli býti zavražděni. Nikola měl býti zavražděn. Jen proto, že žijí a že to chtějí jakýsi Vasyl Derbak Derbačok a jakýsi Adam Chrepta, kterým Nikola vždy činil jen dobré. A bude zavražděn, nechá-li je na živu.

Derbak Derbačok? myslí si Nikola. Dobře, Jura má pravdu. Ale proč mluví o Derbačkovi? Proč nemluví o Eržice?

„Derbačok a Adam jsou zrádci. Třeba je zabít.“

Nikola hledí na bratra. Má za kloboukem kytku a oči na jeho ústech.

Mluvili o tom spolu již cestou sem.

Včera přišel Adam, přinesl urdu, pytlík kukufičné mouky a Nikolu oholil. Žádal o peníze, o podíl za prodané látky; teď Nikola chápe, proč měl tak na spěch. Jistě, zachovali zákon pralesa a nebyli tak důvěřiví, aby před ním zalehli do svého lože nebo ukázali mu cestu k němu, rozešli se s ním před soumrakem dva kilometry odtud, a aby ho zmýlili, šli zcela jiným směrem. Ale oklamal on je. Také on se tvářil že jde ke vsi, ale patrně je sledoval a viděl, kam uléhají. Noc byla jasná, mohl se odvážit cestu a být v údolí dříve, než padla mlha.

Nikola hledí opět do kraje.

Tam dole leží Koločava: roztáhlá řada drobtů, jež by bylo možno smést rukama na hromádku a vzít do misky dlaně. Co by se stalo, kdyby ji s dlaně sfoukl do větru? Pranic by se nezměnilo a nikdo by ani nepoznal, že tam bývala nějaká Koločava. A tam dole, v ní někde schování, maličtí a neviditelní, žijí Derbak Derbačok se svým pastorkem a povalují se po půdách četníci. Co mu mohou udělati, je-li toto vše ohromné a úžasné kolem něho, hory a lesy, oblaka a slunce, vše jedno, s ním, a je-li on tělem jejich těla a krví z jejich krve?

Hledí na bratra a usmívá se: Nic nám nemohou udělati, Juro!

„Co jsi kdy udělal Derbačkovu a Adamovi?“ mračí se Jura.

Nikola se usmívá.

Sfoukne je. Ne protože by se jich bál. Ale protože nikdo nesmí beztrestně zrazovati Nikolu Šuhaje.

„Eržika je slavná žena, Juro!“

„Mám již velký hlad, Nikolo.“

Opravdu! Ten chlapec od věerejška nejedl!

Nikola vstal. Přehodil přes rameno pušku. Naposled se rozhlédl krajinou a ještě jedenkrát nabral vzduchu a síly hor.

„Pojď tedy, půjdeme na Suchar!“

Scházel do oblasti stromů a lesů.

Slunce žhnulo a vítr jim třepetal plátnem košilí.

„Dnes večer se vypravíme do Koločavy, Juro. Vezmeme s sebou mnoho nábojů.“

Jura rozuměl jen zpola. Ale bylo to tak v pořádku! Vše, co dělá Nikola, je v pořádku.

Té noci vyhořela chyše Derbaka Derbačka.

Vzplanula v jedenáct hodin jako hranice lesního klestí a suchý plamen bez kouře planul vysoko k hvězdné obloze.

Marijku, ženu Derbačkovu, probudilo teprve jasné světlo na dvorku a praskání plamenů. Zděšeně vykřikla a hnala se po dětech. Všichni vyskákali z po-

steli a běželi ke dveřím. Ale hrůza! Dveře byly zvenčí zataraseny. Zuřivě do nich vrážely těly. Nepovolily. ‚Nikola!‘ blesklo Derbačkovi i Adamovi hlavou a jasné světlo a sápání se dobytka a jeho řev v chlévě dodávaly tomu jménu strašlivé velikosti. Matka zoufale křičela. Sekery! Sekery! Sekery! Okna jsou příliš malá, aby jimi bylo možno prolésti. Plameny praští. Sekera byla konečně nalezena někde v sínce.

Dostali se z chyše v poslední chvíli. Stavení i chlév hoří jediným plamenem. Chtí se odvážit odvázati dobytek a běžít tam. Ale také chlévské dveře jsou zataraseny kmeny mladých břízek, křížem vražených mezi veřeje.

Půdu dvorka začínají tečkovati střely.

Někdo sem střílí. Odkudsi z dálky se ozývají rány.

Zděšeně prchají. Matka má v náručí děcko a druhé smýká za sebou.

Na kostelní věži se rozezvučel zvon pomalými údery, které naplňují takovou hrůzou obyvatele dřevěných vsí. Na prazích chyší se objevují ženy v dlouhých, konopných košilích a rozespálí muži spěšně navlékají spodky. K požáru jde rychlými kroky několik četníků.

Co se děje?

Se straně nade vsí někdo střílí. Desítkami výstřelů;

celými zásobníky. Všechny hlavy se obracejí tím směrem.

Kde to hoří?

U Vasyla Derbaka Derbačka.

Ten, kdo střílí, může býti jen jeden!

V elipse kolem planoucího stavení jest jasný den. Čtyři sta kroků dlouhý, tři sta kroků široký a v něm je kus ulice se svítícími oblásky, ostře zelené záhony zahrad a dvě sousední chyše, jejichž stíny se zdají na toto polední světlo příliš dlouhými. Jasný den na rozhraní noci, ostře určený zdí lidských hlav, které hledí na podivný požár, jakoby neskutečný, kde nikdo nehasí, nikdo nevynáší, nikdo neběduje a nevolá k Bohu a svatým, kde je úžasné ticho a suché plameny stojí kolmo k hvězdám. Doprostřed dne dopadají střely, přicházející ze tmy, a tečkují půdu, nedovolující nikomu vstoupiti do jeho okruhu. Táhlé údery kostelního zvonu vtiskují hrůze znamení něčeho nadpřirozeného. A nad ohněm, nocí i dnem se vznáší strašné jméno velkého loupežníka Nikoly Šuhaje. Stojí nad nimi jako dravý pták s nehybnými křídly.

Derbak Derbačok zradil.

Nikdo nesmí beztrestně zrazovati Nikolu Šuhaje.

K ránu zůstaly z chyše Derbaka Derbačka jen dva zuhelnatělé trámký ode dveří. A na popelu chlévka ležela zuhelnatělá těla dvou krav s vyhřezlými břichy,

z nichž syčela bílá pára. Zvon dávno dozněl. Střelba ustala. Do rozbřeskujícího se jitra tloukly jen dřevěně tupé údery stoupy koločavského mlýna.

●
Židé se smáli tím zběsilým smíchem, který vyjadřuje vztek a bezmezný opovržení: „Bagáni! Idioti! Prasečí hlavy! Pustili Eržiku!”

Klid bílé cely chustského krajského soudu nepetrval příliš dlouho. Snědla kukuřičný chléb, který jí přinesl otec, třikrát vydrhla celou, vyslechla několik životních osudů žen, zavřených s ní, těšíc se jejich úctě, ale jejich sdílnost jim neoplácejíc. Několikrát ji odvedl dozorce k vyšetřujícímu soudci: do krásného světlého pokoje před hladce oholeného pána se skříp-cem a před slečnu, sedící za strojkem, který tiskne. Seděla na židli, ruce majíc položeny na zástěře na ko-lenou, klidně hleděla pánovi se skříp-cem do očí a lhala, nečiníc si ani nároků, aby jí bylo věřeno. Když u něho byla po třetí nebo po čtvrté, řekl jí: „Hleďte, Šuhajová! Váš výkřik: ‚Nikolo, utíkej!‘ slyšelo alespoň deset mužů, a to, že jste křičela, mnohem více lidí. Vy mi však tvrdíte, že jste vůbec nevolala a že jste utíkala jen proto, že jste se četníků bála. Máme zjištěno, že tam, kde jste četnický řetěz předběhla, nikdo nechodí a že v oněch místech daleko široko vůbec žádná polo-nina není. Vy však tvrdíte, že jste šla v oné časné ran-

ni hodině náhodou na poloninu. Váš vlastní bratr Juraj vypovídá, že vás sám musil chránit před vaším mužem, že vás Nikola Šuhaj obtěžoval i v bytě a sám že ho jednou v noci odtud zaplašil. Vy však tvrdíte, že jste Šuhaje skoro již rok neviděla. Jak vysvětlíte všechny ty rozpory? Myslím to s vámi dobře, Šuhajová. Mluvte pravdu! Velmi si tím polehčíte.” Ale Eržika mlčela. A když se jí vyšetřující soudce ptal a ještě ptal a znova ptal, zůstalo vše při starém: šla na poloninu; nekřičela; Nikolu neviděla od loňského léta. Ano, čet-níci si všechno to vymyslili; bratr se na ní hněvá; polonina tam jest. „Nu, jak chcete, Šuhajová, napíši to. Ale myslíte-li, že si takovýmhle lhaním posloužíte, velmi se mýlíte.” Říkal Eržičinu výpověď slečně, ta klapala, strojek to vytiskl a Eržika pod řádky nakres-lila tři křížky.

Z Chustu ji vysvobodil koločavský četnický kapitán.

Jeho nervy byly zničeny. Když Eržika zmařila jeho velkou výpravu, bylo mu k zoufání; když oba Šuhaje nepřivedl oddíl, poslaný za nimi do noční stráně při požáru Derbačkovy chyše, zuřil. (Ach, zbabělci! Patrně je nechtěli najít! Patrně jim bylo velmi příjemno, že banditi stále střídají místa, aby odtud mohli pálení nanovo! Teď začnou pomalu i jeho četníci věřit poví-dačkám o nezranitelnosti Šuhajově!) Ale svého plánu se houževnatě držel. Eržiky. Svě první a teď již po-

slední a jediné naděje. Na ní závisel zdar či nezdar jeho poslání. Jeho čest a kariéra.

Navštívil presidenta krajského soudu: „Věřte, pane presidente, potřebujeme jí v Koločavě naprosto nutně a teď snad by bylo již možno vyšetřovati ji na svobodě. Známe jen dva lidi, kteří o pobytu Šuhajově vědí: ji a Derbaka Derbačka. A Derbak je teď bezmocný. Strašná vesnice, pane presidente! A strašný kraj!”

Tak Eržíka ráno zase vyháněla husy k potoku, okopávala zahradu, dojila krávu a dvakrát za týden chodila na poloninu pro mléko, jsouc na každém kilometru pozorována z úkrytu četníkem, zda se snad někde neuchyluje s cesty. Zнала ze zkušenosti jak snadné by bylo proklouznouti, ale neučinila to, šla klidně, bisahy, dvojpytel, s vědry měla přehozeny přes rameno, a nedávajíc na sobě znáti, že něco ví, myslila si: tady někde je schován; a po další čtvrt hodině: z tohohle houští se na mne asi dívá. Nebylo příčiny utíkat. O Nikolovi nebylo nejmenších zpráv a když se ptala Ihnata Sopka a Danila Jasinka, nevěděli ani ti nic. Patrně byli s Jurou někde daleko, a možná, že bylo pravda, co říkali lidé, že byl viděn na rumunských hranicích, jak jezdí na koni s delimitační komisí a dívá se na parády československého a rumunského četnictva a úřadů při slavnostním přejímání obcí. Doma bylo neveselo. Bratr na ni od návratu z Chustu

nepromluvil; ale někdy v noci tiše otevřel dveře její komory, aby nahlédl dovnitř, a v síňce na trámě měl připravenou nabitou pušku.

Závodčí Svozil Eržíku někdy vídával. Snad častěji než ostatní četníci, protože ho cesta vedla častěji mimo Dračovu chyši. Zahlédl ji několikrát na dvorku nebo na zahradě a byl odhodlán přejíti kolem ní v spravedlivém hněvu mlčky, s čelem zamračeným a bez pozdravu; ona však, skloněna nad záhonem nebo nesoouc vědro vody, ho nikdy nezpозorovala nebo se alespoň tak tvářila. A také to bylo nesnesitelné.

Proč? Tato otázka se v jeho nitru stala kouskem oceli, jejíž trvalý tlak cítil, i když se zabýval věcmi zcela jinými.

Byly to dny, naplněné hanbou, ponížením a studem. On, dobrý voják, který se bil vždy jen za věc a vždy statečně, se musil dívat, jak jsou vyšetřováni Herš Wolf a Kalmán Lejbovič s celými rodinami o tom, kdo mohl prozraditi Eržice tajemství, jak kapitán, bez sebe vztekem a antisemitskou zuřivostí, na ně řve a šermuje plačícím ženám pěstí před obličejem; musil se tvářiti klidným, když na stanici bili třináctiletého hochu, kterého osudného dne ráno kdosi viděl vcházeti do Dračovy chyše; musil poslouchati dohady kamarádů o zradě a na přímou otázku alespoň krčiti rameny. A v užhorodské nemocnici prý umírá raněný četník

Boček; těšil se, že se po návratu odtud ožení. Závodčí Svozil se v samotách zalykal studem.

Pojem velezrada byl válkou snižen až k směšnosti, ale vojákův slovník nezná výrazu těžšího než: zrada; zrada na kamarádech, zrada na společném zájmu od-
dílu. To slovo páchne hrobem a hanbou až do smrti. Závodčí Svozil se pokusil o zradu na ženě. Ve vojá-
ckém nadšení pro společnou věc a v touze skoncovati již jednou za sebe i kamarády a touto nenáviděnou krajínou, přecenil své síly, a vzpomínaje na některé husarské kousky ze Sibíře, blížil se k Eržice se lští v myslí. Ale jeho povaha lhaní nesnášela; nedovedl to. Poměr se obrátil. Ona to dovedla. Ona, která se tak mazlivě otírala hlavou a tak sladce přivírala oči, zne-
nadání kousla. Kousla hluboko.

Proč? Tuto otázku si závodčí Svozil kladl znova na nekonečných služebních pochůzkách pralesy, i když, odpočívaje na mezi, hleděl do prázdna a zapáloval si cigaretu o cigaretu; ono proč ho společně s Eržičiným obličejem vyráživalo ze sna na slámné ve školní světnici. Což, po tom všem, co se mezi nimi stalo, jest možno, aby posud milovala banditu? Či to byly temné podzemní síly těchto hor, které jí donutily, aby běžela proti cizincům na pomoc člověku téhož Boha, jako byla ona? Kdo mu má na jeho otázky odpovědět? A on, který byl přesvědčen, že s ní již nikdy v životě nepromluví,

se přistihoval, že myslí dlouhými větami plnými hoř-
kosti, které jí řekne, až se setkají, naléhavými otáz-
kami, které jí položí, brzy drtě nenávistně její krásná ramena, brzy mluvě k ní něžně a milenecky. Nikdo mu na jeho otázky neodpoví. Může to snad udělati kočka, která neumí mluvit a za jejímiž rozevřenými očima neuvidíš nic?

Jednou ji spatřil. Téměř na dosah ruky. Tenkrát, když šla na poloninu. A opřel čelo o kůru stromu, za kterým byl skryt a vzlykl: Eržiko!

Ale tak statečným může býti člověk jen jednou.

Po druhé vyšel z lesa a zastoupil jí cestu. Poznala ho ihned, ale krok nezvolnila, a hledíc na něho přímo, šla proti němu.

„Kam jdete, paní šuhajová?“ pravil přísným služeb-
ním hlasem, a přemáhal se, aby se mu nechvěl hlas jako jeho nitro.

„Na poloninu,“ odpověděla mu, jako by to byla řekla komukoli jinému, nejsouc překvapena ani oslovením, ani že se tu náhle objevuje.

Chtěla ho obejít, ale postavil se jí v dráhu.

Stáli proti sobě na zelené lesní cestě. Obr četník a devatenáctiletá žena s pestrými korálky na krku a v kroji, který neodhaluje žádného tvaru, ale jenž jest přece jen konopná košile na nahém těle. Viděl, jak je krásná.

„Eržiko...“

Hleděli si do očí.

V těch jejích se něco malounko zatřepetalo. Co to bylo? Vzpomínka? Výsměch? Lítost? Jeho dětská duše plakala. Také jeho hlas plakal.

„Co jsi mi to udělala, Eržiko?“

Popošel k ní a nastavil jí obě dlaně. Vložila do nich ruce; samozřejmě, jako by nemohlo být jinak.

„Co jsi mi to udělala, děvečko?“

A náhle jí objal, chlapecky a divoce, že se celá v jeho velikosti ztratila: „Milenko! Nejsladší milenko na světě!“ a zatím, co nevěděl, chvěje-li se žalem či radostí, líbal jí vlhce, kam dopadaly jeho rty.

„Koupím ti korály, koupím ti hedvábný šátek, ožením se s tebou, vzdám se služby a vezmu si tě domů do Čech.“

Nebránila se mu.

Ani tolik, jako tenkrát, když jí uchvátil do svých velkých paží po prvé.

Ta chvíle byla příliš krátká, aby jí směli utráceti slovy o tom, co bylo, nebo vůbec slovy. Po záplavě polibků na ústa, ruce a kolena (ach, jak to bylo Eržice směšné a jak milé to bylo zároveň), jí řekl:

„Opozдила ses, milenko, musíš si pospíšit, jinak se sem přijde můj soused přesvědčit, prošla-li jsi kolem mne a proč jsi ještě nedošla k němu.“

Nebyla překvapena. Převázala si šátek, uhladila si na konopné košili zástěru a šla.

Díval se za ní. Přál si, aby se obrátila. Ale neučinila tak.

Zase jí zrazují služební tajemství?! pomyslí si. Ale jeho bytost smutku, který chtěl přijít, k němu nepustila. Vzepěla se: *Miluji ji více než kamarády.* Ožením se s ní.

A odvrhnuv lež, která mu tak dlouho svírala hrdlo, nedovolujíc mu volně vydechnouti, a zase zmaten náhlostí odhodlání, šťasten znova nalezenou láskou a mírné polekán povinnostmi, které na sebe vzal, přecházel neklidně lesní cestou, hltal cigaretu, a zastavuje se, říkal si v duchu i nahlas pevně:

„Ano!“

Nikola šuhaj se stal také jeho osobním nepřitelem. A ode dneška nemá většího než závodčího Svozila.

Dostane ho! Nepoštěstí-li se to celému jeho oddílu, podaří se to jemu samotnému! A kdyby ho měl jít hledat do pekel!

Dostane ho. A dostane ho *mrtvého*.

Četnický kapitán psal pro Zemské četnické velitelství zprávu.

Ale práce mu nešla jaksi od ruky. Běhal místností,

vztekle odkopával předměty, které se mu dostaly na dosah nohy, hryzl si nehty, vyprázdnil skleničku koňaku, sedal k psaní a zase vstával, aby sebou na chvíli hodil na polní postel.

Kapitán je nemocen. Ví, že by se měl léčit. Cítí, že jsou jeho nervy nadobro ztrhány a že ho opouští již i jasné usuzování. Není ostatně sám, pozoruje to i na mužstvu, a budou-li v těchto třikrát prokletých kopcích honit Šuhaje ještě půl roku, všichni se zblázní nebo upijí. Možná obojí dohromady. Kapitána bolí v mozku hlasité hlášení strážmistrovo; nesnáší hlas některých četníků; každá maličkost ho rozčiluje až k zuřivosti a má strach, že se při ní jednou začne bláznovsky chechtat nebo zpívat písničku. A dostává antisemitské záchvaty. Jak nenávidí všechny ty Židy! Kdyby mohl, dal by každého z nich čtvrtit a rozvěšet po stromech. Nikdo z nich se mu nesmí ani přiblížit. Když potká Abrama Beera, důstojného velekněze Herše Lejba Wolfa nebo kohokoli jiného z těch, kteří stojí za povšimnutí, roztahuje prsty obou rukou a pokřikuje docela klukovsky: „Aj, vaj! Haste gezén? Phí!“ Židé se mu mstí. Píší o něm anonymní listy četnickému velitelství a Zemské správě, posílají o něm články do užhorodských novin, do košických novin, do pražských, budapeštských, vídeňských: že je naprosto neschopný; že nedovedl před Eržíkou zatajit výpravu na Šu-

haje; že každý ví, jak ji dává na jejích cestách na poloninu hlídati; že každé koločavské dítě zná, kde v noci stojí před Dračovou chyší stráž; že Eržíka podplatila četníka Vláška třiceti tisíci (ať se vyšetří, zda v den, kdy Šuhaj uprchl, neprodávala dobytek a co za něj stržila!); že neusvědčil ani jediného z Šuhajových spoluminíků, protože si zneřáčil všechno obyvatelstvo, které se chová k četnictvu odmítavě; že sice nikam nechodí, ale doma se tajně opijí koňakem, který si objednává z Užhorodu... Eh, rota! Vraždit je; jako Petlura! Nebo je všechny vyhnat do Palestiny: ať se tam požerou sami!

A nepřipraví-li kapitána o rozum tohle obřezané plemeno, připraví ho o něj jistě Zemské četnické velitelství. Zde zrovna jeden z jeho roztomilých rozkazů! V kraji se prý loupí dále. Proč prý se nevypátrají alespoň spoluminíci Šuhajovi?! Chechtat se mu chce. Spoluminíci! Kdyby mu napsali, aby chytil ty, kteří nejsou Šuhajovými spoluminíky, snad by se mu tu při hodně shovívavosti podařilo dva, tři nalézt. Spoluminíci! Může dáti pozatýkat půl třetího politického okresu dětmi počínaje a babami nad hrobem konče?

Tohle se tedy stalo před třemi dny:

Bylo mu hlášeno, že v poslední době přespává Šuhaj v Nižní Bystré, neznámo však u koho. Ti čeští hajní a fořti toho nahlásí, a jakživi nic určitého nevědí. Rač-

te tedy čtyřicet kilometrů do Nižní Bystré! Ale račte s třiceti muži většinou lesem, aby vás živá duše ne spatřila, přijďte do obce až po setmění a hlavní věc: nezapomeňte před výpravou konat polní mši za lidské počasí! Když tam přišli, liho jako z konví a byli mokří na kůži. Tady se ovšem nedalo nic dělat. Rozdělil mužstvo po chyších, sám šel s šesti muži k starostovi. Ten jemu a strážmistrovi přenechal manželskou postel, ostatním ustlal na hliněné podlaze nesnesitelně vonícího sena. Také příjemný nocleh v takovém voňavém holičském krámě s šimravým lezením blech po těle! Když se ráno zdálo, že trochu přestává pršet, šli zase zpět. Potkají českého hajného. Prý mu nějací dřevaři povídali, že spal Šuhaj na dnešek u starosty: „Co?“ Nu ano, u starosty. Zpátky! K němu! „Bestie, chlape, zvíře, mluv!“ Bylo to tak. Asi hodinu potom, když usnuli, přišel k starostovi Šuhaj. „Dej mi nocleh!“ „Nikolko, utíkej co můžeš, je u mne sedm četníků!“ „Kam půjdu v tomhle nečase?! Vyspím se na půdě.“ Vyspal se. Patrně znamenitě. Oni dole; on nahoře. Kapitán myslí, že starostu zardousí vlastníma rukama. Svírá mu krk, třepe jím a starostova hlava se zmítá dopředu dozadu. „Proč jsi nám to neřekl?“ řve. A starosta? Chopil úpěnlivě oběma rukama kapitána za rukáv, říkal to dobrácky a oči měl při tom docela upřímné: „Pane oficíre, jak jsem vám to mohl udělat? Máte

jistě maminku, pan strážmistr je ženat a ostatní páni snad také. Měl pušku a byl by vás postřílel.“ Dal ho okamžitě zatknouti a odvésti. Strašné! Sedm proti jednomu. A on by byl postřílel je. Lidé tu blázní. Také kapitán se zblázní. A všichni se zblázní.

Kapitán běhá divoce místností. Smát se mu chce! Zuřit se mu chce! „Ne!“ křičí už docela chorobně a odkopává židle až někam ke zdi, „blít se z toho ze všeho člověku chce!“

Pak do sebe převrátil dvě skleničky koňaku a usedl ke stolku, aby pokračoval ve své zprávě.

Nutil se do věčného slohu:

„Dosáhne-li zločinec pralesů, a dosahuje jich každý několik kroků za svými humny, jest bezpečný, neboť při členitosti a řídkém obydlení krajiny jest každé systematické stíhání beznadějně a zdejší soustředěný oddíl odkázán většinou jen na náhodu. Spoluvinníky Šuhajovými jest více méně všechno občanstvo, které, jsouc vytrvale, plánovitě, organisovaně a za účely iredentskými štváno obyvateli mojžíšského vyznání, smýšlí s československými úřady nepřátelsky. Za tohoto stavu věcí se domnívám, že nebude možno provést původní plán, to jest lapit banditu živého a řízením s ním zjistiti i všechny jeho spoluvinníky, nýbrž že bude nutno spokojiti se prozatím pouhým odstraněním Šuhaje. Nevidím jiného východiska, než postaviti

Šuhaje mimo zákon a vypsati odměnu, pokud možno značnou, na jeho odstranění." (Ach, kapitán se přece jen neodvážil napsati židovský článek víry: Zavřete Eržiku, pusťte kamarády!)

„Pokud jde o anonymní, Zemskému četnickému velitelství zasláný lístek, který obviňuje četníka na zkoušku Jiřího Vláška, že za úplatek 30.000 Kč propustil dne 19. VII. m. r. Nikolu Šuhaje z vazby, nebylo možno zjistiti nic, co by tomu nasvědčovalo. Vyslechnutá Eržika Šuhajová, její otec Ivan Drač a její bratr Juraj Drač jakýkoli prodej dobytka ve výše řečené době přeli a v obci o něm nikdo neví. Rodinu Petra Šuhaje nebylo možno vyslechnouti, poněvadž se celá rozprchla. Považuji také tento lístek za jednu z oněch nízkých protistátních klevet, kterými zdejší maďarofilsky orientované israelitské obyvatelstvo štvě proti autoritě úřadů republiky. Po pisatelích anonymních listů dávám pátrati. Četník na zkoušku Jiří Vlášek se chová vzorně a projevuje horlivost. Poněvadž jest jedním ze služebně nejzdatnějších mužů a kromě toho člověkem se zdejším krajem dokonale obeznámeným, prosím, aby až do definitivního skončení disciplinárního vyšetřování ze služby brán nebyl.“

Kapitán vstal od zprávy, vypil skleničku a hodil sebou zase na chvilku na polní postel.

Strašně! myslil si. Když sem přijel, byl přece docela

slušným člověkem. Teď chlastá. A na ulici vyplazuje na staré Židy jazyk.

Příšerné plemeno! Zabíjet je, vraždit a vyhladit jak Herodes!

Tak k přání, vyslovenému po prvé Abramem Beerem o Šuhajovi *mrtvém*, přicházelo stále více lidí. A Abram Beer, Derbak Derbačok, Adam Chrepta, závodčí Svozil a teď i četnický kapitán nebyli věru lidmi, kteří si pouze přejí. Na Nikolově smrti záleželo příliš mnoho: bezpečí a bohatství, čest a kariéra, láska i holé životy. Podaří-li se přesvědčiti vládu, že jest třeba vypsati na Šuhajovu hlavu odměnu, snad bude zachráněno mnoho statků, lidem obzvláště drahých.

Také Danilo Jasinko a Ihnat Sopko, jediní z koločavských přátel Šuhajových, kteří jsou z milosti Derbaka Derbačka posud na svobodě, jsou plni nejistoty v styku s Nikolou a poděšení mocí, která se kolem něho stahuje. Prozatím jen kolem něho; kolem nich ještě ne. Derbak Derbačok a prozatím také Eržika mají zájem nemluvit, a protože byli Sopko a Jasinko opatrní a peněz neutráceli, nikdo jiný nic neví, a Abram Beer jen záludně obchází otázkami, které pouze ohmatávají. Ale nač spoléhá Nikola? Kolikrát mu říkali: Nikolko, utec! Utec do Haliče nebo do Rumunska nebo do Ruska nebo do Ameriky, peněz máš dosti,

bude ti tam dobře a Eržika může přijeti za tebou. Nechce. Buď se směje nebo blýská očima: „Chcete se mne zbavit?“ Pokouší Pána Boha. Chodí do vsi za ženou, těší ho po hostincích poslouchati, jak se lidé o něm baví, projíždí se s komisemi na koni a ukazuje turistům hory. Jako by byl slepý a neviděl všechnu tu sílu, která ho obkličuje, jako by to byla jen jeho věc a ne také věc jeho kamarádů, jejichž životy závisí na jeho bezpečnosti. A nehýbá se od Koločavy. Vědí proč: bojí se o Eržiku. Takhle Nikola zahyne. A nezničí-li se sám, vžene ho do záhuby to divoké štěně: Jura.

Mají zahynouti s ním? Byly doby, kdy se tak neptávali: tenkrát, když se vrátili z vojny, majíce ještě v nervech a krvi smrt ve všech jejích mnohotvárných podobách, tenkrát, kdy se nevědělo, co bude zítra a bylo jedno, sejde-li člověk hladem či kulí. Ty časy minuly, tiše a nenápadně, svět vypadá pojednou jinak; ale Nikola to v lesích nechce viděti. Mají své životy spojovati s jeho? Jejich postavení jest jiné; on zpět již nemůže, oni snad — snad — ještě ano. Ale jak se s ním rozejít? Říci mu jednoho dne: „Nikolko, odpust, nepřineseme ti již kukuřičné mouky, nepřijdeme tě oholit, nepůjdeme s tebou zítra číhat na poštu, nehodí se nám to již!“ Oj, vědí, jak by to dopadlo, Nikola ještě nikomu nic neodpustil, a stačí jedině jeho slovo, aby je strhl s sebou nebo samotné. A cestou,

kterou se o záchranu pokusil Derbak Derbačok, také jíti nemohou, již proto ne, že toho mají na svědomí mnohem více než on. Či také pro ně již není žádného zpět? Octli se v začarovaném místě pralesa, kudy marně bloudí člověk i zvíře a nikdy se odtud nedostanou?

Jdou spolu do hor. Černý gazda Jasinko a mladší Ihnat Sopko. Na ramenou nesou sekery. Verchovinci nechodívají nikdy do lesů bez seker. Někdy jest nutno zatnouti ji do kmenu a přidržeti se jí, aby se člověk snáze vyšvihl na balvan, jindy jest třeba prokřestiti si cestu větвовím vyvrácených stromů nebo nasekati dříví na oheň, nebo sroubiti nad hlavou šikmou stříšku proti dešti a ranní rose; sekera je zbraní, obživou, jest vším, a Bůh, nebyl-li to on sám, odměň toho, kdo ji lidem dal! Jdou na zapodrinskou poloninu, kde se přes leto pasou koločavští koně. V lesích se zase otvírá lesní práce, lesní správa najímá potahy a Danilo Jasinko si jde na Zapodrinu pro svá zvířata. Ihnat Sopko ho provází.

Dopolední slunce sálá, a oni jdou do hor mlčky. A přece se jim zdá, že by měli mluvit: jde o život. Prožili spolu mnoho a vědí na sebe všechno. Mohou si důvěřovati? Prošli úzkým údolím Koločavky a teď stoupají vzhůru podél prahů zapodrinského potoka. Les strmí mrtvě do horkého ticha. Jen drobné vodopády šumí. Zdá se jim, že by se měli zastaviti, pohle-

děti si do tváře a říci si: „Tak co, Danilo? Tak co, Ihnate?“ Ale bojí se, že by nikdo neměl odvahy odpovéděti. Snad se dívají na věci stejně, a řekli si to několikrát starostlivou tváří a zamračeným slovem, nadávkou na Juru nebo mávnutím rukou. Ale což, když ne? Jde o věci příliš vážné. A mohly by stát život. Stoupají strmým svahem kroky pravidelnými a dlouhými. Sekery mají na ramenou. A mlčí. Mohou si důvěřovati?

Došli k zapodrinské polonině. Ale z lesa se jim do jejího poledního žáru nechce. Nepospíchají, mají kdy, za tři hodiny jsou odtud doma. Odhazují sekery a lehají si na prsa do vyprahlého jehličí za okrajové stromy. Také koně se ze slunce uchýlili k hranicím lesů, stojí u sebe dva a dva, jeden s hlavou u zadku druhého a vzájemně se ovívají chvosty.

Jasinko a Sopko leží na boku proti sobě a dívají se sobě do tváří. Upřeně, tázavě, jako by si říkali: Promluv první, jen jediné slovo, smýšlím stejně jako ty, můžeš mi důvěřovati!... Ale je tomu opravdu tak?

Je vedro a jehličí voní.

Je tomu opravdu tak? myslí si gazda Jasinko a mhouří víčkama. Ale odvažuje se:

„Tak co, Ihnate?“

„Tak co, Danilo?“

„Není to dobré, Ihnate.“

„Není to dobré, Danilo.“

A tam, u zapodrinské poloniny, v žáru poledního slunce, povzbuzeni stejným zbarvením svých hlasů, si pověděli vše.

Ne pouze slovy. Snad ani ne hlavně slovy. Neboť zde mluví jen Židé. Ale viděli, že posuzují věci stejně, byli si vědomi, že zakládají v této chvíli společenství, společenství na život a na smrt, jiné a zcela odlišné od dosavadních.

Jistě, mají rádi Nikolu, či, lépe řečeno, mívali ho velice rádi a byli ochotni za něho nasadit pořádný kus kůže. Mnoho s ním prožili, více dobrého než zlého, a jeho zbojnickému štěstí, s kterým se spojili, za leccos vděčí. Danilo Jasinko je dnes zámožným hospodářem, a až odejdou četníci a šum s Šuhajem trochu utichne (ach, kdy to bude?), bude si moci také Ihnat Sopko, dosud bezzemek, podělkující u cizích lidí, vystavěti vlastní chyši a oženit se s Ančou Hřečynovou. Ale Nikola je tvrdohlavý a nedá si říci. A od té doby, co se mezi nimi objevilo to kousavé štěně, je jiný. Podezírá. Dojista, provedli na vlastní pěst několik loupeží, stala se jim také trapná věc, ohavná věc, a ještě dnes, když si na ni vzpomenou, jest jim, jako by jim někdo nalil do žil jehel (což mohli tušiti, že po nich bude ten divoký Američanec pálit v chyši z revolveru?), ale aby svévolně zabíjeli Židy, jejichž jediným

majetkem jest černá slepice, to přece jen nikdy neudělali. A co to má stále s volovským jarmarkem a třemi zastřelenými mukačevskými Židy? Proč slídí, tajně se jednoho na druhého vyptává, vyšetřuje jako četník? Ví Bůh, že o Volovém neví nikdo z nich, ani Derbak Derbačok, ani Adam, a že se tu někdo musil schovat za Nikolovo jméno. Slibuje pachatelům smrt, a věru, před Jurovou puškou nejsou bezpečni ani nejbližší přátelé Nikolovi. Jaký nerozum vyhrožovati kamarádům! A třebaže byl Derbak Derbačok dohnán k zradě, jaká hioupost, hnáti ho do krajnosti, jaká zpodilost zbavovati se přátel teď, kdy by jich měl tolik potřebí! A jaká svéhlavost neutíkatí...! Nikola zahyne.

Ihnat Sopko se vzrušen posadil. A Danilo Jasinko sebou hodil na boku a ležel teď obličejem k zemi.

Jasinko hleděl do vyschlého jehličí a jeho pozornost upoutal mravenec, který se tu plahočil s jakýmsi okřídleným hmyzem. Pak jeho oči ulpěly na sekeře, kterou zde pohodil. Jak divná byla ta sekerá! A jak novou se mu zdála! Její topůrko bylo v stínu, ale na její čepel pálilo větvemi stromů plné slunce. Byla jistě žhavá, její úzce zbroušené ostří bíle svítilo a sršelo tisíci malými slunci.

Ale co, nezahyne-li Nikola v lesích? Co, dostanou-li ho živého? Přátelé, uvěznění v Chustu, nemluví, mlčí

také Derbak Derbačok; je to v jejich zájmu. Ale bude mlčeti také Nikola, ctižádostivý Nikola, který nemůže čekati a nečeká na milost a který bude chtít býti pověšen jen za to, co opravdu udělal? A bude mlčeti Jura? Co pak?

V hrudích je nevolno. Mravenec vleče své břímě přes úlomky větviček a jediná letka jeho kořisti je průhledná a podobá se křídélku smrkového semene. Slunce pere do poloniny, koně stojí jako neživí a jen jejich chvosty se pohybují. Úzce přibroušené ostří sekery srší s podivnou vyzývavostí.

Nikolu zastřelit se četníkům nepodaří. Nikdo to nesvede. Má proti střelám kouzlo. Neprozradí ho, nikdo o něm nemluví, a ptá-li se ho kdo, uhne nebo se usměje, ale žertovati o něm nedovolí nikomu. Tím krupobitím střel, které po něm byly páleny, by se ani pták nepropletl, ale on byl bezpečný a jen se díval, kam by měl smrtku ze své pušky pustiti on. Sami se o tom přesvědčili. Ale je Nikola chráněn proti jiné smrti... třeba... nu, třeba... a protože pohozená sekerá dále svítí svou vtíravou září, která vychází z ní samé a z jejího vlastního ústrojenství: třeba proti ráně sekerou?

Také Jasinko se vzrušen posadil.

„Co uděláme, Ihnate?“

„Co uděláme, Danilo?“

Hleděli si ostře do tváří.
Ale slovo, které se oběma chvělo na rtech, nevyslovil nikdo.

Koločava odhlasovala Nikolovi Šuhajovi smrt. Ostatní Verchovina o tom nevěděla. Necítila nic z tísnivé hrůzy, která bezejmenná a šedivá jako trvalý tlak ležela nad Koločavou.

Milovali dále Šuhaje. Pro zázrak jeho moci, pro jeho odvahu, pro jeho lásku, pro jeho smutnou sopilkku. Proto, že vzal na sebe to, k čemu oni nikdy neměli odvahy: že šířil mezi pány hrůzu, miloval ponížené, bohatým bral a chudým dával, že se mstil za všechnu bídu a křivdy. Jméno Šuhaj mělo něco z šera, vůně a zvuků nedělních kostelů, kde bydlí ten, jehož nutno milovati a jehož se třeba báti.

Šuhaj! Nikola Šuhaj! Jsou zanedbávání hadi, i ti, kteří vylézají na Zvěstování Panny Marie ze země, i ti, kteří bydlí za pecmi chyší a přinášejí štěstí; jsou zapomenuti jejich lidští králové, kteří zařikáváním a plivnutím tabákové močky na ránu vyhojí každé uštknutí, kteří čarováním srpovým brouskem odstraní každý otok kravského vemene, z kterého se na pastvě napil had, kteří přehodí přes pařez kabát a dovedou hvízdnutím přivolat z celého okolí hady a přiměti je, aby prolézali rukávy. Nevypravuje se o čarodějnicích,

o těch dobrých i zlých, o vědmách, povitrulách, bábách jagách, které čarují na třech dobytčích stopách, posílají na lidi nemoci a na konopí kroupy a večer se proměňují ve velké žáby. Neboť kde je konec vypravování o Nikolovi, který je ke zlým zlý a k dobrým dobrý? A který den o něm nepřinese něco nového?

V Izkách, již blízko polských hranic, žije židovská dívka Róza Grünbergová, a ta požívá u přítelkyň velké vážnosti: zná Nikolu Šuhaje. Koncem války, když jí šrapnel zabil otce, přestěhovaly se s matkou z Koločavy sem do Izk k strýci a pro toho pracují. Dokud byli dětmi, přicházel k nim Nikola na dvorek, hrávali si na „Kopu studni“ a na „Žmurky“, a také ona se sestrou chodily v létě na Suchar na borůvky a maliny. To o ní ví celá vesnice. A o šabesu, jediném dni, kdy je možno sejít se, sedává s přítelkyněmi na lavičce před strýcovou chyší a při každé nové zprávě o Šuhajovi musí znova vyprávěti o jeho mládí. Jaké měl oči Nikola? Je hezký? Byl hodný? Dal ti hubičku při „Kopu studni“? Dovolil ti otec, aby sis s ním hrála? Juraje jsi také znala? A Róza je pyšná, že toho tolik ví.

Včera dostala od vdané sestry z Ameriky (ach, šťastná Esterka!) velký balík obnošeného šatstva, a v něm byly jen docela málo ochozené stěvíčky z hadí kůže a pár hedvábných punčoch, jistě ne víckrát než dva-

krát praných. Róza se do střevíčků zamilovala. Ale komu se jimi pochlubit? Nebude to jistě možno dříve než až o pozdním šabesovém odpolední, kdy na silnici mezi Izkami a Kelečinem promenuje ve skupinách deset izských židovských dívek a v jiných skupinách osm židovských chlapců, aby se na sebe usmívali a ukazovali si, co mají hezkého. Nemohla se se střevíčky okázovat, a když musila s krávou na pastvu k lesu, rozloučit, a když musila s krávou na pastvu k lesu, vzala je pod paží s sebou. Dobytče ukusovalo trávu a Róza si na bosé nohy obouvala a zase zouvala hadí střevíce, nadzvíhovala sukně, otáčela se, dělala taneční kroky, a konečně svůj poklad postavila podpatky k sobě, jak bývají v obuvnických krámech, a měla při tom představu nádherné výkladní skříně s botami v Mukačevě. Lehla si před ně a dívala se na ně. Ten pohled jí uspával. „Co se to tam blýská v slunci v lese?“ myslila si polo v dřímotě. „Nejsou přece ještě sena, aby šli lidé s kosami!“ A zadřímala.

Když za chvíli náhle otevřela oči, hrůzou jí zkamenělo srdce v těle. Nad ní stál Nikola Šuhaj. „Kráva!“ blesklo jí hlavou a hned potom: „Střevíčky!“ Několik kroků od Nikoly stál Jura a s ním dva chlapi, obrácení k ní zády, zřejmě proto, aby jim neviděla do tváří. Všichni měli na ramenou pušky.

„Ty,“ řekl Nikola, a bylo vidět, že jí v té chvíli poznal, „neviděla jsi ve vsi četníky?“

„Ne, neviděla jsem,“ vypravila ze sebe.

„Nelžeš, Rózičko?“

„Proč bych ti lhala, Nikolko?“

Díval se na ni a na rtech mu utkvěl úsměv, jako by vzpomínal, a snad také takový, jako by mu nebylo zcela veselo.

„Ty se mne bojíš? ... Ty mne, Rózičko?“

„Proč bych se tě bála, Nikolko?“ drkotaly jí za úsměvem zuby. „Ne, vůbec se tě nebojím, Nikolko,“ a její úsměv se pokoušel rozšířit se.

„Zabij ji! Co s Židovkou?“ zahučel Jura.

„Hrom aby vás bil!“ rozhněval se Šuhaj. „Nejednou jsem s ní z jedné mísy jidal tokan.“ A obrátil se k Róze. „A co děláš? ... Z čeho živý býti máte? ... Práce jest?“

„To víš, Nikolko, chudý člověk má jen své dvě ruce.“

Šuhaj se probíral v notesu. Měl tam nějakou velkou bankovku, pak stovku a nějaké drobné papírové peníze. Ty a stovku vyňal a dal Róze.

„Dal bych ti více, Rózičko, ale nemám a tohle potřebuji.“

Pak odešli. A pušky na ramenou jim zase svítily.

Jak vydrží Róza toto ohromné tajemství až do soumraku? Největší událost, která, co Izky stojí Izkami, se tam kdy stala? A daleko široko nebylo živé duše,

které by to mohla říci. Rozčilená a s tvářemi hořícími znova přepočítávala peníze, opakovala si každé slovo, které promluvili, hadí střevíčky pro ni ztratily přitažlivost, a netrpělivě se dívala na slunce, kdy již konečně zmizí za vrcholky stromů.

Pak slunce spadlo s nebe do lesa a ona se střevíci pod paží, klusala domů, popohánějíc krávu jívovým prutem. Vykřikla svou zprávu na prvního výrostka, kterého uviděla na křižovatce pěšin, ten, doběhnuv ji, klusal za krávou s ní, a ona, pyšna svou sensací, vypravovala, a on s pootevřenými ústy hlтал každé slovo, kterým za chvíli způsobí ve vsi takový rozruch.

A doma vykládala znova, vychutnávajíc velkou událost a radujíc se ze strýcova úžasu a z matčinyh úzkostlivě rozevřených očí. A když všechno vypověděla, ponechávajíc si jen zcela málo pro sebe, běžela do nejbližší židovské chyše a opakovala svou zprávu, slovo od slova, jen s onou výjimkou: o penězích. Bylo jich mnoho, které jí v tento šťastný den spadly do klína, bude za ně mnoho překrásných věcí, které tolik miluje, a jichž získání nesmí ohroziti. Až v posteli mamince to řekne. A pak, večer, došla do Izk zvěst, která dodala Rózině setkání teprve pravého významu: dnes odpoledne byli u Podobovců přepadeni dva toruňští obchodníci, kteří vezli na dráhu do Volovce prkna a vraceli se s penězi.

A dnes jest páteční večer, počátek šabesu a první tři hvězdy vyjdou na nebi za chvíli. Židovské ženy vydrhly do běla chyše, umyly okna, a jimi, svítícími do šera silnice, jest viděti na stolech šabesové pšeničné chleby, zahalené bílými rouchy, a mnoho hořících svíček v svícinkách i jen tak nalepených na krabice od rybích konserv; za každého člena rodiny, živého i zemřelého, jednu. Ta světla v noci, až již budou všichni na ložích, sama dohoří, neboť dnes jest den Hospodinův, kdy jest každá práce hříchem, a zhasiti svíce jest prací. Muži, již svátečně oděni, odešli do chyše starého Chajema Sruloviče modliti se a vrátí se za hodinu. Ale ta hodina stačí, aby se sběhlo všech deset židovských dívek k Róze, a aby se tísnily ve tmě na lavičce pod osvětleným oknem a kolem ní. Oj, oj! To se stane jen jednomu z tisíců, aby ho viděl a jen jednou za život. Oj, jak je krásný! Snědý jako strom v lese, ale ústa má maličká, rudá jako třešně, úzké obočí, a jeho černé oči svítí jako to šabesové okno za jejich zády. A Jura? Ukrutník Jura? Oj, jest ještě chlapec, ale, je-li to možno, jest ještě krásnější.

A nazítří, o křestanské sobotě, na druhém konci země, v Chustě, až u maďarských hranic, se dostávají dělníci na regulaci Tisy při výplatě mzdy do sporu s pokladníkem a po bouřlivých scénách, hledajíce marně podnikatele a ohrožující jeho zřízence, zastavují

práci. V rozezleném průvodu táhnou do města a na žerdi nesou papír, na který velkými písmeny napsali:

SLÁVA NIKOLOVI ŠUHAJOVI! ŠUHAJ NÁS POVEDE!

●
V noci před oním osudným dnem šel Nikola s Jura-
jem silnicí údolím Terebly k Drahovu. Chtěl navští-
viti chyši Myhala Hrymita, pohovořiti si s ním a pře-
spati tam. Noc byla jasná a vysoko nad úzkým údolím
a šumem Terebly plynula druhá, úzká řeka: řeka te-
koucích hvězd. Kráčeli s puškami na plecích, a bez-
peční, neboť zde je daleko od Koločavy, a potkají-li
četnickou hlídku, budou dva proti dvěma.

Slyšeli po silnici hrčeti povoz a ukryli se do houští
u cesty.

Kdo je to? namáhal Nikola zrak.

Aj! Je to opravdu on: vedle vozu klidně kráčí Juraj
Drač.

V Nikolkovi horce zakolotala krev. Ne nenávidí
k Jurovi. Eržikou! Žhavá plnost krve, jejíž tlak nará-
žel na stěny žil.

Na voze, podloženy slamou, jsou houžvemi přivá-
zány dva sudy, Jura Drač jede do Šandrové pro ropu,
pro slanou vodu. Jura Drač nebude dva dny doma!
A Eržika bude sama s otcem! Představami se mu mihl
Eržičin klín.

Nechali povoz minouti. Vešii na silnici. Nikola spě-
chal svými dlouhými kroky, běžel skoro, a Jura mu
sotva stačil. U chyše Myhala Hrymita řekl Nikola:
„Nepotřebuji s Myhalem mluvit. Vyspi se tam sám.
Zítra po poledni na mne čekej na bojarinské polonině.“

Jura se mračil.

Těch třicet kilometrů urazil Nikola do rána. Ke
Koločavě došel ke čtvrté hodině za bílého dne. Ženy
již vstaly a u prvních chyší se jedna od prahu za ním
udiveně ohlížela. Zahnul ke Koločavce a odtud se pře-
lezy mezi zahradmi proplétal zadem k Dračově chyši.

„Eržiko!“

Zastihl ji ve dvířkách na dvorek.

„Eržiko! Žebro moje!“ Sevěl ji v náruči a tlačil
dovnitř dveří.

V sínce odhodil do kouta pušku a skočil zavítiti na
petlici do ulice i do dvora. „Kde je otec?“ vydechl
ještě.

„Jsem sama doma, Nikolko.“ Její hlas se smál.

„Rybko moje!“ Smýkal jí před sebou v drtivém
objetí — tak vleče medvěd do houští svou kořist —
přes práh jizby a k loži a ona do jeho kamenného
obličje hleděla plnou tvář a usmívajíc se očima i ústy.

Někdo zaklepal ze dvorka na dveře: „Eržiko...“

Neslyšel. Ale ženy jsou moudřejší a zachovávají si
bystré smysly i v chvílích, kdy je muži ztrácejí.

„Počkej... počkej...“ šeptala a odstrkovala jej.
„Mlč!“ křikl.

Ale ona mu tlačila bradu vši silou zpět.

Klepání se opakovalo: „Eržiko!“

Teď slyšel také on.

„Kdo je to?“ zasípěl nenávistně.

„Četníci!“ zbledla. „Utec!“

Cítil, jak změní jeho hlavy bleskla rovná ohnivá čára. Skočil do tmavé síňky. Sáhl po pušce, kterou tu prve pohodil.

Eržika odemkla petlici a pootevřela dveře. V úzké světlé mezeře se objevil četník v plné zbroji. Šuhaj svíral pušku. Chtěla proklouznouti ven, ale četník se opřel o vrátka a vtlačil ji dovnitř.

„Jdu ze služby. Stýskalo se mi, tak se jdu na tebe podívat.“

Co je to? Někde v hlubinách Nikolova nitra se zatočily divoké víry, temné a přece průsvitné, a přehazovaly na povrchu vlny: tůně pod prahy Terebly. Takhle nemluvívali četníci s koločavskými ženami!

Závodčí šel za Eržikou, jak úzkostlivě od něho ubíhala, do světnice.

Utekla před ním do kouta dveří, kterých po sobě nezavřel, přitiskla se tam jako do křídla postřelená koptev, po které jde pes, a když se k ní blížil, chtěje ji obejmouti, sepjala mu ruce až před očima. Spínala

je tak, až se lámaly. A závodčí Svozil viděl po prvé v životě, že její oči mluví. Že křičí a stenají.

„Co je s tebou?“

Zatála mu nehty do tváří a ústa na jeho uchu šeptala: „Mlč, pro Ježíše Krista!“

„Co je s tebou?“

Ale najednou pochopil.

„Šuhaj je doma!“ vykřikl.

„Ne,“ zašeptala a kolena se pod ní zlomila.

„Je tu!... Kde je?“ zahřměl. Probudil se v něm četník.

„Není doma,“ zaječela plným hlasem a chtěla zabíjet a chtěla být zabita a chtěla tím pronikavým křikem zapírat vinu a chtěla se přiznati. „Není!“

Závodčí přehlédl jediným pohledem jizbu: zde skryt není. Zámek jeho karabiny kovově zahlučel. Závodčí proběhl síňkou a do dveří chyše —

a zpět již neměl kdy.

Na rohu stavení stál Šuhaj.

Eržika slyšela, jak venku zaburácela rána. Výstřel, vypálený mezi domy zní vždy hlučně. Rána udeřila Eržiku do plných nervů. Slyšela zařinčeti pušku o kamení. Pád velkého těla. Majdanská čarodějnice!

Před oknem se mihlo několik běžících četníků. Hlouček lidí za nimi. Z protější strany na ně někdo rozčileně křičel: „Skočil za chlév!“ Od chléva padla rána.

„V chlévě! V chlévě!“ vyřázel nějaký zoufalý židovský hlas. Z ulice padaly výstřely. Oknem do zahrad Eržika zahlédla, jak se mezi bobovými tyčkami míhl Nikola; jak přeskakuje přeletz; utíká; jak mizí. Eržika zavřela oči a několikrát vydechla. Teď, když to viděla, chtělo se jí sednout ke stolu a položit hlavu na jeho desku.

Venku se pánilo z pušek, údolí hlučelo ohlasem ran, někdo křičel nějaké rozkazy a zase se střílelo, ale to vše pozbylo své ostrosti, otupělo, přicházelo jakoby z jiného kraje, to se již Eržiky netýkalo a chtělo se jí zavřít oči, položit hlavu na stolovou desku a usnouti.

Četníci ustlali mrtvému kamarádovi na vojenské posteli ve škole a při pohledu na jeho prostřelenou hlavu znova potlačovali škytnutí pláče a znova byli zachvacováni zuřivostí. Běhali zběsile po vymřelé vsi, honili ranami každého z ulice, vnikali do chýší a bili tam také. „Zabijeme všechny! . . . Vypálíme celou vesnici!“ Když vcházeli do židovských krámků, aby se zde na něco zeptali, drželi pušky v rukou, řvali a chovali se tak, jako by chtěli celou rodinu vyvraždit.

Po četnických kasárnách pobíhal kapitán, bílý jako smrt. Zase vražda! A zase bylo všechno marno: ze zatčených nedostali ani slova. Po všem tom bití ani slova! Po kolikáté již? Sám dal rozkaz, aby s mučením,

s tím otloukáním hlavy o zem a s bitím do chodidel na Dračově dvoře již ustali. Nemohl se na to dívat a ten řev Vasily Derbakovy, Myhala Myhalů byl prostě nesnesitelný. Ježíši, Maria! A s Vlákem je to pravda?! Kapitán cítí, jak mu vypovídají síly službu, jak mu uniká rozum, a že to vše nemůže skončit jinak než šílenstvím. Pak ho posedá zuřivost: Jak to střílejí ti chlapi? Nebo je ta bestie opravdu nezranitelná? Běhá místností. A rozeřvává se po strážmistroví.

Přivádějí mu ho. Křičí mu do tváře nějaké nesmyslné otázky. Činí mu výčitky, jeho ruka neustále hmatá k pasu po pouzdru s revolverem a jest opravdu strach, aby se nerozsuřil. Strážmistr stojí v pozoru a nejprve odpovídá vojensky strohým: „Nevím, pane kapitáne, ano, ne, pane kapitáne,“ ale pak ty výbuchy poslouchá bez zájmu a má se jen na pozoru, aby rameny nekrčil viditelně.

„Musí říci, kde se skrývá! Musí! Slyšíte, strážmistře, musí! Neřeknou-li, zabijte je! Pobijte je všechny! Na moji odpovědnost! Na můj rozkaz! Slyšíte? Všechny! Musí to říci! Musíte to z nich dostat! Poroučím vám to! Stůj, co stůj! A na Židy! To jsou oni, kdo to všechno dělají. Uspořádejte na ně pogrom! Střílejte je! Poštvejte na ně obyvatelstvo!“ Strážmistrovi se zdá, že kapitánovi vyvstane každé chvíle pěna u úst.

Strážmistr neví, má-li se k tomuto zuření chovat jako k nesmyslným služebním rozkazům, které by si měl pro svou bezpečnost dáti udělití písemně, či jako k výbuchům napolo šíleného člověka.

„Slyšel jste mě, strážmistře?“

„Ano, pane kapitáne.“

Odchází s vráskami na čele a docela mírně mávaje rukou. Má o tom podati zprávu Zemskému četnickému velitelství? Nebo bude zítra již zase všechno v pořádku a představený si ani nevzpomene?

Byl to jeden ze strašných dnů, jakých Koločava zažila již tolik.

Na dvoře Dračova souseda, Myhala Myhalů Derbaka, leželi naznak Eržika, spoutaná na rukou i na nohou, starý Petro Drač a jeho třináctiletý Josef, kteří byli zatčeni, když se ráno vraceli z poloniny. A vedle nich Myhal Myhalů Derbak a jeho žena Vasyla, hození sem neznámo proč, snad proto, že Nikola na útěku přiskočil nejprve plot k nim. Všichni byli potlučení, v tvářích opuchlí, s modřinami u očí, a košile měli zakrvácené. Ještě teď, odpoledne, když nejprudší sluneční žár přestal již pražiti do jejich tváří, přicházeli četníci, unavení tolikerým rozčilením, a přece při pohledu na ně ještě dosti silní, aby do některého z nich koplí nebo aby mu nasadili hrot bodla na prsa: „Kde tě mám propíchnout, bestie?“ a ujasňují-

ce si, kolik přemáhání jest třeba, aby nepřitlačili opravdu.

Jen bezvládné tělo Eržičino nechávali již s pokojem.

Dnes ráno, když jí smýkali za vlasy po dvoře, bili ji pěstmi do tváří a kopali, a ona mezi svými mučiteli spatřila Vláška, křičela, mstíc se na něm za všechny: „Tomuhle jsem dala třicet tisíc!“ Udeřil ji přes ústa, a trestaje před kamarády urážku a v zuřivém chtění umlčeti Eržiku, poličkoval ji. Ale ona mu mezi ranami soptila do tváře: „Vzal jsi... třicet tisíc... Pustil jsi Nikolu... Teď... před rokem!“ Bil ji tím zuřivěji, upadla, on, více leže než kleče nad ní, ji škrtil rukama, jež se chvěly: „Lžeš! Lžeš!“ Ale ona, kdykoli trochu povolil, k němu obracela zkrvavený obličej a šíleně zuřivé oči a sípěla: „Vzal jsi... ode mne... třicet... tisíc... pustil jsi... Nikolu... rozvázal jsi mu... pouta...“ a její vzkřiky byly přeráženy novými ranami.

Ostatní četníci v úžasu ustoupili. Zbyli jen oni dva. Stejně zsinálí. Ona zběsile útočící, on, zoufale se bránící. Vlášek? Přece? Vlášek byl vinen tolika lidskými životy?

Přistoupil k nim starý četník. Pozvedl si za límec Vláška, uchoopil ho za bluzu u krku a drže ho na napětí ruky před sebou, spaloval ho ohněm svého pohledu. Viděl Vláškovy zuřivé oči blednouti až do zoufalství.

„Nech ji!“ zasípěl na něho a mrštil jím od sebe na tyčky plotu.

Kdo vydrží rozčilení takového dne?

Za soumraku vzplála Dračova chyše požárem.

Četníci běhali po mrtvé vsi, odhodláni rozbítí hlavu každému, kdo ji vysune z chyše. Ale vesnice byla pustá a mrtvá. Nikdo se dnes neodvážil rozžehnouti ani světla, a židovské krámy byly již od poledne zavřeny.

Dračova chyše hořela do pustého, němého večera velkým, kolmým plamenem, suchým a bez kouře, za tryznu mrtvému kamarádovi. A požární zvon mu vyváněl hrany.

Toho večera se octl Nikola v horách na rozvodí dvou řek, Terebly a Riky, nad palukem se sirným pramenem, kde před více než dvěma roky překvapil chlapce, hrající si na Nikolu Šuhaje. „Šuhajíí, půjčte nám větvičku!“ křičeli za ním, přikládajíce ruce k ústům, a jemu se ta vzpomínka letmo mihla hlavou.

Scházel strání do údolí Riky. Prchal. Před kým, nevěděl, ale dnes po prvé v životě se to mohlo jmenovati útekem. Ani kam jde, nevěděl, měl jen tupý, těžký dojem, odkud. Jen jít, jít, a žádné lidi, ani Juru ne!

Dole se mu mihla nějaká světélka, dvě, tři, jak ve Vučkově svítili. Ale nechtěl tam, vyhnul se dědině a zabočil do lesa.

Viděl, že je na malé mýtině na stráni nad vučkovskou myslivnou. Pod ním šuměla Rika. A za ní, na druhém břehu, ne více než tři sta kroků ve vzdušné čáře, stála budova myslivny s vysokou střechou a dvěma červenavě svítícími okny.

Nikola stál. V mracích nad údolím plul měsíc a stromy kolem měly ostré, modré stíny. Také údolí bylo podivně modré a bylo jako umrlé. Jen červené, krhavé oči myslivny tupě civěly do večera, vydávající svědectví o kalné nečistotě vnitřka tam za sebou, o nějaké nemoci, která tam obchází.

„Hahó!“ zařval najednou Nikola. Nevěděl, jak se to stalo a vlastní hlas ho překvapil.

„Hahó!“ a les jeho volání zvětšoval ohromnými vlnami. „Hahó! Tady je Šuhaj!“

„Nikola Šuhaj!“ A zdálo se mu, že toto jméno, jeho jméno, roste nad vrcholky stromů a vyplňuje celé údolí až k oblakům.

„Slyšíte? Já, Nikola Šuhaj!“

Ale nikdo mu neodpovídal.

V myslivně a ve vsi bylo velké ticho. Ticho je dobré v lese; tam mluví člověku o bezpečí. Ale v blízkosti lidí je hrozné.

Plisk! — Bááá! zakřičel les střelnou ranou.

Střela projela střechou myslivny, zmateným mozkiem kalného domu.

Plisk! Plisk! Plisk!

„Hahó!“ řvalo údolí a lesy.

„Šuhaj!... Nikola Šuhaj!... Nezranitelný!... Kterého se žádná kulka netkne..”

Posílal ránu za ranou do myslivny, vše do její zmatené, ubohé hlavy. Dvě oči zhasly. Zhaslo také několik světel, která se prve třepetala ve vsi. Nikola vystřeloval zásobník po zásobníku, rány třeskaly a krajina řvala jejich ohlasem. A Nikola věděl, ustane-li, že přijde ticho, které bude hrozné a nesnesitelné.

Lidé dole, schováni tmou, skákali z postelí, a tápajíce kolem sebe, vyhledávali nejvzdálenější místa chyší a chlévů. Matky, vlekouce za sebou děti, přidržovaly jim dlaně na ústech, která chtěla plakati.

Nad Vučkovem zuřila bouře. Mocný Šuhaj se hněval. A ve svém hněvu byl strašný.

PŘÁTELÉ

„Ts!“ dělali Židé, krčíce pravým ramenem, když se z Chustu dověděli, že v nejbližších dnech budou propuštěni všichni domnělí i skuteční společníci Šuhajovi, a toto ts! vyslovované s takovým opovržením, znamenalo: „K tomu potřebovali přes rok! Máte vůbec ponětí, kolik životů mohlo být zachráněno a kolik jmění zachováno?!“ Od smrti Svozilovy byla Eržika konečně již také pod zámkem. Snad ten nový pan oficír přece něco více dovede.

Ostatně věc Šuhajova přestala míti pro mladou obec židovskou půvab a nezajímala více, než bylo potřebí. Mysli byly teď obráceny k starému sporu rodiny Wolfů a rodiny Beerů, vyvrcholenému v boji o novou tabáční trafikou, a k všem klevetám, úskokům a nenávistem, které s tím souvisely. A i to již nudilo a jejich rozčilení se počínalo soustřeďovati na vypsání místo nového kantora v chustské synagoze a na vášnivou agitaci mezi chasidy, ortodoxními a sionisty, která u té příležitosti vzplanula.

Mladí Židé byli však přes to hodně vzrušeni, když za několik dnů viděli na rohu Wolfovy a Lejbovičovy krčmy plakáty v řeči české, rusínské a maďarské:

Vypsání odměny.

V chustském, volovském a sousedních horských okresích řádí již delší dobu lupič a vrah Nikola Šuhaj se svými společníky. Banda tato, zejména její vůdce Šuhaj, má na svědomí několik loupežných vražd, provedených s obzvláštní drzostí a surovostí. Dosud podařilo se členům této bandy, kteří mají mezi lidem své přívržence, uniknouti rukám spravedlnosti.

Vybízím všechny, kdož mohou o členech této bandy podati nějaké informace, aby tak učinili v zájmu všech klidných občanů neprodleně u nejbližší četnické stanice neb politického úřadu.

Tomu pak, kdo účinně se zaslouží o to, aby hlava této bandy lupič Šuhaj byl dopaden, třeba přivedením na jeho stopu, bude vyplacena odměna 3000 Kč (tři tisíce korun čsl.), vypsána civilní správou Podkarpatské Rusi v Užhorodě.

O odměnu necht se přihlásit u nejbližšího politického úřadu.

Chef civilní správy:

Bláha, v. r.

A vedle toho byl přilepen plakát jiný; malý a nenápadný. To židovské náboženské obce okresů chustského a volovského vypisovaly na dopadení Šuhaje odměnu třiceti tisíc korun.

„Nu, konečně!“

Teď hlavy dohromady, Židé! Neboť víme: ruce nedělají nic, všechno dělá hlava. Rozhodná chvíle je zde.

Ale obecní notář provedl Židům zlomyslnost: dal vylepiti vyhlášky v sobotu ráno. A tak staří Židé musili důstojně choditi kolem nich, aniž je četli, a dáti si o nich vyprávěti jinými, méně zbožnými, nedotazující se. A stálo je mnoho namáhání zachovati po celý den mozky ode všech všedních věcí zcela odpnuté a jen na Věčného soustředěné, tváře jasné a bez vrásek, a pomalé, procházkové kroky. Jejich těla byla znova sváděna někam se rozpospíchatí a stáhnouti obličej v posunek napjatě přemýšlivý, a jejich duše byly v stálém pokušení nemysleti na Pána a nebeskou princeznu Sabbath, nýbrž na věci pozemské a na Šuhaje. Ale při dobré vůli a při troše zkušeností v obcování s Pánem Bohem bylo lze naléztí kompromis a přemýšletí o obojím: Věc národa Hospodinova vždy ztvrdí, a kdyby to věky trvalo, Bůh vždy pomůže, ale, Hospodine, jak dlouho to podle lidského počítání trvá, než se rozpomeněš, že jsme trýzněni nepřáteli, z nichž Šuhaj není nejmenším! Co s ním uděláme? Jak se

poradíme? Nebudou si wolfovci stavět hlavu? A kde vezmou náboženské obce tolik peněz? Aj, vaj! Myslí se to vážně?

Tak v sobotu večer, sotva se na nebi objevily tři hvězdy, povolávající princeznu Sabbath zpět k hvězdnému trůnu Věčného, sešli se staří Židé za zataženými záclonkami pokojíku patriarchy Herše Lejba Wolfa. Ruce nedělají nic, všechno dělá hlava, a je-li kde potřebí rukou, najdou se. Utvořili ihned debatující skupiny a vykřikovali na sebe své rady, z nichž byla každá nejdůmyslnější a jediná vedla k úspěchu. Spor wolfovců s beerovci nebyl sice zapomenut, ale pro dnešek odročen. Zavolejte šuhajovy kamarády! Ať jim kapitán slíbí státní místa! Ať jim slíbí modré s nebe! Rozdělte je, vzbudte v nich závist, rozdmychejte mezi nimi konkurenční boj, třiatřicet tisíc je mnoho peněz, strašně mnoho peněz. Štřílet se na šuhaje neodvází nikdo, věří skutečně, že by se kulka odrazila a zasáhla je. Ale což nemsjí seker? A neroste v lesích dosti obušků? A je pravda, že umí stará Derbaková připravovat rozličné nápoje?

Bylo to jasné. Bylo to naprosto jasné.

Bylo to jasné? Ne, nebylo to jasné.

Objevilo se to, když se rozsadili po pohovce, po židličkách, postelích a okenních prknech, a když Berka Wolf (tot se rozumí; pan Wolf musí mít vždycky

něco extra!) nadhodil ve formě zcela nevinné otázky problém, jak sluší rozuměti slovům vyhlášky: „Tomu, kdo se zaslouží o to, aby šuhaj byl dopaden, bude vyplacena odměna 3000 Kč.“ Co je to dopaden? Jen chyben a ne usmrcen? Člověk se smí jen o dopadení zasloužit, a sám ho dopadnouti nesmí? A jest zakázáno šuhaje zabít? Nebo je to stylisováno tak a myslí se to tak? Spor mezi wolfovci a beerovci zase vzplanul, a vyvrcholil, když byla do debaty vnesena také velmi složitá otázka o nábožensky přípustném a nepřípustném, již bylo dáno tolik možností ukázati znalost Zákona a ubíjeti odpůrce logikou, dialektikou i citáty z největších rabínských autorit. Vyskakovali s míst, vykřikovali na sebe břitké větičky, propukali v sarkastický smích, ironisovali se, a rudí v tvářích a posunkující, hádali se muž s mužem. „Vy mě budete učit znáti talmud, vy, akorát pan Josef Wolf, který prodává o šabesu zadem kořalku!“ „Kdo se vás prosí o váš talmud, přivandrovalý polský Žide, my jsme tu chasidi. Abyste věděl: všechny vaše holky se dají k vůli chustským oficírům pokřtít. A pukněte!“ Abram Beer se debaty zúčastnil jen málo. Ale byl strašlivě rozčilen. Bitva se konečně stala tak vášnivou, že do ní musila svou autoritou zasáhnouti bílá brada osmdesátiletého Herše Lejba Wolfa.

Chasidský mudřec, který doposud nepohnul brvou a

nepromluvil slova, se volně pozvedl s pohovky, a vše rázem utichlo. Rozpjál maličko ruce, jako kantor před torou, a pohleděv k nebi, pronesl pomalu, důstojně a prorocky:

„Máte Šuhaje? Jest Šuhaj veš či blecha?“

A vyřknuv tato slova, opět si pomalu sedl. Shromáždění uctivě mlčelo. Jaká to moudrost! Stařec má pravdu, jako vždy, a věru, nic neosvětluje problémy tak, jako podobenství, jemuž dokonale rozuměli. Vášně chladly, hlavy se rozjasňovaly a myšlení se otáčelo na jinou cestu, jediné správnou. Zabítí o šabesu veš dovoleno není, ta do zítřka neuteče, ale zabítí blechu lze, protože ta by do neděle nečekala. Šuhaje opravdu nemají a bude státi ještě velmi mnoho námahy, než ho učiní neškodným. Ne, Nikola není veš, pro kterou možno kdykoli sáhnouti, u Šuhaje není možno opíratí se o písmeno Zákona. Jest snad některý den světější než sobota? A není v kterýkoli jiný den dovoleno to, co jest dovoleno v sobotu? Moudrost promluvila; spor byl ukončen.

Na druhý den, na neděli odpoledne, svolal nový kapitán do Lejbovičovy krčmy schůzi občanstva. Soustředěný četnický oddíl měl od týdne nového velitele. Protože ho nikdo neznal, protože se židovské deputaci zdvořile omluvil množstvím práce, a nikdo tedy nevěděl, co od něho očekávají, byla zvědavost všeobecná.

Pod javory před Lejbovičovou krčmou se sešlo asi tři sta lidí, seskupovali se v hloučky, posedali na stolům se odvážilo jen několik nejváženějších. Ti ostatní počkají, až ten četník přijde a co jim chce; teprve pak se budou jeden po druhém sunouti na práh nálevny a tlačiti ostatní kupředu. Lejbovičův krámek byl nabit čekajícími Židy. Mezi občanstvem procházeli čtyři četníci, ale bez pušek a přílb, zcela po sousedsku, usmívali se a dávali se s hospodáři do řeči o cenách dobytka a mzdách za potahy, jako by odjakživa žili se sousedy v nepřátelštějších vztazích. Co se to dalo?

V čekajícím zástupu byli skoro všichni usvědčení i neusvědčení kamarádi Šuhajovi, propuštění z vyšetřovacích vazeb nebo podmínečně z trestů: Vasyl Krivljak, týž, který s Nikolou provedl v kolibě na Douhých Grunách osudnou loupež bečky ovčívho tvarohe, Jura Štajer a Nikola Štajer, Myter Derbak Vasyla Vasylů, týž, kterého poznali podle natržené nohavice a podle opasku pobitého vojenskými knoflíky při vyloupení pošty na Gregovišti, Josef Hrymit, Olexa Burkalo, Myter Vageryč. Jen Eržiku a starého Drače si nechali v Chustu. Byli zde Vasyl Derbak Derbačok a jeho pastorek Adam Chrepta. Také mírně rozčilený Ihnat Sopko. Jen Danilo Jasinko nepřišel.

Měl pravdu, že nepřišel. Došlo k nebezpečnému roz-
hovoru.

Když spatřil Derbak Derbačok o plot podepřeného
Ihnata Sopka, přistoupil k němu. Začal se bítí pěstí
do prsou:

„Já jsem již dosti dlouho šetřil Nikolových kama-
rádů! Ví Bůh, že dosti dlouho.“

Ihnat Sopko se snažil hleděti mu klidně do očí.

„A proč to říkáš mně?“ osopil se na něho.

Derbak Derbačok jako by neslyšel.

„Ale co pro mne udělali moji kamarádi, když jsem
vyhořel? A co pro mne udělali než jsem vyhořel?“
Údery pěstí do prsou duněly. Kolem obou se seskupil
hlouček. „Ale dosti! Já Nikolu zabiju. Já ho najdu.
Už se ho nebojím. A nenajdu-li ho, ty mi ho najdeš,
Ihnate!“

„Proč právě já?“

Ale Derbak Derbačok, plný hněvu, lítosti a jistě
také touhy po třiatřiceti tisících, střílil proti Sopkovi
ukazovákem:

„Ty! Právě ty, Ihnate!“

Přicházel rychlými a jaksí veselými kroky nový
četnický velitel. Mladý muž. Shluk se rozestupoval a
s hlav klouzaly klobouky. S úsměvem salutoval, dívaje
se lidem přátelsky do tváří. Co se to děje?

Před prahem krčmy se obrátil. „Nu, dovnitř, dovnitř,

sousedé!“ A dělal miskou dlaně, jako by popoháněl
husy.

Vodil lidi od prahu místnosti dopředu, rovnal je,
žertoval, smál se, a pak se jinošsky vyšvihl na lavici
a zahájil před nabitou krčmou schůzi:

Vzájemný vztah občanstva a četnictva se v této obci
bohužel, nevyvíjel dosud přátelsky. Je tím vinno ne-
pochopení z obou stran. Četnictvo nechávalo citů oby-
vatelstva a obtíží, s nimiž je spojeno vpravování se do
nových, zcela odlišných poměrů; a občanstvo neroz-
umělo těžké a nebezpečné službě, kterou zde musilo
četnictvo vykonávat, nerozumělo jeho roztrpčenosti,
ano, hněvu, když tolik dobrých kamarádů bylo zákeř-
ným vrahem připraveno o život, a když se domnívalo
— ovšem a bohudík: mylně domnívalo — že jest zloči-
nec obyvatelstvem podporován. S tímto nedorozumě-
ním musí býti skoncováno. Úřady učiní vše, co jest
v jejich silách; daly mužstvu nové rozkazy, daly i vý-
stražný příklad potrestáním četníka na zkoušku Vlás-
ka, na kterého došly z řad občanstva stížnosti. (Co
lžeš? myslili si gazdové. „Jako bychom nevěděli, co
před ohněm vykřikovala Eržika! „Chyba! řekli si
staří Židé. „Chazrkopf! pravila polohlasitě židovská
mládež, stojící v krámě na pultech a bedničkách, a
dívající se otevřenými dveřmi a přes hlavy lidí na
řečníka.) Jest na obyvatelstvu Koločavy, aby i ono za-

pomnělo a počalo se na nás, kteří jsme jeho opravdovými přáteli, dívati jinak. Vzájemného porozumění jest svrchovaně třeba. Válka, strašlivé neštěstí lidstva, již pominula a zasazené jí rány se poněmhu hojí. Všude již válečná litice ustoupila spořádaným poměrům, a s nimi dostavily se úcta k zákonům, pořádek, společná práce občanů, blahobyť. Jen na tomto kousku země trvá válka, jakýsi její přežitek, zde se bojuje dále boj ze všech nejurputnější: boj se zločinem.

Trvalo to jaksi dlouho. Dobrá nálada, způsobená měkkou výslovností mluvčího a jeho řečí, jež nebyla ani koločavským dialektem, ani ukrajinštinou, ani ruštinou, ani češtinou, nýbrž vším tím dohromady, pomalu mizela, lidé si zvykli a počínali se nuditi. A zatím, co řečník líčil sociální škody, natropené Šuhajem, gazdové si myslili: „Nu, jen si mluv, mluv, když tě to těší, ti ti ti ti, ti ti ti ti, nám to nevádí hodinku zde posedět a vykourit dýmku.”

A náhle byla jejich pozornost upoutána:

„Nikdo z vás nemůže býti před zločincem jist (My ano, řekli si koločavští i přespolní), ani chudý ani zámožný, ani žid ani křesťan. Vy víte, co životů zde zmařil, vy víte, že zapálil chatu vlastního otce, aby spravedlnost nemohla přijíti na lup tam ukrytý, vy víte, že spálil dům občana Derbaka, aby se mu pomstil,

že založil požár v usedlosti svého tchána Drače, s nímž se nepohodl při dělení kořisti...”

„Ach, takhle ty na nás, holobrádku, bída tě pobij!” šlo hlavou gazdům. „Takhle ty nám tu chceš lhát!? Vida! Nu, na pravé sis, holečku, přišel! Ale nepohnuli sebou, tvářili se velmi vážně a hleděli uctivě na řečníka. Starí Židé sebou vrtěli, a mládež na pultech již lámala nad řečníkem hůl, třepajíc rukama: „Á, jé!”

„Vzájemná práce je třeba, jen tak se podaří učiniti zločince neškodným. Četníci sami ho nedopadnou, to už je jisto. (Oj, ojoj, to neměl říkat! vykřikla unisono nitra všech starých Židů.) Uniformovaného muže pozná na velkou vzdálenost, a osamocený četník, převlečený do občanských šatů, jest odkázán na náhodu ne příliš pravděpodobnou. Ale obyvatelstvo se s ním stýká. Stýká se s ním proti své vůli: potkáváte ho na poloninách i v lesích, kde na vás násilně vydírá informace (Co už zase lžeš? A co že vydírá? Nic nevydírá. Dává.), navštěvuje vás v horských chatách, aby tu v nepohodě přespal. O vypsání odměně nebudu mluvit (Aha!), nechci o ní ani mluvit (Aha!), ale apeluji na vaši občanskou čest: Učiňte Mikuláše Šuhaje neškodným! Přijde-li k vám, pošlete některé ze svých dětí pro nás. A choďte ozbrojeni, přátelé! Úřadům jest dobře známo, že jest ještě z válečných dob v kraji mnoho zbraní, že jest téměř v každé chýši

nějaká puška nebo revolver. Nuže, ven s nimi, občané! („Ano, abys nám je potom sebral!“ řekli si občané.) Zákon připouští nejširší možnosti. V našem případě nemůže jít ani o vraždu, ani o zabití, ba ani o překročení nutné sebeobranu, protože každé setkání se s Šuhajem jest, jak, bohužel, víme z tolika příkladů, krajním nebezpečím pro život a bezprostředním jeho ohrožením. Učiníte-li ho kdekoli a kdykoli neškodným, jednali jste jen v nutné a zákonem dovolené sebeobraně. Zastřelte ho, kdekoli se s ním setkáte, přátelé!”

„Ach, ty medvěde hloupý!“ a tentokrát již chtělo občanstvo propuknouti v smích. „On si myslí, že je možno Nikolku zastřelit!”

„Propustili jsme Šuhajovy spoluvinníky, jsouce přesvědčeni, že jejich vina není tak velká, jak se původně zdálo, a že jednali spíše pod vlivem poválečné psychosy než ze zločineckých úmyslů. Ale očekáváme od nich ovšem, že ocení toto dobrodiní, že odčiní svou vinu a pomohou nám při stíhání vraha. Vypsali jsme odměnu, jak jste čtli. Zaručujeme bezpečnost. Ale nejen to: Slibujeme každému, kdo účinně přispěje k učinnosti bandity neškodným, státní místo. Při dostatečné inteligenci se může státi občan, který se o dopadení Šuhaje zaslouží, i úředníkem. Ale jak jsem již pravil: Nechci mluvit o odměnách, pro vás, stejně jako pro mne jsou čímsi vedlejším. Motiv nás všech jest jiný.”

A kapitán zvýšil hlas: „Občanská povinnost a smysl pro právo a zákon.”

Řečník končil vřelým apelem, snad poněkud příliš rozvedeným, který však přece v posluchačích vzbudil přesvědčení, že, díky Bohu, se už blíží konec schůze.

V pozdní odpoledne se koločavští občané rozcházelí do svých domovů.

„Chazrkopf!” řekli Židé a toto jediné žargonové slovo, do něhož shrnuli svůj úsudek, znamená prasečí hlavu.

A v chvíli, kdy kapitán odpočíval v pokojíku, usmívaje se a nadmíru se svou diplomatickou řečí spokojen, svlékali gazdové doma bílé nedělní kabáty z ovčí vlny, a odpovídali zvědavým ženám:

„Lhal, jak Pán Bůh přikázal.”

„Ale co, co?”

„Přepěkně nás prosil, abychom mu chytili Nikolku, sám že to nedovede.”

Pak si ještě na něco vzpomněli:

„A kdo ho chytí, že se stane úředníkem. Hlupák jakýsi úžasný.”

„A co třiatřicet tisíc?”

„O těch říkal, že nebude mluvit. Je to nějaký podvod.”

Ihnat Sopko? myslil si ještě ve schůzi Abram Beer,

o výstupu mezi Derbakem Derbačkem a Ihnatem již poučený. Ten nenápadný hoch? Vida, jak člověk může být slepý, třeba si myslí, že do každého vidí jako do sklenice! A hledal v paměti nějakou indicii, které si snad zapomněl povšimnouti. Ale nenalezl nic.

Po schůzi Sopka sám sledovati nechtěl, byl ještě bílý den, a poslal za ním jakési židovské dítě. Až chlapec zjistí, kam Ihnat šel, ať si přijde do krámu pro bonbon.

Sopko šel k Danilovi Jasinkovi.

Ahaha, Jasinko, starý chvastoun a rváč, to už je něco jiného! Loni na zimu zaplatil najednou celý dluh a Abram Beer ho již dávno podezříval.

Abram Beer jest zase strašlivě rozčilen. Na kouscích tváří mezi očima a vousy mu naskočily rudé skvrny, srdce mu bije, a hlava horečně pracuje, přehazující skutečnosti a pravděpodobnosti. Jisto jest jen tolik: Nepodaří-li se v těchto prvních dnech zabít Nikolu, nepovede se to už vůbec. Nový kapitán je hlupák, nemí s možnostmi, které mu byly dány, zacházeti a svůj velký kapitál promrhá. Abram Beer musí jít do věci sám ... Jasinko ... Jasinko! ... Jasinko by opravdu mohl být pravý člověk?! ... Jsou tohle ony ruce?

Venku se dalo do deště. Tím lépe, alespoň mu Sopko neutěče. Sečkal asi dvě hodiny, aby se mohli přátelé

vypovídati, pak se pomodlil na zdar cesty, vzal deštník a šel.

Oba přátelé našel u Jasinků samotné. Smrákalo se již a dešť činil jizbu temnou.

Mohl by mu Jasinko přivést asi čtyři fůry dříví?

Proč ne? Zítřka? Dobře.

Pak se Abram Beer posadil v koutě na lavici:

„Prší.“

„Prší.“

S prvními slovy odvanulo všechno rozčilení. Srdce se uklidnilo a nervy byly připraveny. Abram Beer čekal. Byl v střehu. Hrála se jeho hra a sázka byla velká.

„Nu, jak se vám líbil nový pan oficír?“

Neodpověděli.

„Mm,“ zabručel konečně Ihnat Sopko.

Mlčí. Tedy: brání se. Starou koločavskou zbraní. Brání-li se, cítí, že jsou ohroženi. Kým? Jím? Jak mu nerozumějí! Nepřišel jim přece ublížit, přišel je povzbudit, popohnat, přišel jen zdůraznit, čeho kapitán využil tak špatně, chce jim jen pomoci, aby v nich rychleji uzrálo to, co v nich zraje již dávno.

„Nikola je špatný člověk, ale teď, když už je před jeho koncem, je ho člověku přece líto,“ řekl volně a slovo za slovem.

Jak rád by Abram Beer v této chvíli čekání slyšel

zvuk jejich hlasu, jak by se mu chtělo popatřiti jim do tváří; mlčí však a obličej je pouze rozmazanými, červenými skvrnami. Ale Abram Beer čichá strach. Cítí ho v této jizbě docela zřetelně.

„Nikolu dostanou,” praví.

Neptají se, nebudou se ptáti. Ale jejich bílé nedělní košile, jediné, co jest v šeru jasně viděti, jsou nehybné; jako by byly jen prádlem, které v bezvětrí visí na plotě. Ani jejich rukáv se nepohne.

„A dostanou ho živého... A to bude pro něho nejhorší.”

Cítí, jak lapají každé slovo. Vidí to skoro.

„Teď, po schůzi jsme byli u kapitána... Mluvili jsme s ním.”

Vstal, popošel k oknu a naklonil se nad hrněčky basalek až k tabulkám, jako by ho velmi zajímal děšť venku. Ale ani zblízka neviděl jejich tváří.

„Prší.” A poněvadž slovo zaznělo bez ozvěny, řekl, pomalu se vrací na lavici do kouta, ještě jedenkrát: „Prší.”

Pak počal vypravovati. Pomalu a obezřetně, jako by rozplétal zamotanou přízi. Nebyly to obyčejné lži; jen oprava psychologických chyb kapitánových, jen pokus, jak by s materiálem, svěřeným jemu, byl naložil on, Abram Beer. Ale tento pomyslný pokus se stal v nitru Abrama Beera nejpravdivější skutečností.

„Kapitán neřekl všechno, jak to je. Že myslí, že ho četníci sami nedostanou, není pravda. A s tím, aby ho každý zastřelil, kdo ho potká, to také nemyslel vážně. Na tohle poslední východisko má prý ještě dosti času. Teď chce dostatí Nikolu živého. Chce, aby mluvil. Aby řekl vše, co ví. A dostane ho živého. Dohodl se s jeho dvěma propuštěnými kamarády. Nevím, kdo by to mohl být. Vypracoval s nimi plán. V nejbližších dnech mu ho prý chytí. Tenhle kapitán je jiný kos než ten minulý. Má seznam všech lidí, kde Nikola přespává a s nimi jednal také. Nepodaří-li se to těm dvěma, přivedou mu ho v zimě gazdové z hor svázaného provazy. Ovšem, neshrábne-li těch třiatřicet tisíc dřívě Derbak Derbačok. Slyšel jsem, že prý před schůzí Nikolovi vyhrožoval. Ví, že mu jde o život: buď Nikolka nebo on... Ne, Nikola nevyvázne... Teď již ne... Nemůže...”

Dvě bílé košile na plotě se nepohnuly.

„Je to mnoho peněz. Oj, ojoj, celé jmění. To není jako za války, kdy stála kráva tisíce. Za to prodá bratr bratra a syn otce.”

Abram Beer natáhl v šeru dlaň levice a na její malík přitiskl palec pravé ruky:

„Za prvé: třicet tisíc od židovské obce. Na ruku. Hned. Bez čekání. Kapitán je má připraveny v kase.” A teď přitiskl palec na prsteník. „Za druhé: tři tisíce

státních peněz." Následoval prostředník: „Pak je tu těch třicet tisíc kontribuce Koločavě. Až bude Nikola dopaden, bude slevena, a rozumí se, že obec bude musiti dát tomu, kdo se o to zaslouží, odměnu." Abram Beer došel k ukazováku: „A s tím státním místem, o kterém se kapitán zmínil, je to takhle: Kdo bude chtít být hajným, stane se hajným, kdo bude chtít být cestářem, udělají ho cestářem, kdo nebude chtít celý život nic dělat, leda chodit pánům pro pivo a salám, dostane místo sluhy v některé kanceláři v Užhorodě. A k tomu ke všemu pensi... Fuíí, je to moc peněz."

Abram Beer chvíli poseděl. Podíval se ještě okénkem na déšť, řekl ještě několik slov o dříví a fůře. A šel.

V jizbě bylo ticho. A po teplém srpnovém dešti dusno.

Jedna z bílých nedělních košilí se pohnula a učinila náběh zdvihnouti se. Ale nezdvihla se.

„Nikolu chytí, Danilo."

A teprve za dlouhou chvíli se ozval hlas, zastřený a jakoby přiškrcený:

„Chytí ho, Ihnate."

●

Nikola zastřelil Derbaka Derbačka!

Vykřikovalo to děvče v červeném šátku klusající

z hor do obce. Volalo to ve vsi na každého, koho potkalo, až k chyši Derbačkovy sestry.

„Kde, kde?" ptali se vzrušené chodci, zastavující se.

„Na Čerenynské polonině."

Derbačkova žena a sestra se rozkřičely. Z okolních chyší vybíhali lidé.

Adam Chrepta s nevlastní matkou a tetou šli na Čerenynu. Malé děti Vasyla Derbaka Derbačka a nějakí výrostci ze sousedství běželi s sebou, nedávajíc si ujíti této příležitosti. Matka zastřeleného, čarodějnice, se za nimi dívala ze zápraží a v úzkých rtech žmolala krátkou dýmku. Ženy plakaly, ale její oči byly tvrdé a zlé.

Zpráva byla více než pravděpodobná. Teď, v srpnu, začíná v Koločavě doba senoseče, a Derbak Derbačok odešel ráno na čerenynskou poloninu pokosit dílec, který měl najatý od lesní správy. Zbývala-li v spěchajících stopa naděje, tedy té, že v střeleném snad ještě najdou jiskřičku života.

Na polonině již byli pastevcí. Obklopovali v půlkruhu mrtvého, stojíce na pokoseném kuse a šetříce trávy ještě nepožaté, hleděli vážně a k nářku žen se chovali uctivě. Derbak Derbačok byl mrtev; snad již několik hodin. Ležel naznak na řádce posečeného sena a jeho sklené oči byly obráceny k nebi. Vedle něho byla pohozena kosa a do země zatknutý roh s brous-

kem. Měl ránu v paži a prostřelený život. Košile kolem lokte byla namokvalá krví.

Za chvíli přišli četníci s kapitánem a rámsali na lidi, že zahladili všechny stopy. Jaké stopy potřebuje? Myslíli si mrzuté pastevci, ustupující. Nevidí, že je mrtev? A neví, kdo ho zastřelil? Či co chce ještě více?

Když se Koločava dověděla o Derbačkově ranách, znala, že není pravda, co vykfikovalo děvče, a čemu snad věří četnický kapitán: Nikola nezastřelil Vasyla Derbaka Derbačka. Nikola nestřelil na jednoho člověka dvakrát. To udělal Jura.

Pobledlý Ihnat Sopko přiběhl k Jasinkům. Vyvolal si Danila ven.

„Mluvil jsi od schůze s Nikolou?“ vydechl na něho hned na zápraží.

„Ne.“

„Je zle, Danilo!“

A táhl Jasinka odtud a zahradami k řece.

„Jak tedy ví Nikola o Derbačkových vyhrůžkách?“ A z Ihnatovy tváře hleděl strach.

„Nevím, Ihnate. Já k němu mám přijít pozítří, chce mouku a sýr. Ty jsi s ním nemluvil?“

„Ano. Potkal jsem ho s Jurou, když jsem šel ráno na Potok obracet seno. Asi na mne čekali. Ale — a to je divné — nic mi nechtěli.“

„Že Vasy! vyhrožoval, jsi mu neřikal?“

„Ne. To je právě to zlé.“

Zděšenou hlavou Sopkovou se mihly Šuhajovy podezíravé oči ze včerejška, jeho letmá otázka, co dělá Derbak Derbačok, a zda se po druhé výstraze, po požáru chyše, již nestýká s četníky, a mihly se mu hlavou zlé úsměvy Jurovy při tom.

„Proč jsi mu to nepověděl?“ ptal se Jasinko.

„Bál jsem se, protože mi Vasy! říkal, abych mu Nikolu našel.“

Stáli na obláskovém břehu Koločavky. Hleděli na proud řeky a na skálu nad ní. Kroutil se po ní uzounký, bílý vodopád, podobající se věténku nití.

„Je zle, Danilo. Nikola je ve spojení s některým ze starých kamarádů.“

Jistě, tak to bylo.

„Danilo, Jura nás postřelí všechny.“

Ano, zabije je všechny.

„Zabijme je, Danilo!“

Hrozné slovo, kterého si v žhavém lese u zapodrin-ské poloniny netroufal nikdo z nich vysloviti, bylo vyřčeno.

„Zabijme je, Ihnate!“

Oběma se strašně rozbušila srdce. A Danilu Jasinkovi se před očima mihlo ostří sekery ze Zapodrin-y. Stříbrné a sršící jiskrami.

„Kdy, Danilo?“

„Pozítří. V pondělí.“

V té době byl Adam Chrepta již po třetí u Sopků. Hledal Ihnata. Hledal ho zuřivě po celé vsi. Běhal zahradami a po chyších a byl pln žlučí a slzami.

Obraz mrtvého otce se sklenýma očima, ležícího na řádce pokosené trávy, byl v něm strašlivě živý, a na prsou mu bubnovala pomsta. Zabije vraha! A třeba by s ním byly všechny mocnosti pekel a třeba by byl chráněn všemi čarodějnickými nápoji světa, zabije ho. A k tomu mu musí dopomoci Ihnat Sopko. Po dobrém či po zlém. A bude-li se zdráhat, bude Adam křičet do celého světa, kdo u Buštiny vyvraždil rodinu Amerikánovu a kdo provedl ten řetěz loupeží na jaře, kdy ležel Nikola nemocen. Sám se udá a vyžádá si na kapitánovi jen čas na vykonání pomsty. Musí ho zabít! A zabije ho! Jako že je Bůh na nebesích!

Adam hledal Ihnata Sopka. Jeho zuřivost stoupala každou čtvrt hodinou, místo otázek se na lidi osopoval, ale oni, činíce výjimku, mu pro dnešek odpouštěli. Pak mu u kostela někdo říkal, že viděl Ihnata společně s Jasinkem jít k řece. Adam se rozběhl tam.

Nalezl je. Mířil rovnou k Sopkovi. Byl odhodlán vyhrožovati a rváti se. Křikl na něho:

„Tatka tě před smrtí o něco žádal.“

„Vím,“ odpověděl klidně Sopko.

„Abys mu našel Nikolu.“

„Ano.“

„Teď to chci od tebe já.“

„Ano.“

„Co: ano!“ rozkřičel se Adam a jeho pěsti se sevřely.

„Že ti Nikolu najdu.“ Také Ihnatovi se proti Adamovi rozblýskaly oči.

„Ty... mi... Nikolu najdeš?“

„Ano.“

„Kdy?“

„Pozítří. V pondělí.“

•
Příštího dne, v neděli, přijely z Volového tři kočáry pánů. Okresní náčelník, okresní soudce s adjunktem a zapisovatelem, okresní lékař, sluha, a pak ještě nějakí pražští páni, kteří sem přijeli na výlet a chtěli tu loupežnickou vesnici poznati.

Na zahradu za Lejbovičovou krčmou, kde jest kousek trávníku, postavili stůl a na něj položili svlečeného mrtvého. Páni se v hloučcích bavili. U plotu, přes který visely na dlouhých stoncích žluté růže rudbeccii (bůhví, kdo a z kterých panských zahrad přenesl do Koločavy tuto nezničitelnou květinu), stáli vně i zevnitř řadami četníci. Neboť Koločava sem nesměla.

Okresní lékař oblékal bílý plášť, vyjímal z brašny

skalpely, pinsety, sondu a pilku, rovnal je na prkno vedle sebe, do umyvadla vhodil pastilku sublimátu, připravoval roušky a mazal si vaselinou ruce.

Kolikátého člověka to už v té proklaté vesnici vlastně pitvám? myslil si a trochu se v něm zatetelilo svědomí.

Vzpomínal na temnou jizbu s hliněnou podlahou a se středověkým stavem. Na své cesty rozbředlým světem, na šuhajovy horečné oči a na jeho nádherný hrudník. Zvorec se to, myslím, jmenovalo. Proč na něho tenkrát neposlal četníky? Z romantického kavalírství! Eh, jaképak kavalírství, když mu bylo předtím vyhrožováno! Ze zbabělosti! Z holé, pusté, ničemné zbabělosti! Dal se fascinovat jménem Nikola šuhaj, stejně jako všichni ti hlupáci zde. Kavalírem je šuhaj, který ještě nikomu o návštěvách doktorových nefekl, a ty, kdož o nich vědí, dovedl přiměti, aby mlčeli. Ale — a lékaře zase napadl nepříjemný pocit, který mu již tolikrát vykreslil vrásku na čele — což nesnese-li jednou šuhajovo kavalírství, aby byl obviňován z oškli-vých jarních zločinů, kterých nespáchal, a bude-li chtít doktorovým svědectvím dokazovati alibi? Fuj! Přece by se s ním raději zase shledal tu na pitevním stole než v Chustě.

Okresní lékař prohlížel zevně ránu. Zkoumal ji sondou.

„Ti loupežníci tu mají vlastně krásná těla!“ pravil soudní adjunkt.

„Mají,“ odpověděl lékař a myslil si: Chudák obr Svozil měl krásnější.

„Víte, doktore, že hucul je rumunsky loupežník?“
„Tady přece nejsou Huculové. Tady jsou ještě Bojkové.“

„Huculové ne, ale loupežníci ano. Ostatně Bojkové bude také asi od bojovati. A kolik je tu, prosím vás, Derbaků?“

„Nevím, ale myslím tak každý pátý člověk.“

Lékař pitval. Otevřel skalpelem břišní dutinu.

„Pěkný sajrajt v břiše,“ řekl. „Krev a lejno.“

Prohlížel ránu z vnitřní strany. Byla v ní konopná vlákna Derbačkovy košile; tedy rána z dálky.

„Vstřel do jejunu. Perforace střev. Vnitřní vykrvácení do břišní dutiny.“

Pitvě přihlížel také četnický kapitán. V Haliči a na Sibíři viděl sta zastřelených, ale dívati se na toto odborné probírání se vnitřnostmi mrtvého bylo mu nepříjemné, snad také proto, že mu zelená zahrada, žluté květy a nahé mrtvé tělo připomínaly úzkostné pocity jeho dětství u kapličky u lesa. A pak: tahle věc se dotýkala příliš jeho, cítil, že jest smrtí Derbačkovou vinen on. „Nic tu nesvedeš! Zblázníš se!“ řekl mu jeho předchůdce, odevzdávaje mu soustředěný oddíl.

A věru, ten muž po roční službě v téhle vesnici byl zralý pro sanatorium pro nervově choré.

„Projektil je v těle?“ ptal se pitvajícího okresní soudce.

„Ne, ne,“ řekl doktor a odhrnoval rukama střeva, „ten vyšel zády, někde u prvního bederního obratle. Ale je to zřejmě puška rakouské pěchoty, jako u Svozila a Bočka... Nu, ovšem: aorta descendens také zasažena. Proto tolik krve. Alespoň to měl krátké.“

Toť se rozumí! myslil si četnický kapitán. Šuhaj mířil na jejunum a jeho hlavní starostí bylo, aby dobře zasáhl aortu descendens! Eh, k čemu to řezání? A kapitán pocítil k doktorovi totéž nepřátelství jako včera na Ďordavě pastýři k němu. Věc je jasná: ty všechny učenosti se dohromady jmenují smrt. A všechno ostatní je také jasné: mohl to být jen někdo z kamarádů Šuhajových, kdo mu prozradil, že Derbačok dnes týden před schůzí vyhrožoval. A tam v Derbačkových vnitřnostech ho nenajdou, když tam nenašli ani projektil!

Kapitánovi začínalo býti úzko odpovědností. Snad bylo přece jen šílenstvím zavíratí Eržiku, jediného člověka, na kterého bylo možno Šuhaje dopadnout, a vymáhati (a s jakou námahou!) propuštění celé té smečky lotrů, kteří se tu teď klackují po vsi, povalují se v krčmách, vykládají rozumy, scházejí se s Šuha-

jem, chystají s ním patrně nové zločiny, a které ovšem ani nenapadne, aby ho chytali. Ale tím vším jsou vinni Židé. Jeho předchůdce měl pravdu. Hrozná nace, tihle koločavští Židé! Pokládají ho za svého člověka, běhají za ním, nenechají ho chvíli samotného, hučí do něho, umučí ho. To oni někde vyhrabali mystický nesmysl, že lidé nehynou na to, co jest v nich dobrého, nýbrž na to, co jest v nich špatného, a ječeli to tak dlouho do něho, až tomu uvěřil sám. A strašná nace tihle koločavští Bojkové! Pouštěj na ně hrůzu, muč je, mazli se s nimi jako s dětmi, mluv na ně andělskými slovy: nehneš jimi. A rozkrájej se na kousky, Nikola má přece jen kouzelnou ratolístku a stará Derbaková umí přece jen čarovat!... No, načarovala toho tadyhle synovi!

Okresní lékař byl se svou prací hotov. Umýval si v plechovém umyvadle ruce.

„Připravte se, pane šírku, napíšeme si to!“ řekl soudnímu zapisovateli.

V té chvíli se nad plotem, nad žlutými růžemi rud-beccii, objevila jakási bledá hlava. Jakási pěst se pozdvihla.

Pány uvnitř proběhlo jediné trhnutí. Ztrnuli. Byl to zlomek vteřiny, jaký prožívají panovníci, když se pět kroků od jejich vyjížďkového kočáru mihne ve vzduchu pěst a z té letí bomba.

Ale z ruky nad rudbeccii bomba nevyhlédla.
Muž křičel a mával pěstí:

„Dnes řežete tatku, ale do tří dnů budete řezat Šuhaje!”

Okresní náčelník se vzpamatoval. „Kdo je to?” vykřikl zoufale.

Četníci rvali muže s plotu.

„Kdo je to?” křičel ze všech sil okresní náčelník.

„Syn zavražděného,” řekl četnický kapitán a máchl dlaní na četníky, aby Adama pustili.

Zlořečená vesnice! myslil si okresní náčelník. Takhle se polekat!

●
Příštího jitra, v pondělí, šli Ihnat Sopko a Adam Chrepta zavraždit Nikolu Šuhaje.

Adam se ráno stavil pro Ihnata. Trochu zbledlý Sopko šel do síňky pro sekeru a v šeru poznamenal její ostří trojnásobným křížem. Pak se vzpřimil, a hledě k nebi, třikrát se pokřížoval sám. Nebylo již žádného zpět. Bože, pomoz mi!

Vyšli. Bylo zamračené jitra. Danilo Jasinko měl podle úmluvy přijít až za nimi.

Dva muži se sekerami na ramenou nejsou nikterak nápadní, do lesů se jinak nechodí, a oni kromě toho měli v Sucharském lese, na polonině Na potoce práci. Je doba senoseče, a starý Sopko zde měl od lesní sprá-

vy najatý dílec trávy. Je to asi půldruhé hodiny od vsi, na stráni nad Koločavkou, která si lesní stráž prodírá cestu, a blízko místa, kde se dnes měl sejít Šuhaj s Jasinkem. To se dobře hodilo: Ihnat na louce již několik dní pracoval, a že mu přišel kamarád pomoci, nemohlo vzbuditi podezření.

Oborohy byly již vystavěny, a oba mladí lidé je ohrazovali proutěnými ploty, aby z nich nemohl dobytek rváti seno, až se zde na pōdzim popase. Přisekávali si kolíky, zaráželi je kolem oborohů do půdy a mezi ně vplétali větve, které si nosili z lesa. Byl zamračený den. Již cestou sem se obloha zatáhla a dalo se do drobného deště, spíše jen mžení, které činilo těžkými jejich kabáty, a pokládalo se na pokosenou trávu povlakem lehounké rosy.

Adamovi Chreptovi bylo zatěžko vykonávat práci mlčky a nutil nervy, aby se nezachvívaly tuchou věcí, které na ně čekají. Pokládal co chvíli sekeru, odcházel k Ihnatovi, a maje potřebí slyšeti něčí hlas, kladl mu otázky, na něž znal či neznal odpovědi sám, stejně jako on. Ale Ihnat byl opatrnější.

„Mluvit můžeš,” napomínal Adama, „ale nechoď ke mně, pracuj při tom, možná, že se na nás odněkud z lesa dívá.”

Měl pravdu.

Z lesa, asi ze vzdálenosti čtyř set kroků, je Šuha-

jové pozorovali. Nikola hleděl na kamaráda, bývalého kamaráda, kterému předevčírem zastřelil Jura otce. Ovšem: zrádce. Ale Nikola věděl, jak se měli oba rádi.

Jura měl na kolenou pušku.

Proč nedovolí Nikola, aby si je zezdola kousek nadešel a sestřelil je, když jsou tak pohromadě? Z těch dvou nepojde již nic dobrého, jaký má tedy smysl šetřiti jich? Adam je nepřítel, který je společně s otcem zrazoval četníkům a který jim nikdy neodpustí. A Ihnat je také zrádce. Ještě při posledním setkání kryl Derbakovi Derbačkovi záda a nezmínil se slovem o jeho vyhrůžkách. Proč je neučiniti neškodnými? Kdyby zde byl sám, nerozmyslel by se ani vteřinu.

„Co tu chtějí ti dva?“ zeptal se dnes bratra již po druhé.

Nikola se na něho se strany podíval.

„Polož tu pušku! Vidíš: hradí oborohy. A sám do bře víš, že sem Ihnat chodí již skoro týden.“

„A Adam?“

„Vidíš. Pomáhá mu.“

„Dej si pozor, Nikolo! Ti tě přišli zabít.“

„Eh,“ máchl rukou Nikola.

Dole vplétali mezi vytyčené koly Adam Chrepta a Ihnat Sopko smrkové sněti, netušíce, jak blízko jest spoušt Jurovy pušky a jeho prst na ní.

Za hodinu, snad asi v jedenáct, bylo viděti, jak jde mřením poloniny Danilo Jasinko. Opíral se o sekeru jako o hůl, přes rameno měl dvojpytlík, půl na zádech, půl na prsou; zřejmě zásoby pro šuhaje. Nikola ho pozoroval obzorkou. Jasinko šel k oborohu, chvílku mluvil s Adamem a Ihnatem, pak ti dva sebrali sekery, a všichni kráčeli poloninou k lesu.

Nikola vstal, aby jim šel vstříc.

Jura vyskočil.

„Nechoď, Nikolo!“

„Dej pokoj, Juro!“

„Nikolo, nechoď!“ Znělo to úpěnlivě.

„Vždyť je to hloupost, Juro! Máme přece pušky.“

A šel.

Juraj za ním.

Sešli okrajem lesa podle poloniny, a když na ni vyšli, stáli padesát kroků proti oněm třem.

Adamovi Chreptovi se strašlivě rozbuchalo srdce.

Došli k sobě. Nikola podal ruku Jasinkovi a Sopkovi. Adama si nevšiml. Adamovi bleskla hlavou včerejší scéna ze zahrady u Lejbovičovy krčmy: na stole nahý otec s otevřeným životem, okolo pání, a na plotě on, hrozící pěstí a rvaný četníky. Nikola cosi mluvil s Jasinkem. Jura zůstal státi opodál, a drže pušku připravenou k výstřelu, hlídal sekery jich tří a každý jejich pohyb.

„Co je nového ve vsi?“

Jasinko vypravoval o včerejší návštěvě pánů a dělal si úsměšky z nového četnického kapitána.

„Nebuď tu, Nikolo!“ řekl Jura. Křikl to skoro.

Nikola se rozhlédl poloninou a kouskem lesa za zády. „Máš pravdu, můžeme se schovati před deštěm.“

Šli do hloubi lesa. Napřed Nikola, za ním Jasinko, pak Sopko, poslední Adam, a teprve čtyři kroky za nimi a se zbraní u boku, Jura.

Jasinko se obrátil, obhlížeje situaci, a vida zamračeného Juru, zasmál se: „A co ty nás, Juro, vedeš jako četník s flintou?“

Také Nikola se obrátil a zastavil se. Vesele pohleděl na bratra. Pak přejížděl očima po tvářích kamarádů. Hodil hlavou po Adamovi.

„Co ten tu chce?“

Adam cítil, jak bledne. Jura stiskl pevněji pušku a upřel na bratra tázavý pohled.

„Pomáhal mi hraditi oborohy, tak jde s sebou,“ řekl Ihnat.

Veselé oči Nikolovy, úsměv a sotva znatelné zavrcení hlavou, Jurovi odpověděly: Netrop hlouposti, Juro!

Podivný průvod, podobný četě poháněných zajatců, se dal opět na mlčelivý pochod. Otáčel se k stráni, porostlé ořeším.

Zastavili se na paloučku uprostřed ní. Drobný, mlžný déšť neustával. Prosvitalo jím poledne.

Zde usedli. Nikola na pravé straně půlkruhu, pak Ihnat, Jasinko, Adam, a na levém křídle, zase několik kroků opodál, Jura. Bratři si viděli přímo do tváří. Bylo tu nastláno mnoho chrastícího lískového listí a plno suchých větviček, takže ten, kdo by se sem chtěl připlížit, se musil prozradit zvukem kroků. Nikola byl klidný.

Ne tak Jura. Měl zlé tušení. Měl skoro jistotu. Jako tehdy na jaře, když ho Bůh lesů vedl přímou cestou na Zvorec k nemocnému bratrovi. Věťřil nebezpečí. Bylo okolo a dotýkalo se každého centimetru jeho těla. A nečichal-li ho Nikola při vdechování, nepozoroval-li ho na vůni vzduchu, necítil-li ho v ostrém tlaku v krajině břišního důlku, bylo na Jurovi, aby všechnu ostražitost vzal na sebe sám. Jeho oči a nervy byly stále na stráži. Jen vydržet! Jen neumdlít! Až odejdou, bude si možno odpočinout. Zítřka. Snad celý život. Jen dnes ne!

Jasinko a Ivan zase vykládali o schůzi a o novém kapitánovi, o tom, co jeho nesmyslným návrhům říkají lidé, o vypravování propuštěných vězňů. O všem mluvili, jen o Derbakovi Derbačkovi ne. Ale Nikola, jako by právě tohoto rozhovoru postrádal, se uprostřed jejich řeči náhle obrátil na Adama.

„Je ti líto tatky, Adame?“

Adam se polekal.

„To víš, že mi ho je líto.“

Nikola se na něho dlouze zadíval.

„Nu, nedá se nic dělat,“ řekl.

A pak, za chvíli:

„Prý se chceš ženit.“

„Chci.“

„Přijď si, dám ti na svatby.“

Pranic mi již na svatby nedáš! myslil si Adam.

Pak přinesl Ihnat v hrnečku vody a Nikolu holil. Jurova ostrážitost byla zbystřena do přepětí. Viděl jen, jak na bratrově tváři mizí pod tahy Ihnatovy ruky postupně běl mýdla. Puška na jeho koleně se stala živoucí bytostí a na prstech ostře cítil chladný dotyk její spouště. „Mám? . . . Teď?“ říkal si Ihnat, přejížděje břitvou po Nikolově hrdle. „Bylo to sice umluveno jinak, ale naskytne se dnes ještě taková příležitost?“ Ale když zašilhal po Jurovi a viděl jeho rysí oči a ústí pušky jakoby náhodou na sebe namířené, doholoval klidnou rukou dále. Nikolův namydlený obličej se na Juru několikrát bratrsky usmál. Bože, myslil si Adam jak čtvrt hodiny utíkají! Ihnat se neodvážil. Rozplyne se dnešní den v nic?

Jurovy nervy nesnesly napětí tak dlouhého.

„Nikolo, Nikolko, pojďme pryč!“ Byl to úpěnlivě

netrpělivý hlas svěhlavého dítěte. Jeho oči lpěly na bratrových.

Ale Jasinko rozevřel besahy, svůj dvojitý pytel, a vyňal z nich potraviny: bryndzu, cibuli, pšeničný židovský chléb a láhev lihu. V té volbě byl úmysl: já-li kdo měkký bílý chléb a zapíjí jej lihem, brzy se opije.

Vytáhli křiváky, jedli a nahýbali si z lahve. Rozdělením potravin se rozsazení poněkud změnilo. Jasinko a Adam se posunuli blíže k Jurovi, Ihnat Sopko byl teď půl kroku za Nikolou. Topárko sekery měl opřeno o strážku, a na její čepeli půl seděl.

Tehdy se to stalo.

Když se Nikola skláněl pro láhev lihu u svých nohou, Ihnat Sopko se volně vzpřimil, vzal do ruky sekeru a pomalu se protahuje, sekeru vzpažoval: „Eh, to mě dnes nějak bolí v kříži!“ Ale rázem svistla sekera dolů a její ostří se zaseklo do hlavy, která mu vystavovala celý týl i téměř.

Jura vystřelil. Vyskočil.

Adam ho ze zadu chopil za ramena. Jasinko mu tal zepředu po hlavě.

Ale jak se Jura vzpřimil a prohnul dozadu, chtěje se vyrvatí Adamovi, ostří sekery hlavy nezasáhlo, škráblo jen čelo a taio plnou silou do života. Objevily se vnitřnosti.

Jura vypálil ještě jednou. Vyrval se a s otevřeným životem prchal. Jasinko se shýbl po jeho pušce a na šest kroků ho střelil do zad. Jura padl na obličej. Chvilí se zmítal, drásaje kamení a hryže zemi.

Skočili k Nikolovi, odhodláni dobít ho, projeví-li známku života. Ale když ho obrátili naznak, viděli, že jeho oči již kalnějí.

„Konec!... Vyřízeno!“ běželo jim hlavami.

Vzduch páchl nahořklou vůní tlejícího lískového listí. Bylo velké ticho. Padal drobounký déšť. Adamovi dívoce bubnovalo v spáncích.

Pak, za chvíli, prohledali mrtvé. Nikola měl zlaté hodinky a v náprsní tobolce dvacetšest tisíc šest set korun. U Jury našli dva zlaté řetízky. Na jednom z nich byl zavěšen kapesní nůž.

To vše si vzali.

•
Nechtějíce nikoho potkati a s nikým mluvíti, zůstali v lese až do večera. Chodili nazdařbůh pěšinami, vydechující po ošklivé práci, u jakéhosi pramene si prohlíželi oděv a umývali sekery, a dlouho seděli pod starým bukem, radíce se, jak vypovídati a ke kolika z Šuhajových peněz se přiznati. Pozdě odpoledne, když se vyjasnilo a vzduch nabyl žlutavé barvy, se vrátili na poloninu Na potoce dokončiti ploty u obořů, a byli rádi, že připadli na tuto práci, která

alespoň uklidňovala nervy, i kdy neodváděla myšlenek ode dvou zavražděných. Ti leželi na paloučku v trávě a listí ořešínového houští a mokli na drobném dešti.

Zůstali na polonině až do setmění. Pak, překročivše přes kládu Koločavku, šli cestou podél ní domů, loučaje se, aby zastihli vesnici již spící.

Adama poslali do Koločavy Horbu, aby zde u nevládní sestry ukryl dvacet tisíc; rozhodli se, že šest tisíc šest set odevzají četníkům.

Ihnat Sopko a Danilo Jasinko se odebrali do Lejbovičovy krčmy. Adam tam měl přijíti za nimi.

Usedli za trnožovým stolem pod polostaženou petrolejovou lampou. Nálévna byla prázdná, nikdo jich neslyšel vejíti, a oni se nemrzeli na špatnou obsluhu, jsouce vděční za tuto chvíli, v níž se mohou soustřediti.

Dveře do soukromého pokoje Kalmána Lejboviče byly dokořán otevřeny. Zde svítila blesková lampa na stůl s vyšívanou pokrývkou, kolem něhož bylo hlučno a veselo. Pili tam četníci, také nějací respicienti finanční strážé se sešli, byl zde Kalmán Lejbovič a jeho sedmnáctiletá dcera. Respicienti navedli jakéhosi nováčka, aby nabídl Lejbovičovi ze svého vína. Nezkoušený mladík pobízel, Lejbovič se vymlouval, že vína nepije, jeho dcera se usmívala, nováček naléhal,

byl uražen, nutil, a ostatní, vědouce, že se Žid ne-
napije vína, jehož se dotkl křesťan, který s ním mohl
provést nějaké rituální čáry, se hlučně smáli. V světle
bleskové lampy se převalovaly oblaky cigaretového
kouře.

Jasínko a Ichnat seděli v temné místnosti, dívající
se odtud jako z hlediště do ozářené scény poko-
jíku.

Konečně nahlédl do nálevny Lejbovič. Ale musil si
zacloniti plochou dlaní oči, aby je spatřil.

Objednali si láhev piva. Když jim ji stavěl na stůl,
řekl Jasínko:

„Něco bychom vám rádi řekli, Lejboviči.“

„Nu, co je?“ zeptal se s mrzutou netrpělivostí, neboť
zase pospíchal ke společnosti, kde musil hlídat dceru.

„Sedněte si!“

„Nemám teď kdy.“

„Je to velmi důležité.“

A bylo to řečeno hlasem tak rozhodným, že se mu
Lejbovič podíval do tváře a pak ještě do Sopkovi, že
šel na práh pokojíku a zavolal:

„Fajgele! Maminka tě volá. Máš jít do kuchyně!“

Zavěel za ní ještě dveře a přisedl pod staženou
lampu k Jasínkovi a Sopkovi.

„Nu, co je tedy?“

Jasínko ještě několik vteřin sečkal, hledě mu do očí.

„Co by tak bylo, Lejboviči, kdyby byli Šuhajové
mrtvi?“

„Co?“ zašeptal Lejbovič, netroufaje si pochopiti
zprávu najednou.

„Jsou mrtvi,“ řekl Jasínko. „Zabili jsme je.“

„Co?“ a Kalmán Lejbovič si položil všech deset prstů
na čelo. Ale hned ho přemohl jeho temperament.
„Kdy? Jak? Kde? Oba?“ šeptal a chopil se Jasínkova
předloktí a oběma rukama je tiskl.

Na otázky bylo stručně odpověděno.

„Jděte to říci strážmistřovi, Lejboviči!“

Lejbovič vyskočil. Od práhu pokojíka učinil ještě
náběh vrátiti se. Ale otevřel dveře do kouře a jasu.

„Pojďte ven!“ zašeptal strážmistřovi. Šel s ním zad-
ním východem na dvorek.

„Oba Šuhajové jsou mrtvi. Jasínko se Sopkem je
ubili sekerami.“

„Fuí!“ udělal strážmistr.

Dosah zprávy pochopil ihned. Zamyslíl se. Položil
na ústa prst.

„Nikommu ani slova, Kalmáne!“

Lejbovič chtěl něco vykládati. Ale strážmistr se
proměnil celý v četníka. „Pošlete mi sem strážmistra
Šroubka!“ A řekl ještě jednou velmi vyhrůžně: „A ni-
kommu ani slova! Ani ženě ne, Kalmáne!“

Přes rok neměli jiné myšlenky než Šuhaje, přes rok

ho pronásledovali, přes rok čekali na tuto chvíli. Teď přišla, a strážmistr se z ní neradoval. Jako by byl na jednu ztratil smysl života. Jeho vzácnou zvěř mu zastřelil někdo jiný. A čím déle stál ve tmě dvorku, tím větší váhy nabývala zpráva. Třiatřicet tisíc. Uznání představených. Kariéra a sláva. Sloupcové novinářské články s plnými jmény. A dluh u Kalmána. To vše je ztraceno... Či ještě není?

Přišel strážmistr šroubek. Radili se, přecházejíce dvorkem a posedávajíce na kládách.

Pak rozkázali třem četníkům, aby zde setrvali, a požádali společnost, aby se rozešla. Opásali se řemeny a všech pět si šlo přisednouti k Sopkovi, Jasinkovi a Adamovi, který se mezitím vrátil. Pobíhajícího Lejboviče vyhnali, nedovolivše mu ani povytáhnouti knot lampy.

Strážmistr dal přinést láhve piva.

„Pijte! Platím to!“

Když si přitukli, zeptal se kamarádkým hlasem:

„Tak, jak to vlastně bylo?“

Jasinko začal vyprávěti, tak, jak se smluvili a jak to prve krátce vyložil krčmářovi. Ihnat Sopko požádal Adama Chrepta, aby mu pomohl hraditi oborohy, na poloninu přišel také náhodou on, Danilo Jasinko, a když z lesa vyšli Šuhajové, dali se s nimi oba bratři do řeči a vyzvali je, aby s nimi šli do lískoví. Tam se

Šuhajové tvářili podezřele, mrkali na sebe, jako by jim chtěli ublížiti, a když Jura zdvihl pušku, vrhli se oni tři na ně a ubili je.

Pět četníků se snažilo zapisovati si větu za větou do notesů svých mozků.

„Nnnn!“ řekl pomalu strážmistr a hladil si knír.

Měl zkušenosti a vystihl ihned, že se Jasinko jaksi příliš dlouho zdržel, líče pletení plůtků a cestu lesem, a přes hlavní věc že přešel příliš rychle. A strach z Šuhajů mu zaváněl schůzovou řečí pana kapitána.

Kladl jim otázky a v duchu kombinoval, jak to asi mohlo býti. Jistě, nepotřeboval již býti kamarádký a věděl dosti, aby mohl dáti náhle vytáhnouti knot lampy, vztyčiti se v celé velikosti, zahřmíti a omráčiti. Ale situace byla právě jiná, bylo nutno býti klidný a vésti diplomatickou ránu v pravý čas a bezpečně. Strážmistr se k ní chystal.

„Nno,“ řekl ještě jednou.

Jasinko, Sopko a Chrepta okamžitě vycítili úklad.

„Ono to bylo jinak, mládenci.“

Zbystřili pozornost.

„Ono to bylo takhle: Vy jste se náhodou s Nikolou nesešli. Dokonce Chrepta!“ Strážmistr se posupně zasmál. „Který nám ještě včera sliboval, že do tří dnů budeme Šuhaje pitvati! Vy jste se se Šuhajem sešli proto, abyste s ním smlouvali nějaké šmejdy. Ale

chtělo se vám třiatřiceti tisíc. A báli jste se, až chytíme Nikolu živého, že na vás bude povídat. A myslím, že u sebe měl také nějaké peníze — co? Takhle to bylo, mládenci! My totiž o vás víme již o trochu déle a o trochu více, než si myslíte... No, ale to nic!... Vaše povinnost byla Šuhaje chytit a přivésti nám ho, a neměli-li jste k tomu kuráž, dojíti pro nás, my bychom si byli pro něho přišli už sami. Ale tohle mi přesakramentsky smrdí úkladnou vraždou. A možná dokonce loupežnou vraždou — co? Mou povinností je vlastně dát vás všechny tři okamžitě zatknout." Vysloviv toto ošklivé slovo, strážmistr se odmlčel. Hladil si knír a bradu, dívaje se postupně jednomu po druhém do očí. „Nnno!... Ale pijte klidně, mládenci!... Já to neudělám... Možná, že to neudělám... Ale z třiatřiceti tisíc nebude nic, to vám říkám již teď... Rozumíte?”

V třech vyslýchaných se zcvrkaly duše. Byly již docela malé. Jasinko vyňal z kapsy šest tisíc šest set korun. A Ihnat Sopko viděl zase dva mrtvé v ořešínovém listí a Šuhajovu slávu, moknoucí v drobném dešti. Měli toho přece raději nechati?

„Kdo všechno o tom ví?”

„Nikdo, jen Lejbovič.”

„Kdo ještě?” ptal se strážmistr.

„Nikdo.”

„Poslyš, Chrepto, ty jsi přišel až později. Kde jsi byl a s kým jsi mluvil?”

„S nikým. Bolela mě hlava a šel jsem se do Koločavky vykoupat.”

Bylo to nepravděpodobné. Adam byl velmi bledý.

Strážmistr odvedl jednoho z četníků do temného kouta krčmy a chvíli se radili. Vrátili se.

„Umíte mlčet?” ptal se přísně strážmistr.

„Umíme,” odpověděl Jasinko.

„Dobře. Něco za něco. Šuhaje jsme dostali my. Rozumíte? O odměnu se rozdělíme.”

„Rozumíme.”

Nerozuměli sice dobře, ale snad to bylo takhle opravdu lépe. Byl zde ještě starý medvěd Petro Šuhaj, Nikolovi bratři dospívali, a mělo mnoho výhod, nedovědí-li se, kdo Nikolu zabil. Plíce Adamovy, Ihnatovy a Jasinkovy začaly opět nabírat zplna dechu. Odměna se menšila, velmi se menšila, protože je o ten zbytek četníci jistě ošidí, ale dvacet tisíc snad Adam schoval dobře, a to jest mnoho peněz. Tvář mrtvého Nikoly na palouku zase nabývala smírného výrazu. Jeho sekerou ubitá nezranitelnost již neožije a jeho ústa jsou zamčena.

„A teď se o nic nestarejte, mládenci, a pijte!”

Pili pozdě do noci.

Po půlnoci četníci přehodili přes ramena karabiny a všichni vyšli.

Měsíc svítíl. Pochodovali přes tvrdě usnulou ves, přešli lukami, a hledající elektrickými svítilnami cestu, dali se lesní strží kamenitou pěšinou podél Koločavky. Přešli po kládě bystrinu a stoupali svažem. Jasinko je vedl jako o polednách.

Prodírali se lískovým houštím.

„Tam!“ řekl Jasinko, ukazuje prstem.

Na paloučku, asi deset kroků před nimi bylo na zemi možno rozeznati dva černější stíny. Pět světelných klínů četnických svítilen ostře ozářilo zeleň vlhké trávy, lískových keřů a dva mrtvé lidi. Leželi naznak a jejich rozložené údy byly ztrnulé.

Strážmistřova svítilna objížděla palouček a vnikala mezi proutí ořešinového houští, rozzařujíc jeho skryše. Strážmistr hledal vhodné místo.

Odvedl své mužstvo za keře a dal odtud páliť do mrtvých.

Stříleli do Nikoly a stříleli do Jury, jako by si chtěli rázem nahraditi všechny rány, jimiž je celý rok mílili, páliť do tmy nazdařbůh salvu za salvou, děravějice těla bratří Šuhajů.

Nad ořeším se objevovaly první jasné smouhy počínajícího svítání.

Odeslali jednoho ze závodčích do Koločavy k Lej-

bovi Landesmannovi pro povoz, ostatní si lehli do vysokého lesa a zahalili se do plášťů, aby si po probdělé noci trochu zdřímli.

Jasinko, Chrepta i Sopko rozuměli teď dokonale. Ano, snad to tak bylo opravdu lépe. Teď, po úředním posvěcení jejich činu se jim zdálo, že jsou to zcela jiní mrtví, kteří leží na palouku, bratřů Šuhajů že již dávno není, a měli-li oni tři kdy s nimi co společného, že teď nabyli úplného rozřešení, jehož vnějším znamením byla četnická střelba. Bylo jim lehké.

Lejb Landesmann přijel již za světla a zajel řečištěm Koločavky až pod stráň. Chrepta, Jasinko a Sopko před ním odešli do lesa, aby ani on jich neviděl. Četníci stáhli mrtvé za nohy se svahu a hodili je na vůz.

Do Koločavy a před četnickou stanicí dojeli již za bílého dne.

●

Toho úterý si po obláscích koločavské ulice vykračovali Židé velmi spokojeně a skoro šabesově. Mládež zapomněla na boj v židovské obci a o trafikku mezi beerovci a wolfovci, nemyslila na svůj tajný sionismus a opatrné podrývání autority chustského rabína a cítila se zase se starými jedinou rodinou. Židovské dívky oblékly punčochy a sváteční haleny, a chodíce dvě a dvě, zastavovaly se u hloučků chlapců a vlídným

úsměvem děkovaly za pozdravy četníkům. Staří Židé rokovali přede dveřmi svých krámků, mezi nimi Abram Beer, jehož mírný úsměv nebyl nikdy tak šťastný jako dnes, a když kolem někam spěchal usmívající se kapitán, byly jejich rozzářené pozdravy plny důvěrností. Je to hlupák. Ale přece jen jejich člověk a vyřídil svou práci dobře. Protože jich poslechl. Oni to byli, kteří našli věčnou pravdu, že člověk nehne na to, co je v něm dobrého, nýbrž na své špatnosti, moudrost, z jejíž teorie odvodili praktické heslo: Zavřete Eržiku, pusťte kamarády! Či říká snad někdo, že smrt Šuhajů není v žádné příčinné spojitosti se zatčením Eržiky a s udělením milosti kamarádům? Och, kdo to chce zavírat oči před výsledkem? A který blázen se smí odvážiti tvrdit, že zná vztahy věcí a že rozumí úmyslům Věčného, jméno Jeho budiž pochváleno?

Rozradostněný kapitán, hrdina dne a muž, který přišel, shlédl a zvítězil, běžel do Horbu k lesní správě, aby si od jejího ředitele vypůjčil fotografický aparát.

Neboť na trávě zahrady četnické stanice leželi dva mrtví. Leželi proti sobě trochu křížem jako lovecká trofej, a nohy Nikolovy byly položeny na bratrův život. Snad proto, aby byla zakryta strašná rána Jurajova, či že snad bylo tohoto odborného aranžování třeba, aby je oba bylo možno sejmouti na jednu desku a obrázek aby byl hezký. Přes prsa mrtvých byly zkří-

ženy dvě četnické karabiny a uprostřed nich na černé tabuli nápis křídou, nakreslený ozdobnými písmeny:

Šuhajův konec

19 ^{16.}/_{8.} 21

ZÁVĚR

To je konec příběhu o Nikolovi Šuhajovi.

Či zbývá ještě co dodatí?

Pisateli tohoto vypravování se věru nechce, teď, po jedenácti letech, shledávati a ověřovati historické droby, které zbyly po velkém loupežníkovi Poloninských Karpat. A není ani zvláště zajímavé, že se Eržika znova provdala za gazdu Ilka Derbaka Dička (opravdu: s kolika Derbaky jsme se to sešli v Koločavě!), ani to, že se jí po smrti Šuhajově narodila v chustském vězení dcerka Anča, o které, chtěc ulehčiti svému osudu, udala do protokolu, že jest dítětem závodčího Svozila, lež, které se třeba usmáti, díváte-li se na tuto překrásnou dívku s klenutým čelem a malou bradou všech Šuhajů, či, jak to kdysi Rózička Grünbergrová viděla v barvách: snědou jako strom v lese, s ústy rudými jako třešně, s úzkým obočím a černýma očima, svítícíma jako šabesové okno. A dojista není nutno výslovně podotýkati, že okresní lékař z Volového, pitvaje bratry Šuhaje („tedy konečně také tebe, Nikolko!“ myslil si, tajně se hanbě), nemohl na první pohled nepoznati, že strašná rána v hlavě Nikolově a rozťatý život Jurajův nemohly býti způsobeny ani četnickými střelami, ani bodly, a že vypsanou odměnu nedostal nikdo. („Oj, ojoj, to by bylo zlosti a hádek v synagoze, kdybychom musili opravdu sháněti třicet tisíc,” říkali si Židé.) A nemá za mák smyslu refero-

vati o zdlouhavých protokolech divisního soudu užhorodského ve vyšetřování proti výpomocnému četníkovi Jiřímu Vláškovu a proti mnohým jiným, obviněným kromě jiných deliktů také ze žhářství, o aktech, z nichž konec konců nezmoudříte, protože se nedovíte, jak věci skončily. A bylo by zhola zbytečné vykládati o žádostech, prosbách, žalobách i o osobním obtěžování zemského presidenta pana Bezkyda starým Ivanem Dračem, který se domáhá náhrady škody za shořelou chyši a dobytek, a s nímž, dědkem tvrdohlavým a hluchým jako dřevo (snad od ran, kterých v životě dostal mnoho), to nemůže dopadnouti jinak, leč že ho jednou na osm měsíců zavrou pro nactiutrhaní a urážky úředních osob. A jest už veskrze věc nudná luštit prahanebné písmo vyšetřujícího soudce krajského soudu chustského a protokoly spisované s Adamem Chreptou, Danilem Jasinkem a Ihnatem Sopkem, kteří byli skoro tři čtvrti roku ve vyšetřovací vazbě, jsouce obžalováni ze zločinu úkladné vraždy, ale byli na základě svého hájení sebeobranou osvobozeni, poněvadž je sice pravda, že jest vražda vraždou, ale Šuhaj byl přece jen Šuhajem. A jistě nemá ceny vzdávati státním orgánům chválu za to, že dodržely slovo o úředním místě, jako odměně za učinění Šuhaje neškodným; nebo referovati o tom, že se Adam Chrepta stal smluvním zřízencem Správy státních lesů a statků a že by

byl docela spokojen, jen kdyby se již dočkal přeložení z Koločavy, kde je třeba býti na sebe příliš opatrný; že Ihnat Sopko je cestářem ve volovském okrese; a že jediný Danilo Jasinko dal před úřední službou přednost samostatnému podnikání, prodal svůj koločavský majetek a koupil kdesi u Svaljavy statek, který však, žel, od těch dob již dvakrát vyhořel. Nebo snad má býti uspokojen zájem lidí důkladných a pořádných studiem pozemkových knih okresního soudu volovského, prohlídkou berních listin a zjištěním, že jest Abram Beer nejen zapsaným vlastníkem oné louky na břehu Koločavky, nýbrž také skutečným jejím držitelem? ... Pisatel vypravování o Nikolovi Šuhajovi loupežníku pokládá všechny tyto skutečnosti za málo významné. Neníť zajisté nic zřejmějšího, než že se nějakou ranou sekerou v sucharském lese, byť do hlavy sebe vzácnější, nezastaví ani běh prahů Koločavky, ani tok oblaků mezi břehy dvou horských hřbetů, a dny s míškem svých událostí že jdou světem dále.

Něco jiného považuje autor za důležité:

Horb, Dervajka, Tisová, Strimba, Stremenoš, Krásná, Růža a Bojarinský, které strmí nad úzkým údolím Koločavky, činíce tak pozdními jeho rána, tak brzkými jeho večery a pouštějíce sem jara s takovým zpožděním, nehnuly se ve svých věčných přeměnách ani o tolik, aby to lidské smysly mohly postřehnouti. A na jejich

stráních a srážech, v jejich roklích a prorvách stojí pralesy, které jsou temné, smutné a zapáchají tlením, a shýbnete-li se v nich pro sraženou větev, abyste si ji přifízili na hůl, rozpadne se vám pod rukou v troud, protože se jí za desetiletí, která zde ležela, nedotklo ani zvíře ani člověk. Velcí mrtví, ať již zemřeli bouří, bleskem nebo stáří, se domnívají, že jest věcí jejich cti neopouštětí svého místa ani po smrti, nedovolují žítí množství malých živoucích, kteří se rvou s jejich umrlou slávou, derou se k slunci jejími uschlými větvemi, rozkládají ji chtivými kořeny a šplhají se až k jejím vrcholům, nevědouce a třešnice chtivou nedočkavostí, aby již bylo rozhodnuto, komu z nich jest určeno žítí a komu zahynouti zároveň s poslední trouchní mrtvého. Je zde úžasné ticho: není zde zpěvného ptactva, ani drobného zvířectva. Zde, nehledíme-li k životům zcela nevýznamným, hmyzům, mechům, houbám a plísním, jejichž životy nestojí za povšimnutí, se udrží jen ti, kdož chodí se zbraní stále připravenou, s jestřábím nebo orlím zobcem kaleným a ohnutým, s tesákem, klem, rysím spárem, medvědí tlapou nebo s parohy, zbraní snad proto ze všech nejstrašnější, že jí nosí tvor, který po zabíjení netouží. A vysoko na horách, nad pralesy již a blízko plynoucím oblakům leží sluncem zalité plochy slavných polonin, jejichž pestrá nádhera hořců, bílých pryskyřníků,

žlutých fialek, macešek, jestřábníků, kopretin a krvavých kakostů jest tím větší, čím chudší jest píče, spásaná zde stády dobytka. Zde žije ještě Bůh. Starý Bůh země. Ničí lednovými vichry a jarními přívaly vod vše neduživé a slabé, aby mohl milovati ty, v nichž se mu dobře zalíbilo: stromy, přeje toků, zvířata, lidi, skály; vše stejnou láskou, rozmarnou, krutou i štědrú, jako středověkých vládců. Sklání se v horách poledních nad prameny, aby z nich pil miskou dlaně, a odpočívá v korunách starých javorů; hraje si s medvědy v houštinách, laská se s jalůvkami uprchlými od stád a se zalíbením se dívá na lidská mláďata, usnulá v mechu pod stínem jeho větví. Prastarý pohanský Bůh, Bůh země, pán lesů a stád.

Jen to jest důležité. A ještě toto:

V úzkých údolích, na stráních, kde lesy nechaly kousek místa loukám, nebo nahoře na poloninách žijí lidé. Bydlí v chyších, podobným domkům na kuřecích nožkách či, jsou-li v skupinách, rodině kozáků pod břízami. Muži voní větrem a ženy kouřem jizeb. Jsou pastevcí a dřevorubci, neboť nedospěli posud do stadia zemědělského a pluh nebyl v těchto krajích posud vynalezen. Potomci pastýřů, uprchlých do těchto nepřístupných hor před nájezdy tatarských chánů do ukrajinské roviny, praprávnuci rebelantských nevolníků, uprchlých před karabáči a šibenicemi podstarostů

a atamanů pana Josefa Potockého, pravnucci vzbouřenců proti vyděračství rumunských bojarů, tureckých pašů a maďarských magnátů, otcové, bratři a synové po zabítených na jatkách rakouských císařů, a sami týráni židovskými lichváři a novými českými pány. A všichni vesměs v jádru duše loupežníci. Neboť jest to jediný způsob obrany, který znají. Obrany, která pomáhá: na týden, na měsíc, na rok; na dvě leta jak u Nikolý Šuhaje, na sedm let jak u Oleksy Dovbuše. Co na tom, že jest drahá, stojíc ne méně než život? Jest snad život věčný? Jen jednou tě matka zrodila; jen jednou zemřeš. A v každé krvince jejich žil jest nejasné vzpomínání křivd minulých a palčivé vědomí křivd dnešních, a v každém jejich nervu jest divoká touha po svobodě. Je to touha Dovbušova. Touha Šuhajova. Pro ni je milují.

U prvních koločavských domů, těsně vedle silnice a nepřilíš daleko od ústí Koločavky do Terebly se zdvihá kuželovitý, strmý a kamenitý pahorek, jako zahozený odpadek tam těch hor, které hned za ním stoupají vzhůru. Není zde kře ani stromku, trávy mezi skalní drti je maličko, a krávy, které tudy putují, přelézajíce z jedné travnaté dolinky do druhé, mají jen málo příležitosti zastaviti se, zazvoniti zvoncem na šíji a něčeho si uhryznouti. To jest koločavský hřbitov. Ale teprve, když se sem vyšplháte, neprošedše

žádnou branou a žádným plotem, to vytašíte podle nemnoha stejných křížků, zaražených mezi kamení, to jest dvou hřebíčkem sbítených latěk ne nad půltřetí pídě dlouhých, neboť ty ostatní zde leží v omoklých a trouchnivějících úlomcích, jak u země ohnily a byly zporáženy dobyt看em. Tady neznají něžných vzpomínek na mrtvé. „Pojďte, bratři, naposled políbíme zemřelého,” tím, farářovou kropenkou a ďákovým zpěvem „Hospodine, dej pokoj služebníkú svému,” jest pro tebe, umrlý, vše skoncováno, bydlíš teď někde jinde než v Koločavě, nevracej se, nestraš, neškoď, nemáš tu již co pohledávati. Zde také bok po boku leží kostry bratří Šuhajů. Ale o jejich hrobu vám nepovědí ani obyvatelé chyší dole u silnice, ani nikdo z rodiny Šuhajovy. A také Eržika Derbaková Dičková se musí v tom kamení rozhlížeti a chvíli hledati, než stane na ploše šterku, již dávno srovnané se zemí; postojí půl minuty mlčky a nehnutě, maličko vzdychne a jde svou cestou.

Ale sláva Nikolý Šuhaje žije. V Koločavě, kde jsou jeho přátelé a kde mládež, která ho nikdy nepoznala, ještě dlouho nedorostla prvních panenských věnečků z kopretin a prvních probíjených opasků, můžete pod Šuhajovou zbojnickou slávou vycítiti posud lidskou tvář, podobnou Nikolově. Ale za hranicemi Koločavy vyrostla jeho postava do tajemnosti. Jeho činy a stře-

lecké kouzlo se proměnily v slova písně, jeho zelená ratolístka a poklady, které, kdyby se odkryly, oslnily by svět, v úžas zimních večerů, kdy venku sněží a v peci plápolají buková polena. Nikola Šuhaj se proměnil v pohádku. V pohádku o boji o svobodu. Neboť byl přítelem utlačených a nepřítelem pánů, a kdyby žil, nebylo by na světě tolik bídy. Ach, kéž by také oni mohli bohatým bráti a chudým dávat! Kéž by také oni mohli mstít lidskou křivdu! Ach, míti tak jeho zelenou ratolístku a jeho poklady! Za modrých nocí, kdy nad hlavou stojí tůň ledoccového jezera hvězd a v pralese tančí bludičky, přemáhají pastevcí svůj strach, a žehnajíce se trojím řeckým křížem, odvažují se do lesních hloubek, aby si poznamenali místo tajemných světél a zítra zde mohli pátrat po Šuhajových pokladech. A za šerých se večerů, když při plamenech ohně před kolibou pojedli kukuřičné kaše, vyjímají ze záhradky své sopilky, a střídajíce slohu písně se slohou hry na píšťalu, zpívají do houstnoucího soumraku:

Zakukala žežulice

zelenému háji:

Co že tě už nevidatí,

Nikolo Šuhají?

To je konec vypravování o Nikolovi Šuhajovi loupežníku.

Leč bychom se snad chtěli vrátiti až k počátku tohoto příběhu: ke kolibě nad Holatýnem. A vzpomenouti toho, že si Šuhajovo nitro bylo vždy vědomo jednoty s těmito horami zde, s jejich lesy a bystřinami, s jejich medvědy, stády a lidmi, s mraky a blýskavicemi, se vším, od zrna konopí, které zaséváme, až po smutnou píseň sopilky a po myšlenku, s níž uléháme na lože. A že se nemýlilo, říkajíc: Nezemru. Nikola Šuhaj žije. Žije v těchto horách a s nimi. Bude žít. Neříkejme věčně, neboť tomuto slovu rozumíme dnes ještě méně, než mu rozuměli naši nábožnější pradědové, a spokojme se prostým slovem: dlouho. A tak mělo Nikolovo mluvící nitro stejně pravdy, jako holatýnští pastevcí, kteří, majíce na mysli jen život osobní, musili prorocťví o nezranitelnosti zůžití v nezranitelnost kulí a ponechat tak mezeru, kdy by mohl proklouznouti čert lidské smrtelnosti.

28

OBSAH

Koliba nad Holatýnem	- - - - -	7
Koločava	- - - - -	23
Nikola Šuhaj	- - - - -	71
Oleksa Dovbuš	- - - - -	107
Eržika	- - - - -	159
Prátele	- - - - -	223
Závěr	- - - - -	273

Ivan Olbracht: Nikola Šuhaj loupežník. Román. Vytiskla knihtiskárna Müller a spol. v Turnově písmem Antiqua číslo 1. a tučnou Antiquou podle návrhu typografické úpravy A. B. Kohouta pro nakladatelství Sfinx (Bohumil Janda) v Praze. Vyšlo jako 23. svazek knihovny Pyramidy, kterou rediguje Emil Vachek, v obálce podle návrhu Jindřicha Štyrského. Knižnice Nové cíle svazek 555. Padesát číslovaných výtisků bylo vytištěno na domácím simili japanu a podepsáno autorem.